

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ekonomi ve Finans Anabilim Dalı

TÜRKİYE BAĞLAMINDA GÖÇÜN İŞSİZLİK ÜZERİNE
ETKİSİ: SURİYE GÖÇ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Ozan BAYHAN

Danışman
Doç. Dr. Deniz ŞİŞMAN

İstanbul – 2024

TEZ TANITIM FORMU

Yazar Adı Soyadı : Ozan BAYHAN

Tezin Dili : Türkçe

Tezin Adı : Türkiye Bağlamında Göçün İşsizlik Üzerine Etkisi: Suriye Göç Örneği

Enstitü : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı : Ekonomi ve Finans

Tezin Türü : Yüksek Lisans

Tezin Tarihi : 26.09.2024

Sayfa Sayısı : 143

Tez Danışmanları : Doç. Dr. Deniz ŞİŞMAN

Dizin Terimleri : Göç, İşsizlik, Suriyeli Sığınmacı, Göçmen, Mülteci

Türkçe Özet : Bu çalışma, Türkiye'deki göç hareketlerinin işsizlik üzerindeki etkilerini, özellikle Suriyeli göçmenler örneği üzerinden inceliyor. Suriyeli işçilerin düşük ücretlerle ve güvencesiz çalışmaları, yerel işgücü piyasasında rekabeti artırarak işsizlik oranlarını yükseltmiştir. Tez, bu dinamikleri sosyal entegrasyon ve ekonomik adalet açısından değerlendirerek, etkili politika önerileri geliştirmeyi amaçlıyor ve göç teorileri ile işsizlik üzerine çeşitli ekonomik teorilere de vurgu yapıyor.

Dağıtım Listesi : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

İmzası

Ozan BAYHAN

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ekonomi ve Finans Anabilim Dalı

TÜRKİYE BAĞLAMINDA GÖÇÜN İŞSİZLİK ÜZERİNE
ETKİSİ: SURİYE GÖÇ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Ozan BAYHAN

Danışman
Doç. Dr. Deniz ŞİŞMAN

İstanbul – 2024

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin/dönem projenin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ozan BAYHAN

.../.../2024

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ozan BAYHAN'ın Türkiye Bağlamında Göçün İşsizlik Üzerine Etkisi: Suriye Göç Örneği adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Ekonomi ve Finans anabilim dalı, Ekonomi ve Finans bilim dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan

Doç.Dr. Deniz ŞİŞMAN
(Danışman)

Üye

İmza

Doç. Dr. İsmail Cem AY

Üye

İmza

Dr.Öğr.Üyesi Mustafa Emre AKBAŞ

İmza

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 2024

İmzası

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Göç, bireylerin veya toplulukların çeşitli sosyal, siyasal ve ekonomik sebeplerle bir yerleşim yerinden başka birine geçiş yapma sürecini ifade etmektedir ve insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Bunun yanında göç olgusu hem göç veren hem de göç alan ülkeler için önemli ekonomik, kültürel ve sosyal değişikliklere sebep olmakta, işsizlik gibi ek sorunları da beraberinde getirmektedir. İşsizlikse çalışmaya hazır ve istekli bireylerin uygun iş fırsatları bulamaması olarak tanımlanırken bu durum çeşitli teorilerle açıklanmaktadır. İşsizlik sorununa çözüm bulma çabalarıysa hem ulusal hem de uluslararası düzeyde, iş gücü göçü, yasal düzenlemeler ve çeşitli istihdam politikaları ile ele alınmaktadır.

Türkiye’de özellikle genç nüfus arasında yüksek olan işsizlik oranları, Suriyeli göçmenlerin iş piyasasına entegrasyonu ile daha da karmaşık bir hale gelmiştir. Suriyeli işçiler, genellikle düşük ücretlerle, kayıt dışı ve güvencesiz koşullarda çalışmayı kabul ettikleri için işverenler yerel işgücü yerine daha ucuz olan bu işgücünü tercih etmektedir. Bu durum da yerel işgücü piyasasında rekabeti artırarak yerel işsizlik oranlarını yükseltmiş ve ekonomik eşitsizlikleri derinleştirmiştir.

Bu çalışma kapsamında Türkiye’deki göç hareketlerinin işsizlik üzerindeki etkileri, Suriye göç örneği üzerinden ele alınmaktadır. Bununla birlikte Suriye örneğine yoğunlaşan tez çalışması, göçün işsizlik üzerine etkilerini detaylı bir şekilde incelerken, bu dinamiklerin sosyal entegrasyon ve ekonomik adalet açısından sonuçlarını değerlendirerek, etkili politika önerileri geliştirilmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda göç teorileri ve işsizlikle ilgili çeşitli ekonomik teoriler çerçevesinde, uluslararası ilişkiler, politik yapılar ve küreselleşmenin etkilerine de vurgu yapılmaktadır. İşsizlik konusundaki mevcut eksikliklerin tespit edilmesine yardımcı olacağı düşünülen bu çalışmanın sonraki çalışmalara da kılavuzluk edecek önemli bir kaynak olması öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, İşsizlik, Suriyeli Sığınmacı, Göçmen, Mülteci

SUMMARY

Migration refers to the process of individuals or communities moving from one settlement to another for various social, political and economic reasons and is a phenomenon as old as human history. In addition, the phenomenon of migration causes important economic, cultural and social changes for both the sending and receiving countries and brings with it additional problems such as unemployment. Unemployment is defined as the inability of individuals who are ready and willing to work to find suitable job opportunities, and this situation is explained by various theories. Efforts to find a solution to the unemployment problem are addressed at both national and international levels through labor migration, legal regulations and various employment policies.

Unemployment rates, which are especially high among the young population in Turkey, have become even more complicated with the integration of Syrian immigrants into the labor market. Since Syrian workers generally accept to work for low wages, unregistered and insecure conditions, employers prefer this cheaper workforce instead of local labor. This situation has increased competition in the local labor market, increased local unemployment rates and deepened economic inequalities.

Within the scope of this study, the effects of migration movements in Turkey on unemployment are discussed through the example of Syrian migration. In addition, the thesis, which focuses on the Syrian example, aims to contribute to the development of effective policy recommendations by examining the effects of migration on unemployment in detail and by evaluating the consequences of these dynamics in terms of social integration and economic justice. It also emphasizes the effects of international relations, political structures and globalization within the framework of migration theories and various economic theories regarding unemployment. This study, which is thought to help identify current deficiencies in unemployment, is expected to be an important resource that will guide future studies.

Keywords: Migration, Unemployment, Syrian Refugee, Immigrant, Refugee

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
SUMMARY.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR	vi
TABLolar LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
ÖN SÖZ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ

1.1. Göçün Tanımı.....	3
1.2. Göçün Tarihsel Süreci	4
1.3. Göç Politikaları ve Kavramlar: Mülteci, Sığınmacı, Göçmen ve Düzensiz Göçmen.....	7
1.4. Göçün Nedenleri.....	11
1.4.1. Göçün Sosyo-Ekonomik Nedenleri	16
1.4.2. Göçün Sosyo-Politik Nedenleri.....	17
1.4.3. Göçün Sosyo-Kültürel ve Bireysel Nedenleri	19
1.5. Göç Türleri.....	21
1.5.1. Zoraki-İstekli Göç.....	21
1.5.2. Geçici-Kalıcı Göç	21
1.5.3. İç Göç-Dış Göç	23
1.6. Kabul Görmüş Göç Kuramları	24
1.7. Uluslararası Göç Politikasının İnşasında Belirleyici Olan Temel Etmenler...	26
1.7.1. Ülkelerin Göç Tarihleri	26

1.7.2. Ülkelerin Sosyo-Ekonomik Yapıları	26
1.7.3. Taraf Olunan Uluslararası Anlaşmalar ve Örgütler	28
1.7.4. Ülkelerin Vatandaşlık Tanımları	29
1.8. Göçün Göç Veren Ülke Üzerindeki Etkileri	30
1.9. Göç Alan Ülke Üzerinde Göçün Etkileri	31
1.9.1. Avrupa ve Amerika Göç Politikaları	32
1.10. Göçün Toplum Üzerindeki Etkileri	34
1.11. Göçün Sonuçları	35
1.11.1. Göç Alan Yerler Bakımından Göçün Sonuçları	35
1.11.2. Göç Veren Yerler Bakımından Göçün Sonuçları	36
1.11.3. Göç Edenler Yönünden Göçün Sonuçları	37
1.12. Göçmenlerin Neden Olduğu Sorunlar	38
1.13. Göçmen Entegrasyonuna Dair Kavramsal Tartışmalar	40

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN GÖÇ VE GÖÇMEN POLİTİKALARI

2.1. Göçe Yönelik Dış Politikalar	44
2.2. Zorunlu Göç ve Osmanlı Döneminden Türkiye’ye Yansımaları	48
2.3. 2000 Sonrası Suriye Savaşı ve Türkiye’ye Etkisi	49
2.4. Suriye İç Savaşı ve Göçmenler	51
2.5. Türkiye’deki Suriyeliler	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇ VE İSTİHDAM

3.1. İşsizliğin Tanımı ve Ölçülmesi	53
3.2. İşsizlik Teorileri	55
3.2.1. Klasik Teori	56
3.2.2. Neo-Klasik Teoriler	56

3.2.3. Keynesyen Teoriler.....	57
3.2.4. Yeni İşsizlik Teorileri	57
3.3. İşsizlik Çeşitleri.....	58
3.4. Göç ve İstihdam.....	63

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE SURİYE’DEN YAPILAN GÖÇÜN İSTİHDAMA ETKİSİ

4.1. Türkiye’deki Suriyeli Göçmenler ve İşsizlik İlişkisi.....	70
4.2. Türkiye’deki Suriyeli Göçmenler: Güncel Verilerle Genel Görünüm.....	72
4.3. Türkiye’deki Yabancıların Emek Piyasasındaki Durumu	77
4.4. Suriyeli Mültecilerin Demografik Özelliklerinin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri	80
4.4.1. Suriyeli Sığınmacıların Türkiye İşgücü Piyasasına Doğrudan Etkileri	82
4.4.2. Suriyeli Sığınmacıların Türkiye İşgücü Piyasasına Dolaylı Etkileri....	83
4.5. Türkiye’nin Suriye Göçmenlerine Yönelik İstihdam Politikası.....	85
4.6. Suriyeli Göçmenlerin İstihdamında Uygulanan Program ve Projeler.....	90
4.6.1. Uluslararası Aktörler İşbirliğinde Program ve Uygulamalar	91
4.6.2. Ulusal Aktörlerin Uyguladığı Program ve Uygulamalar	92
4.6.3. Yerel Yönetimlerin Uygulamaları	92
4.6.4. Yerel Sivil Toplum Kuruluşlarının Uygulamaları.....	93
4.6.5. Aracı Aktörlerin İşbirliğinde Uygulamalar	93
4.7. İşsizlikle Mücadele Kapsamında Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Türkiye’de Uygulanan Aktif ve Pasif İstihdam Politikaları	94
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	101
KAYNAKÇA.....	105

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
BM	:	Birleşmiş Milletler
BMMYK	:	Birlik Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği
EUROSTAT	:	Avrupa İstatistik Ofisi
GİGM	:	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
GKY	:	Geçici Koruma Yönetmeliği
ILO	:	Uluslararası Çalışma Örgütü
IOM	:	Uluslararası Göç Örgütü
İŞKUR	:	Türkiye İş Kurumu
SGK	:	Sosyal Güvenlik Kurumu
UDHR	:	Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi
UNCHR	:	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNDP	:	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
YUKK	:	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Seçilmiş Göç Kuramları25

Tablo 2. Yerleşim Yeri ve İstihdam Durumu Bağlamında Ekonomik Faaliyete
Göre Göç Eden Nüfus ve Türkiye Geneli (2000)98

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. 2012 ile 2022 Yılları Arasında Küresel Isınma Kaynaklı İklim Değişikliğine Bağlı Olarak Meydana Gelen Göç Oranları.....	12
Şekil 2. Küresel Isınmaya Bağlı Gerçekleşmesi Öngörülen Göç Oranları.....	13
Şekil 3. Entegrasyonun Kavramsal Çerçevesi	41
Şekil 4. Türkiye’deki Yıl Bazlı Suriyeli Sayısı.....	86
Şekil 5. 2024 Yılı İtibariyle Suriyelilerin Türkiye’de En Yoğun Bulunduğu İlk 10 İl	87
Şekil 6. AB’nin Suriyeli Göçmenlere Yönelik Sağladığı Fonların Dağılımı	89
Şekil 7. 2000 Yılı İtibarı ile Türkiye’de Yerleşim Yerine Göre Göç Edenlerin ve Göç Edenler Hariç Nüfusun İşsizlik Oranları (%).....	96
Şekil 8. 2005-2022 Arasında Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı (24.11.2022 Tarihiyle).....	98

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın hazırlanmasında bana her noktada destek olan değerli insanlara teşekkürü bir borç bilirim.

Öncelikle, sürecin her aşamasında koşulsuz desteğini esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Deniz Şişman'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Akademik araştırma süreçlerinde bana her zaman yol gösteren ve desteğini esirgemeyen abim Kayhan Bayhan'a minnettarım. Çocukluklarından itibaren emek mücadelesi veren, ancak beni bu yolda asla yalnız bırakmayan annem Gönül Bayhan'a ve babam Özdemir Bayhan'a da şükranlarımı sunarım. Kız kardeşim Rojda Bayhan'a, her daim yanımda olduğu için teşekkür ederim. Ayrıca, din, dil, ırk ve cinsel yönelim fark etmeksizin, sınıfsız, sınır tanımayan ve onurlu bir yaşamı savunan tüm dostlarıma da verdikleri umut ve destekten dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

Günümüzde globalleşen dünya düzeni içerisinde yoğunlaşan göç olayları, sadece kültürel ve sosyal yapıları dönüştürmekle kalmayıp ekonomik yapılar üzerinde de derin izler bırakmaktadır. Türkiye özelinde bakıldığında özellikle 2011 yılı sonrasında Suriye’de meydana gelen iç karışıklıklar ve baskıcı devlet rejiminden kaynaklı olarak ülkelerini terk etme mecburiyetinde kalan Suriyelilerin Türkiye’ye büyük çaplı göçü dikkat çekmektedir (Orhan, 2014, s. 5). Suriye’den Türkiye’ye doğru gerçekleşen bu yoğun göç dalgası, Türkiye’deki iş gücünün ve Türk ekonomisinin de etkilenmesine yol açarak ülkenin bu konularda önemli ölçüde etkilenmesine sebep olmuştur.

2011 yılında Suriye’de hâkim olan Esad rejiminin silahlı baskılarına karşı göç etme durumunda kalan Suriyelilerin ilk hedefi Türkiye olmuştur. TÜİK verileri incelendiğinde 2011 yılında Türkiye’deki Suriyeli göçmen sayısının yaklaşık olarak 58 bin olduğu görülmektedir. Bununla birlikte 2024 yılına gelindiğinde (9 Mayıs 2024) Türkiye’ye göç eden Suriyeli sayısının büyük bir artış göstererek 3 milyon 57 bin 762 kişiye ulaştığı bildirilmektedir (Mülteciler Derneği, 2024). Bu sayılar Türkiye’deki mülteci sayısının ciddi boyutlarda olduğunu gözler önüne sermektedir ve bir nevi Türkiye’deki Suriyeli göçmen etkilerinin ciddiyetini yansıtmaktadır. Bu noktada ele alınan tez çalışması, Türkiye bağlamında Suriyeli göçünün işsizlik üzerindeki etkilerini detaylı bir şekilde ele almakta, Suriye göçü örneğinden yola çıkarak bu etkilerin boyutlarını analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye, jeopolitik konumu itibariyle tarih boyunca çeşitli göç dalgalarına ev sahipliği yapmış bir ülkedir. Ancak 2011 yılında Suriye’de başlayan iç savaş sonrası yaşanan göç, Türkiye’nin finansal, sosyal ve kültürel yapısında ciddi değişikliklere yol açmıştır. Bunun yanında Suriyeli mültecilerin Türkiye’nin iş gücü piyasasına olan etkileri de oldukça belirginleşmiş ve yadsınamaz bir hal almıştır. Bu noktada Türkiye’deki işsizlik oranlarında meydana gelen değişimler, ücret düzeyleri, iş gücüne katılım oranları ve sektörel dağılım gibi makroekonomik göstergeler, göçün yarattığı ekonomik etkilerin ortaya konulması adına kritik öneme sahiptir. Dolayısıyla Türkiye’ye gerçekleşen Suriyeli göçünün tüm boyutları, nedenleri ve sonuçları ile değerlendirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Bu kapsamda söz konusu çalışmada öncelikle göç ve işsizlik kavramı arasındaki ilişkinin anlaşılabilmesi için kavramsal bilgiler sunulmakta, sonrasında göç teorileri, göçün ekonomi ve iş gücü piyasası üzerindeki etkilerine dair derinlemesine bir literatür taraması gerçekleştirilmektedir. Ardından Türkiye’deki Suriye göçünün işsizlik üzerindeki etkileri, istatistiki veriler üzerinden desteklenen bir metodoloji kullanılarak açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu noktada ele alınan bu çalışma, göçmenlerin işgücü piyasasına entegrasyon süreçlerinin yerel halkın işsizlik oranları üzerindeki kısa ve uzun vadeli etkilerine dair bir perspektif sunmakta ve bu süreçle ilişkin önerilerde bulunmaktadır.

Göçün işsizlik üzerine etkilerini anlamak, sadece ekonomik politikaların şekillendirilmesine yardımcı olmakla kalmayacak, aynı zamanda sosyal uyum ve entegrasyon stratejilerinin geliştirilmesine de önemli katkılar sağlayacaktır. Bu bağlamda Suriye göçü, Türkiye’deki işsizlik sorununu ele alırken dikkate alınması gereken önemli bir faktördür. Çalışmanın sonucunda göçmen iş gücünün Türkiye ekonomisine entegrasyonunun hem göçmenler hem de ev sahibi toplum için ne tür sonuçlar doğurabileceği yönünde politika önerileri sunulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ

Göçler insanların birtakım durumlar karşısında istekli olarak gerçekleştirdikleri ya da zorunda kaldıkları yer değiştirmeyi ifade etmektedir ve bu kavram oldukça geniş bir kapsama sahiptir. Göçler hem göç veren hem de göç alan ülkeler için çeşitli finansal, kültürel ve sosyal değişikliklere yol açabilmektedir. Göçlere bağlı olarak şekillenen bir diğer mesele ise işsizliktir. Göçler, kaynak ülkede ve misafirlik edilecek ülkede işsizlik oranlarının değişmesinde önemli etkenlerdir. Buradan hareketle çalışmanın bu bölümünde göç kavramı ele alınmakta, detaylandırılmakta ve ardından kavram arasındaki ilişki tüm yönleriyle değerlendirilmektedir.

1.1. Göçün Tanımı

Göç teriminin sözlük anlamına bakıldığında bu kavramın “sosyal, siyasal ve ekonomik nedenlere bağlı olarak bireylerin ya da toplulukların bir ülkeden diğerine, bir yerleşim bölgesinden başka birine geçiş yapma süreci” olarak tanımlandığı görülmektedir (TDK, 2024). Ayrıca göç kelimesine verilen başka bir anlam ise “Sosyal, siyasal ve iktisadi sebeplerle bir yerleşim alanından farklı bir yerleşim yerine doğru yapılan nüfus akışları” olarak ifade edilmektedir. Bununla birlikte Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından yapılan göç tanımlaması ise şu şekildedir: “Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir.” (ILO, 2019’dan akt. Orhon, 2019, s. 4).

Çakır (2011, s. 131), göçün insan ve toplum hayatında oldukça derinlemesine anlamlar taşıdığını ve bireyler üzerinde ciddi etkilere sahip olan çeşitli faktörlere dayanan bir fenomen olduğunu belirtmektedir.

İnsanlar, siyasal, finansal ve kültürel anlamdaki ihtiyaçları karşılanmadığı takdirde yaşadıkları coğrafyayı terk etme eylemine yönelmektedirler. Bu yönelim de göç olgusunu doğurmakta ve göç eyleminin sona ermesinden çok sonra dahi etkilerini hissettirmektedir. Bu bağlamda göçün bir süreçler zinciri olarak tanımlanması mümkündür (Çakır, 2011, s. 133). Antropoloji alanındaysa göç, sosyolojiye kıyasla yalnızca fiziksel ve yapısal bir değişim olarak değil, aynı zamanda kültürel bir olgu olarak değerlendirilen süreçler bütünü olarak ele alınmaktadır (Özensel, 2017, s. 329).

Psikolojik bir çerçevede değerlendirildiğinde ise göç kavramı, baskılayıcı ve rahatsız edici bir ilişkiden kaçma arzusunu yansıtmaktadır. Bu anlamda göç, sürekli daha iyi koşullar arayan bireylerin, topraklarını ve evlerini terk etmenin hem manevi hem de ruhsal acısını hayat boyu taşıyacakları bir durum olarak kabul edilmektedir (Bilen, 2018, s. 17).

1.2. Göçün Tarihsel Süreci

Göç olgusunun tarihi kökenleri tarih başlangıcına kadar uzanmakta olup günümüzde de devam etmektedir. Bu bağlamda yaşanan göçler, ticaret ve tarım gibi ekonomik faaliyetlerin yanı sıra dinlerin yayılmasında da itici bir kuvvet olarak işlev görmüş, böylece evrenselliğe giden kapıyı aralamıştır (Berk, 2020, s. 117). İlk insan topluluklarının dünyanın dört bir yanına dağılması, iklim değişiklikleriyle tetiklenmiş; milattan önce on binli yıllarda buzulların geri çekilmesiyle birlikte insanlar, farklı bölgelere yaya olarak dağılmışlardır. Tarıma dayalı toplumların belirmesiyle birlikte milattan önce sekiz binli yıllarda oluşum gösteren iklimsel istikrar ve kazanılan deneyimler, geniş çaplı göç hareketlerini mümkün kılmıştır (Lay, 1999, s. 7). Bu bağlamda insanlık, göçmenlerin neslinin devamlılığı şeklinde değerlendirilebilmektedir. Tarihin başlangıcından bu yana farklı nedenlere bağlı olarak meydana gelen göçler, insanlığın vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. Bu noktada insanlığın Afrika topraklarından başlayarak dünyaya yayıldığı düşünüldüğünde, tarihin göçle başladığı ifade edilebilmektedir (Sıcak ve Çalışkan, 2018, s. 486).

Tarihi değerlendirmelerde objektif ve tutarlı bir yaklaşımı gözetildiğinde, dünya üzerindeki ilk insan göçünün Cennet'ten kovulan Hz. Âdem'in Hindistan'ın Serendîb bölgesindeki Nûd/Bûd Dağı'na yerleşmesi, sonrasında Cidde'ye indirilen Hz. Havva'yı aramak üzere Serendîb'den Mekke'deki Müzdelife'ye doğru hareket etmesi ve burada Hz. Havva ile yeniden bir araya gelmesiyle sonuçlandığı görülmektedir (Karasakal, 2021, s. 156). Bu tarihsel bakış açısı kapsamında ilk yerleşim alanları olarak sırasıyla Hindistan-Hicaz Bölgesi ve Nuh Tufanı'ndan sonra ise Merkez Mezopotamya göç alan coğrafyalar ön plana çıkmaktadır (Karasakal, 2020, s. 73). İnsanlığın temeli ise göç alan bu merkezlerden yayılarak zaman içinde dünyaya yayılmıştır. Göç olgusuna yönelik bu gelişmelerin arından tarih sürecinde göçebe toplumlar tarafından ilkel tarım başlatılmış, ilk ticari etkinlikler ve zanaatlar belirginleşmeye başlamıştır (Berk, 2020, s. 119).

Eski zamanlardan günümüze dek süregelen geniş çaplı göçler, milattan önce yetmiş binli yıllarda Homo Sapiens'in Afrika'dan dünyanın dört bir yanına dağılması, ardından on beş binli yıllarla beş binli yıllar arasındaki süreçte gerçekleşen erken yerleşik tarım topluluğu dönemi göçleri gibi temeller üzerinde şekillenmiştir. Bununla birlikte yine söz konusu döneme işaret eden şehirleşme sürecinde Mezopotamya, Doğu Asya, Mısır, Fenike, Roma ve Helen gibi bölgelerden meydana gelen göçler gerçekleştikleri dönemlere göre şu şekilde sıralanabilmektedir (Harzig ve Hoerder, 2013, s. 6):

- Milattan önce beş yüzlü yıllardan milattan sonraki bin beş yüzlü yıllara dek süren uzun zaman diliminde yaşanan göçler,
- Milattan sonra 1.400 ila 1.600 yılları arasında gerçekleşen ve hem ticari hem de kültürel amaç güden göçler,
- Milattan sonra 1600-1800 yılları arasında sömürgeci ve sömürülen ülkeler arasındaki göçler,
- 19. yüzyılda küresel göç hareketleri
- 20. yüzyıl göçleri

Tarihsel evrimin her noktasında kendinden söz ettiren göç olgusu, uygarlıkların biçimlenmesine katkıda bulunmuş etkileyici bir fenomendir (Berk, 2020, s. 126-130). Bu bağlamda Mezopotamya'da Sümerler ile Samilerin gerçekleştirdikleri göçlerin de söz konusu uygarlıkların kültürel yapılanmasını etkilediği ifade edilebilmektedir. Örneğin, yazının keşfedilmesiyle Anadolu'ya ulaşması Asur ticaret kolonileri döneminde gerçekleşen göçler sayesinde olmuştur (Özdoğan, 2015, s. 42).

Tarihte derin izler bırakan göç olaylarından bazıları ise şu şekilde sıralanabilmektedir (Berk, 2020, s. 129):

- Perslerin batıya doğru genişleme politikaları,
- Antik Yunan ve Fenike'nin ticaret kolonileri,
- Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin fetihleri,
- Büyük İskender'in doğu ile batı arasındaki sentez ideali,
- Roma İmparatorluğu'nun genişlemeleri,
- Kavimler Göçü,
- Haçlı Seferleri,
- Amerika'nın keşfi,

- Moğolların gerçekleştirdiği göçler,
- Coğrafi Keşifler,
- Yahudilerin Endülüs'ten kovulmaları ve dinlerin yayılması.

Yukarıda verilen önemli göç olaylarından da anlaşılacağı üzere neredeyse tüm uygarlıklar, insanlığın gelişim sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda göçün basit bir insan hareketi olarak değerlendirilmemesi gerekmektedir. Bunun aksine tarihin, insan göçleri sonucunda şekillendiğinin bilincinde olmak önemlidir. Kısacası göç olgusu, medeniyetler tarihinde toplumların ilerlemesine hem olumlu hem de olumsuz etkileriyle katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda tarih boyunca süregelen göçler, günümüz insanının genetik çeşitliliğinin artmasına da sebep olmuştur (Kan ve Kanmaz, 2022, s. 63; Berk, 2020, s. 130).

İslam dininin şekillenmeye başladığı dönemlerde Mekke'den Medine'ye yapılan göç, tarih sahnesinde derin izler bırakan bir dönemeç olmuştur. Bu göç, dünya tarihindeki en önemli vakalardan biri olarak kabul edilmektedir (Demircan, 2017, s. 1). Bu bağlamda Müslümanların Medine'ye yerleşmeleri esnasında Hz. Muhammed Peygamber tarafından yürürlüğe konan politikalar sayesinde herhangi bir uyum sorunuyla karşılaşılmamıştır (Hamidullah, 2011, s. 133-134). Özellikle “muahat” sistemi olarak adlandırılan uygulamalar ile uzun vadeli uyum sorunlarına karşı koyacak temel adımlar atılmıştır. Söz konusu sistem dönemindeki etkinliği sayesinde günümüzdeki göç politikalarının da temelini oluşturmaktadır (Yılmaz, 2018, s. 55).

Türkiye'nin konu olduğu göçlere bakıldığında ise ülkenin farklı zaman dilimlerinde çeşitli uluslararası göç dalgalarına şahit olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda kronolojik olarak Türkiye'ye yönelik gerçekleştirilen göçler şu şekilde sıralanabilmektedir (Ekinci, 2016, s. 10; Göç İdaresi Başkanlığı, 2024, s. 1):

- 1922 ile 1938 yılları arasında Yunanistan'dan 384 bin birey,
- 1923 ile 1945 yılları arasında Balkan ülkelerinden 800 bin birey,
- 1933 ile 1945 yılları arasında Almanya'dan 800 birey,
- 1988 yılında Irak'tan 51.542 birey,
- 1989 yılında Bulgaristan'dan 345 bin birey,
- 1991 yılında Birinci Körfez Savaşı'nı takiben Irak'tan 467.489 birey,
- 1992 ile 1998 yılları arasında Bosna'dan 20 bin birey,
- 1999 yılında Kosova'dan 17.746 birey,

- 2001 yılında Makedonya'dan 10.500 birey
- 2011 yılından 2020 yılına kadar Suriye'deki iç çatışmalar nedeniyle yaklaşık 3,6 milyon birey Türkiye'ye göç etmiştir.

Bu verilerden hareketle 1922 yılından günümüze dek yaklaşık 5.7 milyon insanın Türkiye'ye göç ettiğini söylemek mümkündür.

Tüm bu olayların yanı sıra 2010 yılında baş gösteren Arap Baharı'nın ardından Türkiye başta olmak üzere pek çok devlet, doğrudan-dolaylı fark etmeksizin çeşitli yollarla göçlerin etkisine maruz kalmıştır (Ekinci ve Tuncel, 2016, s. 10). Waitz'e göre medeniyetlerin şekillenmesinde iki ana etken bulunmaktadır ve bunlardan ilki coğrafi koşullar sebebiyle gerçekleşen göçlerken diğeri ise savaşlardır. Savaş sonrası toplumlar arası etkileşim, barış zamanlarında nadiren rastlanan bir durum oluşturmaktadır (Berk, 2020, s. 130).

1.3. Göç Politikaları ve Kavramlar: Mülteci, Sığınmacı, Göçmen ve Düzensiz Göçmen

Göç alan ülkenin yerel sistemi dahilinde oluşturulan hukuki metinler, göç eden kişileri; "sığınmacı", "düzensiz göçmen", "mülteci" ve "göçmen" olmak üzere dört farklı şekilde nitelendirmektedir (Çakıcı, 2020, s. 39-42).

Göç eden kişilerin mülteci kavramıyla nitelendirilmesi, o kişilerin zulüm, işkence, savaş, doğal afetler veya insan hakları suistimali gibi nedenlerden dolayı bulundukları bölgeleri terk etmek zorunda kaldıklarını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle mülteci olarak nitelendirilen bireyler, bahsi geçen durumlardaki ortamlardan daha güvenli olan başka bölgelere göç etmek durumunda kalan kişileri kapsamaktadır (Urk, 2010, s. 13-14).

Mülteci kavramının Türkiye'deki hukuki çerçevesine bakıldığında güvenlik problemleri ve sosyoekonomik kaygılar nedeniyle 1967 yılında Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol oluşturulduğu görülmektedir (Türkoğlu, 2011, s.101-116).

İlgili alanyazın incelendiğinde, mülteci kavramıyla aynı anlamda olarak sığınma kavramının da yaygınca kullanıldığı gözlenmektedir. Ancak bu iki kavram arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Sığınma kavramı genellikle kişilerin çeşitli hak ihlallerine maruz kalmaları sonucunda yaşamakta oldukları bölgeleri terk ederek farklı bir topluma göç etmelerini ifade etmektedir. Sığınma sürecinde ön plana çıkan husus, kişilerin kendilerini daha güvende hissettikleri farklı bölgelere göç etmeleridir. Bu

bakımdan sığınma, bireylerin güvenli hissedebilecekleri bölge arayışına girmeleri olarak da tanımlanabilmektedir (Yıldız, 2021, s. 13).

Zorunlu durumlar karşısında meydana gelen göçlere bağlı olarak sığınmacı kavramının kullanılması ise gerek yerel gerekse enternasyonal hukuk kuralları çerçevesinde güvenli görülen bir bölgeye mülteci statüsünde yerleşmek isteyen ancak henüz mültecilik için başvuru yapmamış kişilerin nitelendirilmesini sağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle zoraki nedenlerden dolayı başka bir bölgeye yerleşmek isteyen kişinin henüz mülteci olarak değerlendirilmediği durumlarda sığınmacı kavramının kullanılması devreye girmektedir (Adıgüzel, 2018, s. 6). Bu noktada sığınmacı olarak değerlendirilen kişiler, sığındıkları bölgenin yetkili mercileri tarafından kabul gördüklerinde mülteci statüsü kazanabilmektedir (McBrien, 2017, s.117).

Sığınmacılara ilişkin hukuki çerçevenin temelleri 10 Aralık 1948 tarihinde Milletler Genel Kurulu tarafından atılmıştır. Milletler Genel Kurulu’nun söz konusu tarihte yayınlamış olduğu İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi de sığınmacılığı temel bir insani hak olarak değerlendirmektedir. Bu bildiride yer alan *“tüm bireylerin zulüm altında farklı ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı bulunmaktadır”* ifadesi de bu durumu desteklemektedir (Gezik, 2019, s.21; İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1948, Madde-14).

Türkiye’nin sığınmacılara yönelik politikaları incelendiğinde, ülkenin jeopolitik konumu gereği, Afrika ve Asya gibi yoksul ve politik olarak istikrarsız bölgelerden olası göç dalgalarını yönetme konusunda bir “geçiş ülkesi” olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne bazı coğrafi kısıtlamalar getirerek taraf olmuş, bu bağlamda Avrupa dışından ülkeye zorunlu sebeplerle gelen kişileri mülteci olarak kabul etmeyeceğini açıklamıştır. Bu durum da Türkiye’nin Monaco, Kongo ve Madagaskar gibi bazı ülkelerle benzer bir tutum sergilediğini göstermektedir (Ünal, 2019, s. 1214-1215).

1961 yılı itibariyle 1951 Mülteci Sözleşmesi’ne mutabık olan Türkiye, kendi hukukunda sığınmacı kavramına ilk kez 1994 yönetmeliği ile yer vermiştir. Bu bağlamda sığınmacı kavramının kullanımının, zoraki nedenlerle özellikle Asya ve Avrupa ülkelerinden gerçekleşen göçlerin, coğrafi sınır şartını karşılamamasından ileri geldiği dikkat çekmektedir. Bu gelişmenin ardından 2013 yılına gelindiğinde uygulamaya alınan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu uyarınca

Avrupa haricindeki bir bölgeden zoraki nedenlere bağlı olarak Türkiye'ye göç eden bireylerin sığınmacı statüsünden ziyade şartlı mülteci statüsünde değerlendirilmeye başlandığı gözlenmektedir (Erkal, 2017, s.9).

Göçe ilişkin kavramlardan biri olan göçmen kavramı da alanyazında kendisine geniş bir kullanım alanı bulmuş olmasına karşın bu kavramın kesin bir tanımı bulunmamaktadır (Gezik, 2019, s.17). Göçmenlerle ilgili düzenlemeler yapan mevzuatlar göz önünde bulundurulduğunda 862/2007 sayılı Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi Tüzüğü'nde yer alan Madde-2'nin ilk fıkrası gereğince göçmen statüsündeki bireyler *“ulusunu oluşturdıkları yerel ülkesinden veya farklı bir ülkeden başka bir üye devlete göç ederek bu bölgede minimum bir yıllık sürede yerleşen kişiler”* olarak açıklanmaktadır (Eren ve Çakran, 2017, s.3). Bununla birlikte Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin göçmen kavramına yönelik tanımlaması da dikkat çekicidir. Söz konusu kuruluşun tanımı kapsamında göçmenler *“göç eden kişinin hareket sebeplerini, istemli veya istemsiz ya da düzenli veya düzensiz göç etmesini dikkate almadan, yabancı bir ülkeye bir yıldan fazla bir süre için yerleşen bireyler”* olarak değerlendirilmektedir (TCİB, 2013, s. 45).

Türkiye'de göçmenlere yönelik hukuki çerçeve ise 5543 sayılı İskân Kanunu ile oluşturulmaktadır. Söz konusu Kanun'un 3. maddesinin birinci fıkrasında açıklandığı üzere kişilerin göçmenlik statüsünde yer alabilmesi adına şu şartları sağlamaları gerekmektedir (Yüksel, 2019, s. 30).

- Türk asıllı olmak
- Türk kültürüne sadık olmak koşuluyla Türkiye'ye gelmiş olmak

Yine aynı kanunun 4. maddesi ile “sığınmacı” ve “münferit yabancı” kavramlarına ilişkin bilgiler de sunulmaktadır. Bu noktada İskân Kanunu'nun 4. Maddesi gereğince göçmenlik koşulunu sağlamayan bireylerin “sığınmacı” veya “münferit yabancı” olarak nitelendirilebileceği belirtilmektedir (Sever, 2008, s. 9).

Diğer yandan temelinde gerek mali gerekse de sosyal durumu geliştirmek için göç eden kişilerin göçmen olarak adlandırılabilceği belirtilirken bu statünün en belirgin özelliğinin ise göç etmeyi zorunlu kılan bir mecburiyet durumunun bulunmaması olduğu ifade edilmektedir (Yüksel, 2019, s.30). Diğer bir ifadeyle göçmen statüsünde değerlendirilen kişiler, gönüllü olarak göç etmektedirler (Çökmez, 2021, s.33-35).

Göç olgusunu gerçekleştiren bireyleri nitelendirmek için kullanılan bir diğer statü kavramı da düzensiz göçmendir. Düzensiz göçmen statüsünde değerlendirilen kişiler, çeşitli mali zorluklara ve diğer sorunlara bağlı olarak yaşamlarını sürdürdükleri toprakları usulsüz bir biçimde terk ederek hedef alınan ülkeye kaçak yollarla giriş yapan bireyler olarak tanımlanmaktadır (Öksüz, 2019, s. 43-45). Bunun yanında herhangi bir yetkilinin bilgisi dışında gerçekleştirilen kalıcı veya geçici göçlerdeki kişiler de düzensiz göçmen statüsünde değerlendirilmektedir ve bu durumun tespit edilmesi halinde söz konusu kişilere cezai işlemler uygulanmaktadır (Dağ, 2016, s.9; Yoshida ve Woodland, 2016, s.7).

Düzensiz göçmenler, bir ülkeye yasalara aykırı bir şekilde giriş yapmış ya da ülkede kalmak için yasal izinleri olmadan kalan kişileri nitelendirmek için kullanılan bir göçmen statüsüdür. Bu durum göç eden kişilerin vize sürelerinin aşılması, yasal olmayan yollarla sınır geçişleri yapmaları veya da hukuki anlamda geçerli izin belgelerinin olmaması gibi çeşitli sebeplerle ortaya çıkabilmektedir. Bu noktada düzensiz göçmenler, genellikle ekonomik imkanların peşinde ya da daha iyi yaşam koşulları arayışında olan kişiler olarak değerlendirilebilmektedir (Vardar, 2015, s. 1).

Mülteci olarak nitelendirilen bireyler ise uluslararası hukuk çerçevesinde tanınan ve korunan bir statüye sahip olmalarıyla öne çıkmaktadırlar. Zira mülteci statüsünde yer alan kişiler için 1951 Cenevre Sözleşmesi hukuki bir dayanak oluşturmaktadır. Mülteciler genellikle iç çatışma, savaş veya sistematik zulüm gibi ciddi tehditler nedeniyle zorunlu olarak yerlerinden edilmiş kişiler olarak bilinmektedir. Bu kişiler, sığınma talebinde bulundukları ülkelerde uluslararası koruma ve çeşitli yardımlar alma hakkına sahiptirler (Vardar, 2015, s. 2). Düzensiz göçmenler ile mülteciler arasındaki temel fark ise mültecilerin uluslararası hukuk tarafından tanınmış ve koruma altına alınmış statülerine dayanırken, düzensiz göçmenlerin genellikle ekonomik sebeplerle hareket ettikleri ve yasal koruma ve statüden yoksun olmalarıdır.

Düzensiz göçmen statüsünde yer alan kişiler yasal olmayan yollarla göç ettikleri bölgelerdeki mevcut dinamiklerin etkilenmesine yol açabilmektedirler. Örneğin kayıtsız bir şekilde ülkeye giriş yapan düzensiz göçmenler, sosyal karmaşıklıklara yol açabilirken suç oranlarının yükselmesine neden olabilmektedir. Bunun yanında ekonomik zorlukların meydana gelmesine yol açarak işsizlik oranlarının artmasına da sebebiyet verebilmektedir (LikićBrborić, 2007, s. 167).

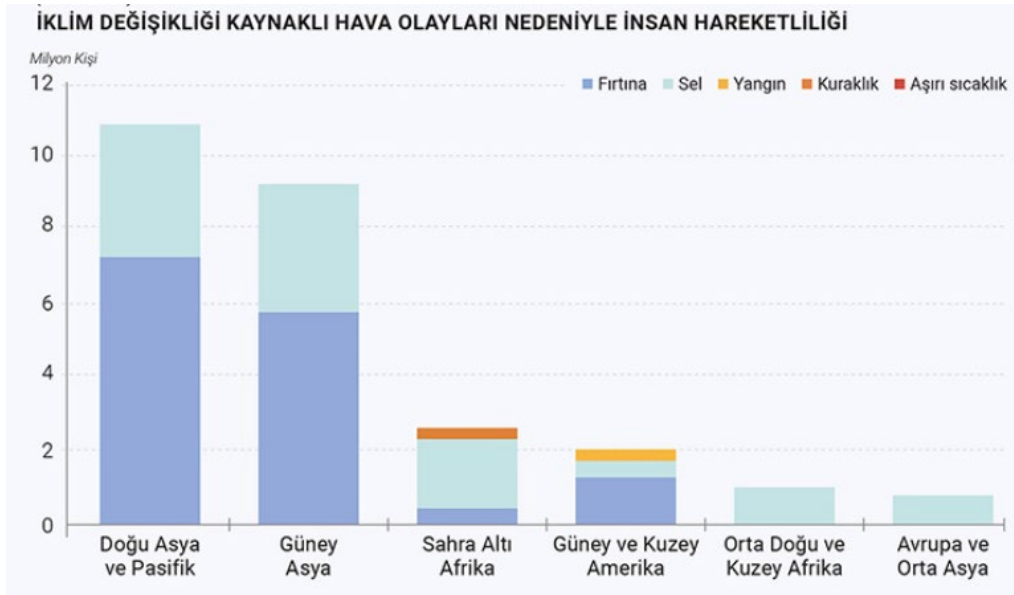
1.4. Göçün Nedenleri

Günümüzde pek çok alanda olduğu gibi göç olgusu üzerinde de önemli etkileri bulunan küresel ısınma, sera etkisi yaratan gazların atmosferde birikmesiyle meydana gelen ve dünyadaki sıcaklık artışına sebebiyet veren bir durum olarak açıklanabilmektedir. Sanayiden ormancılığa, tarımdan ticarete pek çok alanda önemli etkileri bulunan küresel ısınmanın günümüzde başlıca göç nedenleri arasında yer aldığı ifade edilebilmektedir (Aşan, 2023, s. 1).

Küresel ısınma neticesinde meydana gelen iklim bozuklukları ve ekosistem tahribatlarından kaynaklı olarak kişiler bulundukları toprakları terk etmek durumunda kalmaktadırlar. Bu durum da göç olgusunun önemli ölçüde değişmesine yol açmaktadır. Ayrıca küresel ısınmaya bağlı olarak gelişen doğal afet durumlarının da dünya çapında göçlere zemin hazırladığı bilinmektedir (Şeko, 2023, s. 1).

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından açıklanan bilgiler doğrultusunda 2050 yılına dek 44 ila 216 milyon arasında kişinin küresel ısınmaya bağlı olarak göç edeceği öngörülmektedir (IOM'dan akt. Şeko, 2023, s. 1).

Birleşmiş Milletler bünyesinde faaliyet gösteren IMO tarafından 2022 yılında yayınlanan “*İklim Değişikliği ve Gelecekteki İnsan Hareketliliği*” başlıklı rapor kapsamında 2012 ila 2022 yılları arasını kapsayan 10 yıllık süreçte dünya genelinde yıllık ortalama 21 milyonu aşkın kişinin küresel ısınmaya bağlı göç ettiği bildirilmektedir (IOM'dan akt. Şeko, 2023, s. 1).

Şekil 1. 2012 ile 2022 Yılları Arasında Küresel Isınma Kaynaklı İklim Değişikliğine Bağlı Olarak Meydana Gelen Göç Oranları

Kaynak: IOM, 2022’den akt. Şeko, Y. A. (2023). “Küresel ısınma yüz milyonlarca kişiyi iklim göçmeni yapabilir”, <https://www.aa.com.tr/tr/dosya-haber/> Erişim Tarihi: 03.09.2024.

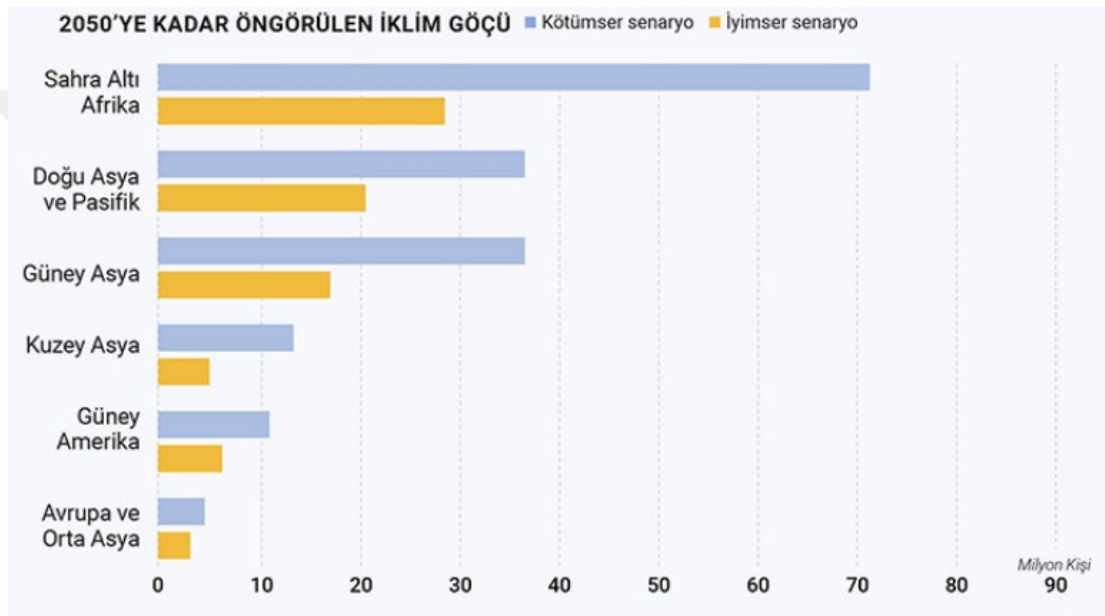
Şekil 1 üzerinde gösterilen grafik, küresel ısınma ile ilişkili hava olaylarından kaynaklanan insan hareketliliğini, yani küresel ısınmaya bağlı göçlerin farklı bölgelere göre oranlarını göstermektedir. Şekil üzerinden de görüldüğü üzere küresel ısınmaya bağlı göç olayları sel, fırtına, kuraklık, aşırı sıcaklık ve yangın gibi farklı hava olaylarına bağlı olarak gruplandırılmıştır.

Şekilden de anlaşıldığı üzere küresel ısınmaya bağlı olarak meydana gelen göçlerin en sık Doğu Asya ve Pasifik ülkelerinde olduğu söylenebilmektedir. Diğer bölgeler arasında en yüksek göç hareketliliğine sahip bu bölgede gerçekleşen göç hareketlerinin büyük bir kısmının fırtına ve sel olaylarından kaynaklandığı görülmektedir. Güney Asya’da da benzer şekilde göçlerin büyük bir bölümünün fırtına ve sel olaylarına bağlı olduğu gözlenmektedir. Ancak söz konusu bölgede Doğu Asya ve Pasifik bölgesine nazaran biraz daha az insanın bu sebeplerle göç etmiş olduğu gözlenmektedir. Diğer yandan Sahra Altı Afrika bölgesinde gözlenen göç miktarlarının Doğu Asya ve Pasifik ile Güney Asya’ya göre nispeten daha düşük olduğu ifade edilebilmektedir. Bununla birlikte Sahra Altı Afrika’daki göçlerin daha çok kuraklık ve sel olaylarına bağlı olarak gerçekleşmiş olduğu göz çarpmaktadır.

Yine aynı şekil üzerinden Güney ve Kuzey Amerika bölgelerinde meydana gelen göç olaylarının daha çok fırtınaya bağlı olduğu gözlenirken küresel ısınmaya bağlı sel

ve yangınların da göçlerde etkili olduğu görülmektedir. Küresel ısınmanın Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerindeki göç olgusuna etkisi incelendiğindeyse özellikle sel kaynaklı göçlerin bölgede hâkim olduğu ifade edilebilmektedir. Son olarak Avrupa ve Orta Asya ülkelerindeki küresel ısınmaya bağlı göçlerin minimum düzeyde olduğunu ve bu bölgede meydana gelen göçlerin kaynağının ise sel olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

Özetle Şekil 1 üzerinde sunulan bu veriler, küresel ısınmanın etkilerinin farklı bölgelerdeki insan hareketliliği üzerinde nasıl farklılık gösterdiğini ortaya koymakta ve özellikle Asya bölgelerinde daha yoğun etkilerinin olduğunu göstermektedir.

Şekil 2. Küresel Isınmaya Bağlı Gerçekleşmesi Öngörülen Göç Oranları

Kaynak: IOM, 2022'den akt. Şeko, Y. A. (2023). "Küresel ısınma yüz milyonlarca kişiyi iklim göçmeni yapabilir", <https://www.aa.com.tr/tr/dosya-haber/> Erişim Tarihi: 03.09.2024.

Şekil 2 üzerinde sunulan grafikler ise küresel ısınmaya bağlı olarak 2050 yılına kadar gerçekleşmesi beklenen göç oranlarını sunmaktadır. Şekil üzerindeki turuncu renkli yatay sütunlar meydana gelebilecek en iyi ihtimale karşı göç oranlarını yansıtırken mavi olanlar ise maksimum göç oranlarını ifade etmektedir.

IMO'nun Şekil 2 üzerinde belirtilen grafiğine göre küresel ısınmanın etkisiyle 2050 yılına kadar dünya genelinde 44 milyon ile 113 milyon arasında bireyin göç olgusu gerçekleştirmesi beklenmektedir. Olası kötümser senaryolarda ise bu sayının 125 milyon ile 216 milyon arasına çıkabileceği öngörülmektedir. Buna karşın mevcut öngörülerin ısı artışı dereceleri ve demografik değişimlerin bir sonucu olarak

değişkenlik gösterebileceği ifade edilmektedir. Diğer taraftan 2050 yılına kadar göç hareketlerinin en yoğun yaşanacağı bölgelerin; Sahra Altı Afrika, Doğu Asya ve Pasifik, Güney Asya, Kuzey Asya, Latin Amerika ile Avrupa ve Orta Asya olarak sıralandığı görülmektedir. Özellikle Doğu Afrika kıyı bölgelerinde deniz seviyesinin yükselmesi sonucunda 2020'den 2050'ye kadar yaklaşık 750 bin kişinin göç etmek zorunda kalabileceği vurgulanmaktadır. Bangladeş'te ise küresel ısınmaya bağlı olarak deniz seviyesinin 0,44 metre yüksekliğe ulaşması halinde 730 bin kişinin, 2 metre yükseldiğine ulaşması halinde ise 2,1 milyon kişinin 2100 yılına kadar iklim göçmeni olabileceği ifade edilmektedir (IOM'dan akt. Şeko, 2023, s. 2).

Göç dinamikleri günümüzün olağan koşullarında hem kapsam hem de derinlik açısından çeşitlenmekte ve eskiye oranla farklı faktörleri bünyesine katmaktadır. Küreselleşme, bu faktörler arasında bazı araştırmacılara göre öncelikli bir yer tutmaktadır. Bununla birlikte küreselleşme, bilgi ve bireylerin sınırlar ötesi hareketlerini kolaylaştıran, ulusal sorunların küresel boyutta etki yaratmasını sağlayan süreçleri de beraberinde getirmektedir (Görgün, 2017, s. 1323). Bu açıklama, küreselleşmenin çok yönlü etkilerine de dikkat çekmektedir. Küreselleşme ile birlikte, çok uluslu firmalar ve uluslararası yapılar gibi yeni aktörler sahneye çıkmakta veya halihazırdakilerin gücü pekişmektedir.

Küreselleşme ile ilgili diğer bir önemli nokta, sınırların önemsizleşmesidir. Küreselleşme, göçler, savaşlar ve ticaret gibi pek çok konunun değişkenlik göstermesine yol açan dinamik bir olgu olarak değerlendirilebilmektedir ve ülkeler arası sınırların aşılmasına imkân vermektedir (Şişman, 2012, s. 29). Modern çağda sermaye, bilgi, siyasi kararlar ve olaylar kendi coğrafi sınırlarını aşarak geniş bir etki alanı yaratmaktadır. Bu bağlamda sınırsızlaşma hem toplumlar hem bireyler hem de ülkeler arasında kendini göstermektedir ve artık aralarında belirgin sınırlar mevcut değildir. Bu sınırsızlaşma ve teknolojik ağların sağladığı olanaklar, insanların daha geniş bir çapta hareket etmelerini ve böylece uluslararası göçün hızını ve yoğunluğunu artırmalarını sağlamaktadır. Koser (2007, s. 28-40), uluslararası göç hareketlerindeki artışı, devletler arası eşitsizliklerin derinleşmesi, işgücü piyasalarındaki bölünmeler, küresel iş krizleri, ulaşım ve iletişim alanındaki inovasyonlar, yasal düzenlemeler, göç endüstrisi ve göçmen ağları gibi faktörlere bağlamaktadır.

Günümüzde uluslararası göç olgusunu şekillendiren temel etmenlerden biri globalleşme sürecidir. Ancak ekonomik faktörler de göçün başlıca nedenleri arasında

yer almaktadır. Sanayisi gelişmemiş, kaynakların adaletsiz bir şekilde dağıldığı, iş imkânlarının sınırlı olduğu ve yoksulluğun yaygın olduğu bölgelerden, gelişmişlik seviyesi yüksek ve refah düzeyi daha üst olan ülkelere doğru gerçekleştirilen göç hareketleri yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda kişiler, ekonomik anlamda daha rahat edebilecekleri ve yaşam koşullarının daha elverişli olduğu yerleri göç etmek için tercih etmektedirler. Ekonomik sebeplerle gerçekleşen göç hareketlerinde, göç edilen yerlerdeki yerel halkın durumu da büyük önem arz etmektedir. Yerel topluluklar bu tür göçlere genellikle olumsuz bakmakta ve bu tepkiler çoğunlukla milliyetçilik bağlamında dile getirilmektedir. Örneğin, İspanya'nın Bask bölgesinde milliyetçi gruplar, yeni gelen işçilerin kendilerinden işleri alacakları endişesi taşımaktadır (Ay, 2019, s. 12).

Göç olaylarına katkıda bulunan başlıca etkenlerden biri de siyasal faktörlerdir. Hem “Arap Baharı” dönemi hem de Suriye'deki çatışmalar sonucu yaşanan kitlesel yer değiştirmeler, bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Bu örneklerde de görüldüğü üzere savaş nedeniyle oluşan koşullar, insanları yaşadıkları yerleri terk etmeye zorlamaktadır. Dolayısıyla insan haklarını ihlal eden işkence, baskı ve sürekli tehditler altında yaşamak, toplu göçlerin başlıca sebepleri arasında yer almaktadır. Benzer şekilde terörün hüküm sürdüğü alanlarda da yerel halk, yaşam şartlarından dolayı göç etmek zorunda kalmaktadır. Terör ve savaş gibi etkenler, güvenlik açısından da değerlendirilmesi elzem nedenler arasındadır. İç çatışmalar, siyasi istikrarsızlıklar ve etnik ya da dini ayrımcılığa dayanan sorunlar nedeniyle insanlar kendilerini güvende hissetmeyip göç etmeye karar vermektedirler. Uluslararası ilişkilerdeki gelişmeler ve alınan kararlar da göçü tetikleyen diğer faktörlerdendir. Mübadele gibi tarihsel kararlar da göçlerin siyasi sebepleri arasında sayılarak insanların yer değiştirmesine neden olmaktadır (Mısırlı, 2019, s. 60).

Genel anlamda özetlemek gerekirse tarih boyunca insanlık, çeşitli sebeplerle göç hareketlerini sürdürmüştür. Bazen doğal afetler, bazen de insan eliyle meydana gelen kaos, şiddet, savaş ve işkenceler göçlere yol açmaktadır. Göçün gerçekleşmesi sonucunda meydana gelen değişikliklerin ciddi boyutu da göçe neden olan etkenlerle doğrudan ilişkilidir ve oldukça önemlidir. Dolayısıyla bu nedenlerin detaylandırılması çalışmanın önemini pekiştirecektir.

1.4.1. Göçün Sosyo-Ekonomik Nedenleri

Uluslararası alanda refah düzeyi farklarının, insanların yasal veya gayri resmi yollarla göç etme kararlarında etkili olduğu kabul edilmektedir. Dünya ekonomisindeki derin eşitsizliklerin artmasına paralel olarak bireylerin bu duruma verdikleri tepkilerin de benzer şekilde yoğunlaştığı belirtilmektedir. Bu durum da küresel göç dinamiklerinin ana belirleyicisi olarak değerlendirilmektedir. Eker, 20. yüzyıl ortalarında sömürgecilik döneminin sona ermesi ve Soğuk Savaş'ın neden olduğu siyasi coğrafyanın çözülmesiyle hız kazanan göç hareketlerinin, bu dönem sonrasında sebepleri, yönü, sonuçları ve karakteristikleri açısından dönüşüm geçirdiğini öne sürmektedir. Bu dönemsel değişimler, aşırı demografik dengesizlikleri ve Kuzey ile Güney arasındaki yaşam standardı farklarını daha da belirginleştirmektedir. Örneğin Meksika'nın ABD'nin Gayri Safi Milli Hasılası'nın (GSMH) altıda birine, Polonya'nın ise Almanya'nın GSMH'sinin on birde birine sahip olması bu durumu gözler önüne sermektedir (Eker, 2008, s. 161).

Küresel gelirin dengesiz bir biçimde dağıtılması da göçün dikkat çeken bir sosyo-ekonomik nedenidir. Geçmiş yıllarda edinilen verilere göre dünya nüfusunun küçük bir bölümünü oluşturan yüksek gelirli ülkeler, küresel gelirin yüzde elli beşini üretmektedir. Dünya nüfusunun çoğunluğunu oluşturan düşük gelirli ülkelere, küresel gelirin yalnızca yüzde birini elde edebilmektedir. Bununla birlikte ilgili dönemde kişi başına düşen ortalama Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın dengesizliği de göçün kaçınılmaz nedenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir (UNDESA, 2013, s. 25).

1960'lar boyunca Avrupa'daki gelişmiş ülkeler iş gücü açıklarını göçmen alımıyla kapatmalarına karşın 1970'lerde global ölçekte yaşanan ekonomik buhranlar sonucunda bu ülkelerin yasal göçe yaklaşımları sertleşmiştir. Bu bağlamda iş olanakları azalan ülkeler, vatandaşlarına iş bulabilmek adına yasal göçü kısıtlayarak ülkeye girişleri zorlaştırmaktadır (Gürkan, 2006, s. 75). Bu dönemlerde yetenekli ve iyi eğitilmiş göçmenler tercih edilirken, daha az nitelikli bireylerin ülkeye girişi sıkı politikalarla engellenmeye çalışılmaktadır. Göç veren ülkelerdeki durumlar iyileşmek yerine kötüleşince, kısıtlayıcı politikalara rağmen göç talebi artmaktadır (Mutlu, 2003, s. 201).

Ekonomik, siyasi veya sosyal zorluklardan kaçarak daha iyi yaşam şartları arayan göçmenler, yasal yollarla hedef ülkeye ulaşamayınca düzensiz göçü bir

alternatif olarak değerlendirmektedir (UNDP, 2015, s. 74). Küreselleşen ekonomiyle birlikte üretim faktörleri de daha dinamik bir hale gelmektedir. Diğer üretim faktörleri arasında emek faktörü, yüksek verimlilik ve daha iyi imkanlara ulaşma engelleriyle karşılaşmakta, kaynak ülkelerdeki geniş kapsamlı sorunlar yüzünden sınır ötesi hareketlilik kısıtlı kaldığından düzensiz göçe yönelmektedir (Gençler, 2002, s. 30).

Soğuk Savaş sonrası dönemde küreselleşmenin etkileri belirginleşmeye başlamıştır. Bu süreçte düzensiz göçse uluslararası güvenlik meselesi olarak ön plana çıkmaktadır. Önceleri Doğu ile Batı arasında yaşanan çatışmalar, Kuzey ile Güney arasında yeni bir çatışma boyutu kazanmıştır. Bu değişimle paralel olarak güvenlik konuları üzerinde etkili olan düzensiz göç olayları tetiklenmiştir. Küresel ekonomik değişimler, Güney ve Kuzey arasındaki yaşam standartları ve refah düzeyi farklılıklarını derinleştirirken, göç sebepleri üzerindeki küreselleşmenin etkisini de ortaya koymaktadır (Eker, 2008, s. 147).

Küresel düzeyde faaliyet gösteren Uluslararası Çalışma Örgütü gibi kurumlar, uluslararası çalışma standartlarını tekdüzeleştirmeye yönelik yasal düzenlemelerin uyumlaştırılması gibi konularda faaliyet göstermektedir. Buna rağmen Dünya Ticaret Örgütü gibi yapılar var olmasına karşın, iş gücünün serbest dolaşımını sağlayacak bir yapı henüz oluşturulmamıştır. Ülkeler arası menfaat çatışmaları, kıtlık ve açlık durumları, doğal felaketler, salgın hastalıklar ve geniş çaplı insan hakları ihlalleri gibi nedenler, insanları yaşam alanlarını terk etmeye itmektedir. Uluslararası toplumun yapısındaki temel değişimler düzensiz göçü daha karmaşık hale getirirken, bu çok boyutlu sorunlar ekonomik, sosyal, siyasal ve yasal açılardan uluslararası toplumun gündemini uzun süreler boyunca meşgul etmektedir (Gençler, 2002, s. 31).

1.4.2. Göçün Sosyo-Politik Nedenleri

İnsanların genellikle gelişmekte olan ülkelerde birkaç nedenin birleşmesi sonucunda göç etmeye karar verdikleri bilinmektedir; ancak asıl ele alınması gereken, göç süreçlerinin yasadışı hale gelme sebepleridir. Bu bağlamda kaynak ülkelerin göç politikalarının üzerinde durulması gerekmektedir. Özellikle Filipinler başta olmak üzere göçü bir politika aracı olarak benimseyen ülkeler olduğu iddia edilmektedir. Bu ülkeler için göçmenler tarafından yurt dışından gönderilen havaleler, önemli bir finansal kaynak oluşturmaktadır. Küresel ekonomik sarsıntılardan az etkilenmesi ve maliyetinin düşük olması nedeniyle bu tür havalelere olan bağımlılık artmaktadır.

Mısır, Çin Halk Cumhuriyeti, Hindistan, Sri Lanka, Filipinler, Bangladeş, Güney Kore, Endonezya, Pakistan ve Vietnam gibi ülkeler; döviz kazanımı, işsizlik oranını düşürme ve işçilerinin becerilerini geliştirme amacıyla uluslararası göçü teşvik eden devlet destekli programlar geliştirmişler ve iş gücü ihracatı ajansları kurmuşlardır (Gençler, 2015, s. 199).

Koser de benzer bir duruma işaret ederek kaynak ülkelerin, düzensiz göçün de yasal göç kadar olumlu etkileri olabileceği görüşünde olduklarını ve bu yüzden düzensiz göçü engelleme konusunda siyasi bir irade göstermediklerini belirtmektedir (Koser, 2007, s. 3). Bu bağlamda hedef ülkelerin düzensiz göçmenleri görmezden gelmeleri ve zaman zaman affedici politikalar uygulamaları dikkat çekicidir. Endüstrileşmiş bazı ülkelerin, düzensiz göçmenleri ucuz iş gücü olarak kullanmayı sürdürdükleri ve bu göçmenleri yasallaştırmak için af politikalarını devreye soktuklarına dair bir kanı bulunmaktadır (Eker, 2008, s. 277).

Yirminci yüzyıl, tarihçilere göre tarihin en yıkıcı dönemlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde yaşanan iki dünya savaşı, kırk yıllık soğuk savaş süreci ve pek çok yerel ve uluslararası çatışma, 187 milyon insanın ölümüne ve 43 milyon kişinin politik sebeplerle diğer ülkelere sığınmak ya da göç etmek zorunda kalmasına neden olmuştur (Kaygusuz, 2021, s. 62).

Doğu Türkistan'dan komşu ülkelere ve Anadolu'ya olan göçler, ülkenin işgal edilmesiyle başlamıştır. Göktürk'ün ifadesine göre 1949'da başlayan Komünist Çin idaresinin baskı ve zulüm politikalarının artmasıyla pek çok sayıda kişi göç etmek durumunda kalmıştır. Çin'in ilk istilasından sonra gerçekleşen katliamlar ise uzun yıllar devam etmiş kesintisiz göç faaliyetlerinin sürmesine neden olmuştur (Göktürk, 2005, s. 130-131).

1978 yılında patlak veren iç savaş, Sovyet Rusya'nın 1979'da Afganistan'a askeri müdahalesiyle yeni bir evreye girmiş ve Afgan-Rus Savaşı olarak anılmaya başlanmıştır. Rusya, sivil halkın desteğini aldığını varsayarak baskı ve zulümlerini onlara yönelik arttırmış, bu süreçte binlerce masum insan hayatını kaybetmiştir. Sorumlu olmadıkları bu acımasız süreçten dolayı milyonlarca kişi sevdiklerini ve sahip oldukları her şeyi geride bırakarak, elverişsiz hava koşullarına rağmen sınırlara doğru akın etmişler ve göç etmek durumunda kalmışlardır (Çağrı, 2005, s. 139).

1988 yılında, eski SSCB yönetiminin Azerbaycan'a karşı sergilediği olumsuz tavırdan faydalanan Ermenistan, Azerbaycan toprakları üzerinde yasadışı iddialar ortaya atmıştır. Bu olaylar neticesinde yirminci yüzyılda yaklaşık 1 milyon Azerbaycan Türkü, Ermeniler tarafından öldürülmüş ve 1,5 milyon Azeri vatandaşı, o dönemki Ermenistan sınırları içinden sürülmüştür. Bugün Azerbaycan topraklarının beşte birlik bir kısmı Ermeni işgali altında bulunmaktadır. İşgal sonucu, 20.000'e yakın Azerbaycanlı hayatını kaybetmiş, 4.000 civarında yaşlı, kadın ve çocuk ise rehin alınmıştır; ayrıca 1 milyon kişi ülke içinde mülteci durumuna düşmüştür. Kerimanoğlu'na göre 1988'den sonra geçen 15 yıllık süre zarfında 2 milyondan fazla insan, özellikle Türkiye başta olmak üzere Ukrayna, Rusya ve çeşitli Avrupa ülkelerine göç etmiştir (Kerimanoğlu, 2005, s. 53).

Muratlı'nın araştırmasında belirtildiği üzere Türkmenlerin Irak'tan Türkiye'ye göçleri, on yıllık aralıklarla meydana gelen iki ana dalgada gerçekleşmiştir. İlk dalga, 1980 yılında Irak-İran Savaşı sırasında, ikinci dalga ise 1990'da Körfez Savaşı'nın ardından olmuştur. Bu bireyler; etnik ayrımcılık, savaşlar, ekonomik sebepler ve can güvenliği nedeniyle ya göç etmişlerdir ya da göçe zorlanmışlardır (Muratlı, 2005, s. 129).

2011 yılından itibaren Mısır, Tunus, Yemen ve Libya'daki hükümet değişikliklerine zemin hazırlayan Arap Baharı, Suriye'de farklı bir boyut kazanmıştır. Başlangıçta reform talep eden halk, rejimin şiddetli baskılarıyla karşı karşıya kalmış, bu durum da Esed rejiminin devrilmesi yönünde bir istek ve silahlanma sürecini başlatmıştır. Silahlanan muhalefet ve Esed rejimine bağlı güvenlik güçleri arasındaki çatışmalar sonucunda Suriye krizi iç savaşa dönüşmüş ve bu kriz, ülke sınırlarını aşarak hem bölgesel hem de küresel düzeyde anlaşmazlıklara sebep olarak Türkiye'ye doğru göç akınına yol açmıştır (Sandıklı ve Semin, 2012, s. 31).

1.4.3. Göçün Sosyo-Kültürel ve Bireysel Nedenleri

Eğitimdeki ve cinsiyet eşitliğindeki farklılıklar, göç hareketlerini tetikleyen sosyo-kültürel unsurlar arasında öne çıkmaktadır. Küresel ekonomide bilginin önemi artmasına rağmen, dünya genelinde 115 milyon çocuğun hâlâ temel eğitim imkanlarından mahrum kaldığı bilinmektedir. Fransa'da doğan bir çocuğun eğitim süresi ortalama 15 yıl iken Mozambik'te bu süre sadece 4 yıldır. Özellikle Güney Asya ve Sahra-altı Afrika'da eğitime erişemeyen çocukların sayısıysa oldukça fazladır ve

Güney Asya’da ortalama eğitim süresi, yüksek gelirli ülkelerdekisinin yarısı kadardır (Eker, 2008, s. 245). Eğitim alanında yaşanan bu eşitsizlik de kişilerin göç etmelerine yol açabilmektedir.

Cinsiyet ayrımcılığı da göçe neden olan sosyo-kültürel etkenler arasında yer almaktadır. Kadınlar, dünya genelinde ilk olarak aile içinde ayrımcılığa maruz kalarak eğitimden yoksun bırakılma, erken yaşta evlendirilme ve erken yaşta annelik gibi durumlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Ayrımcılığa yol açan tüm bu sorunlar ekonomik imkanlardan mahrumiyetle birleştiğinde kadınların yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir. Kadınların yaşadığı bu durumlar da hem dini hem de kültürel normlar çerçevesinde normal karşılanmaktadır. Bazı ülkelerde kadınların yalnız başına seyahat etmeleri dahi yasaklanmıştır. Dil bilmeyen göçmen kadınlar, dış dünya ile iletişim kurmakta zorlanmakta ve bu durum onları sömürüye daha açık hale getirmektedir. İnsan ticareti mağdurları arasında özellikle yer alan göçmen kadınlar, yasal yollarla ülkeye alındıktan sonra yasadışı duruma düşürülmekte veya sıkı göç politikaları yüzünden ülkeye yasadışı yollardan sokulmaktadır (Esen, 2007, s. 84).

Cinsiyet farklılıkları, bireylerin uluslararası göçe yönelmesinin başlıca sebeplerinden biri olarak görülmektedir ve globalleşme süreciyle birlikte insanlar hem kendi ülkelerinde hem de global düzeyde daha fazla bilgiye erişim sağlayarak onların göçe yönelmesini tetiklemiştir. Bu doğrultuda kendi ülkelerinde siyasi, sosyal ve ekonomik beklentilerini karşılayamayan kadınlar, göç etmeye daha sık başvurmaktadır. Kadınların bu beklentilerini karşılamakta yetersiz kalan ülkelerdeyse onların sosyo-ekonomik durumlarını iyileştirmenin en etkili yolu olarak uluslararası göç öne çıkmaktadır (Aykaç, 2007, s. 51).

Uluslararası sosyal ağların, düzensiz göçü teşvik ettiği ve kolaylaştırdığı belirtilmektedir. Bu görüşe göre göçmenler önceden yurtdışına yerleşmiş akrabalarından etkilenmekte ve göç süreçlerinde bu kişilerin rehberliğini takip etmektedir. Öte yandan yasadışı yollarla da olsa hedef ülkeye ulaşan göçmenler, oradaki diğer göçmenlerin desteğiyle vatandaşlık veya oturma izni gibi haklara kavuşmaktadır. (Eker, 2008, s. 275).

Bireylerin göç kararlarına dair nedenleri belirlemekse zor olabilmektedir. Zira her bir göç olgusu, bireysel bir tercihin sonucu olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu tercihi şekillendiren motivasyonlar kişiden kişiye değişkenlik göstermekte ve oldukça

karmaşık olabilmektedir. Göçe zorlayan veya çeken faktörlere karşı bireysel tepkiler de çeşitlilik arz etmektedir (Eker, 2008, s. 260). Dolayısıyla bireysel göç nedenleri oldukça kapsamlı olabilmektedir.

1.5. Göç Türleri

1.5.1. Zoraki-İstekli Göç

Savaş, ekonomik istikrarsızlık, politik çalkantılar ve doğal afetler gibi faktörler, kaçınılmaz göç oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Kişiler devlet otoritesinin baskısıyla veya çeşitli nedenlerin tetiklediği koşullar nedeniyle yaşadıkları yerlerden uzaklaşmak mecburiyetinde kalmaktadırlar. Bu bağlamda zorunlu göçlerde kabullenilmesi güç değişkenler açıkça öne çıkmaktadır. Zorunlu göçlerin genellikle iki ana kategori altında incelenmesi söz konusudur. Bunlardan birincisinde göçe maruz kalan topluluklar göç sürecinde bir dereceye kadar kontrol sahibi olabilirken; ikinci kategoride yer alan toplulukların kontrolü tamamen elinden alınmıştır. Bu duruma örnek olarak Nazi Almanyası gösterilebilmektedir. İlk dönemde uygulanan politikalar altında Yahudi toplulukları göçe teşvik edilirken; daha sonraları göç etmeleri zorunlu hale getirilmiştir (Öztürk, 2020, s. 15).

Zorunlu, yani irade dışı istemsiz bir şekilde gerçekleşen göç, toplulukların kendi istekleri dışında yaşamakta oldukları yerleri terk etmeleri anlamına gelmektedir. Doğal afetler, terör, savaş ve işkence gibi sebeplerle bireyler, yaşamakta oldukları bölgeleri terk etmek zorunda kalmaktadırlar. Bununla birlikte bahsi geçen durumlar karşısında söz konusu kişiler iradeleri dışında yer değiştirmeye mecbur bırakılmaktadırlar. Bu tür göçler, zorunlu olarak gerçekleşen ve bireylere herhangi bir seçenek sunmayan göçler olarak da değerlendirilebilmektedir (Betts, 2017, s. 96).

1.5.2. Geçici-Kalıcı Göç

Kalıcı ya da daimî olmayan göçler, sıralı bir şekilde birbirlerini etkileyebilmektedirler. Zira ilk etapta geçici bir niyetle ziyaret edilen bölgelerde yaşam koşullarının elverişli hale gelmesi ile bu durum kalıcı bir nitelik kazanabilmektedir. Bu bağlamda geçici göç kompleks yapısıyla dikkat çekmektedir. Daimi olmayan ve kalıcılık içermeyen göç hem dış göç hem de iç göç olarak tanımlanmaktadır. Çoğunlukla kırsal anlardan kente doğru gerçekleştirilen iç göçler, çeşitli ekonomik nedenler, eğitim ya da iş bulma ile gelişim amaçlı olabilmektedir. Bununla birlikte geçici olarak gerçekleşen uluslararası veya milletlerarası göçler de iç göçle benzer

nedenlere dayanmaktadır. Geçici olarak yapılan iç veya dış göçler, benzer nedenlere sahip olmasına rağmen, sonuçları açısından birbirinden ayrılmaktadır (Öztürk, 2020, s. 16-17).

Genellikle, planlanmış tarihler ve sebeplerle, belirlenmiş bir iş gücü amacıyla bir yerden başka bir yere veya bir bölgeden farklı bir bölgeye yapılan göç, geçici yani kalıcı olmayan göç olarak ifade edilmektedir. Bu tür göç, çeşitli sebeplerle göç eden kişi ve grupların, göç ettikleri yerlerde sürekli kalmayıp istenen sonuçlara (genellikle ekonomik) ulaşmalarının ardından kendi bölgelerine dönme durumlarını içermektedir. Daimiliği bulunmayan göçün en önemli nedenleri arasındaysa ekonomik faktörler bulunmaktadır. Ekonomik faktörler, bu göç biçiminin etkilenmesine yol açan güçlü bir potansiyele sahiptir ve mevsimsel göçler de bu kapsamda değerlendirilmektedir. Mevsimsel göç, göç eden kişi veya grupların belirli bir dönem için bulundukları bölge haricinde farklı bir bölgeye geçici olarak giderek maddi kazançlar elde etmelerini içermektedir. Mevsimsel göç eden kişilerse kazançlarını sağlamanın ardından kendi topraklarına geri dönmeyi amaçlamaktadırlar (Özger, 2020, s. 18).

İnsan topluluklarının belirli bir bölgede sınırsız süre yaşamaları ve yaşadıkları yerlerden ayrılarak farklı bölgelerde hayatlarını sürdürme amaçlı göç etmelerine sürekli göç adı verilmektedir. Bu tür göçler, zorunlu veya isteğe bağlı olarak gerçekleştirilebilmektedir. İsteğe bağlı yapılan sürekli göçler genellikle daha iyi bir yaşam standardına ulaşmak, yüksek kalitede eğitim imkanlarından faydalanmak ve ekonomik olarak daha bağımsız olabilmek gibi hedefleri barındırmaktadır (Güney vd., 2017, s. 40).

Geçici göç, genellikle göç edilen ülkede kalıcı olma çabasıyla gerçekleşmektedir. Bu amaç doğrultusunda kişiler, yasal oturma izni elde etmek amacıyla ev sahibi ülkenin vatandaşlarıyla evlilik yapmayı veya sahte evlilikler kurmayı hedeflemektedir (Sabates vd., 2011, s. 6). Geçici göç, sonunda ana vatanına dönüşü ifade etmektedir. Sürekli göçlerde ise terk edilen yerler nadiren ziyaret edilmekte veya hiçbir zaman geri dönülmemektedir. Sürekli göçün bir diğer özelliği, transit ülkelerde geçici olarak kalınmasıdır. Bu bağlamda mevcut jeopolitik konumlarından dolayı Türkiye, Lübnan ve Fas gibi ülkeler, Avrupa'ya geçiş için geçici durak olarak kullanılmaktadır (King, 2012, s. 7-8). Böylelikle uluslararası göç bağlamında ülkeler, ulusal yasalar doğrultusunda uluslararası göç özgürlüğünü sınırlamaktadır. Bu şartlar karşısında sermaye uluslararası bir nitelik kazanırken iş

gücüyse ulusal sınırlar içerisinde sınırlanmaktadır. Bu durum da hem politik hem ideolojik hem de ekonomik sonuçlar doğurmaktadır (Boratav, 2000, s. 20). Bununla birlikte göçün çeşitli yönleri ve sonuçları, 19. yüzyıl itibariyle bilimsel olarak tartışılmaya başlanmıştır (Unat, 2017, s. 52).

1.5.3. İç Göç-Dış Göç

İç göçler, genellikle ekonomik açıdan daha az gelişmiş alanlardan, daha ileri bölgelere doğru gerçekleşmektedir. Bu göç hareketiyle daha iyi bir yaşam arayışında olan insanlar, varış noktalarındaki kentlerde ilk olarak konut sorunuyla karşılaşmaktadırlar. Uygun iş koşulları oluşuncaya dek geçen sürede bu bireyler genellikle kentin gelişmemiş bölgelerinde yaşamaya başlamakta ve bu süreçte toplumsal dışlanma riskiyle yüz yüze gelebilmektedirler. Bununla birlikte farklı sosyal ve kültürel yapıların bir araya gelmesi, kentlerde düzensiz şehirleşme sorununu da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla iç göç, gerçekleştiği zaman ve hareketin başladığı andan itibaren göç edilen yerin özelliklerine bağlı olarak çeşitli beklentiler ve hayaller ile gerçekler arasındaki ilişkinin incelenmesini gerektirmektedir (Öztürk, 2020, s. 18).

Dış göçler ise nüfus sayılarında değişikliklere yol açan bir göç türüdür. İç göçler yalnızca ulusal sınırlar içindeki bölgesel nüfus dağılımını etkilerken toplam nüfus miktarında bir değişiklik oluşturmamaktadır. Ancak dış göçler, ulusal sınırları aşarak bir ülkeden başka bir ülkeye insanların taşınmasıyla nüfus sayısında gözle görülür değişimler meydana getirebilmektedir. Bu bağlamda dış göç, ülkeler arası adeta bir nüfus değiş-tokuşuna neden olmaktadır (Güreşçi, 2016, s. 42).

Ülkenin sınırları dahilinde yaşanan göçler, nüfusun yalnızca bölgesel olarak yer değiştirmesine yol açarken toplam nüfusta bir değişiklik oluşturmamaktadır. Bu tür göçler de kendi arasında kalıcı veya geçici olarak nitelendirilebilmektedir. Nüfusun bölgeler arasında dağılımı, özellikle ticaret ve sanayi merkezleri başta olmak üzere tarım için uygun alanlar, doğal kaynaklar bakımından zengin yerler ile turistik bölgeler gibi yerlerde yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda iç göçler; kırsal-kentsel, kırsal-kırsal, kentsel-kırsal ve kentsel-kentsel olarak meydana gelebilmektedir (Yalçın, 2021, s. 10).

Ülke sınırları dışına yapılan göçler de iç göçlerdekine benzer şekilde kalıcı veya geçici olabilmektedir. Bununla birlikte dış göçler, uluslararası boyutta hem gönüllü

hem de zorunlu şekillerde meydana gelebilmektedir. Bu bağlamda ulaşım ve iletişim olanaklarının artması, yaşam kalitesi ve konfor beklentilerinin yükselmesiyle birlikte uluslararası göçler de artış göstermektedir. Özellikle terör, savaş, güvenlik problemleri ve doğal afetler gibi sebeplerle zorunlu göçler meydana gelmektedir (Güreşçi, 2016, s. 42).

1.6. Kabul Görmüş Göç Kuramları

Tarihin başlangıcından günümüze kadar göç olgusu üzerine birçok teori ortaya konmuştur. Bu teoriler, göçün süreci, uzunluğu, koşulları, toplumsal yapı ve sosyal etkileşimleri ile göç nedenleri gibi farklı faktörleri dikkate alarak geliştirilmiştir (akt. Bodvarsson ve Berg, 2013, s. 29-30).

Neoklasik teori olarak bilinen göç kuramı, çağdaş göç teorilerinin temelini oluşturmaktadır. Bu teoride göçün hem geniş çaplı (makro) hem de bireysel (mikro) bakış açılarıyla ele alınması söz konusudur. Makro perspektiften bakıldığında uluslararası göçün, emek piyasasındaki coğrafi farklılıklardan kaynaklandığı görülmektedir. Bazı ülkelerde emek arzının yüksek olmasına karşın düşük ücretler verilirken, diğer bazı ülkelerde emek talebinin yüksek ve ücretlerin daha fazla olması dikkat çekicidir. Bu durum da daha düşük ücretle çalışan işçilerin, daha yüksek ücret elde edebilecekleri ülkelere göç etmelerine neden olmaktadır (Massey vd., 1993, s. 433; Massey, 1999, s. 35). Mikro düzeyde ise göç, bireylerin mantıklı kararlarına dayanmaktadır. Bu bağlamda kişiler, pragmatik bir yaklaşımla maliyetleri mantık çerçevesinde değerlendirerek göç etmenin onlara daha fazla kazanç sağlayacağını gördüklerinde göç etme eğilimi sergilemektedirler. Aksi takdirde mantık çerçevesinde yapılan faydacı değerlendirmelerin üstünlük gösteren bir sonucunun olmaması da bireylerin göç etmesini engellemektedir (Todaro ve Maruszko, 1987, s. 102; Sjaastad, 1962, s. 85; Massey, 1999, s. 35).

Uluslararası göç olayları, işgücü piyasalarındaki coğrafi farklılıklar ve ülkeler arası ücret farkları temelinde ele alınmaktadır. Bu bağlamda işgücü ve sermaye yoğunlukları arasındaki dengesizlikler göç hareketlerini tetiklemektedir (Özcan, 2017, s. 196). Michael Piore'nin geliştirdiği Dual İşgücü Piyasası Teorisi, bireylerin göç kararlarını verirken rasyonel bir şekilde hareket edip etmediklerinin incelenmesine odaklanmaktadır ve bu kararların modern endüstriyel toplumların işgücü talepleriyle şekillendiğini öne sürmektedir (akt. Olejarova, 2007, s. 14). Dolayısıyla da genellikle

gelişmiş ülkelerdeki emek taleplerinin uluslararası göç akımlarını etkilediği ifade edilmektedir. Bununla birlikte sermaye yoğun bölgelerde hem nitelikli hem de niteliksiz işgücünün istihdam edildiği belirtilirken işgücü yoğun alanlarda daha çok niteliksiz işgücüne ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir ve bu süreçte piyasa taleplerinin göç hareketlerini şekillendirdiğinin altı çizilmektedir (Kalaycı ve Civelek, 2021, s. 314).

Aşağıda verilen Tablo 1, neoklasik göç teorilerinin genel kabullerini özetlemektedir.

Tablo 1. Seçilmiş Göç Kuramları

Göç Kuramı	Analiz Düzeyi	Genel Kabuller
Makro Neoklasik Kuram	Ülke	Ülkeler arasında bulunan işgücü piyasası boşluklarını doldurmak amacıyla gerçekleştirilen göçler
Mikro Neoklasik Ekonomi Kuramı	Bireysel	Bireysel düzeydeki mantıksal aktörler ile değerlendirilen fayda-maliyet ilişkisi sonucunda gerçekleştirilen göçler
Yeni Ekonomik Kuram	Hane Halkı	Ekonomik anlamda yaşama tutunabilmek adına gerçekleştirilen göçler
İkili İşgücü Piyasası Kuramı	İç Yapısal	Gelişmişlik düzeyi yüksek olan ülkelerin iç yapılanmalarına bağlı olarak gerçekleştirdikleri göç talepleri
Dünya Sistemleri Kuramı	Uluslararası Yapısal	Merkez ülkelere çevre ülkelere yönelik gerçekleştirilen kültürel ve piyasa amaçlı göçler

Kaynak: Kharal, M.S., (2018), *World systems theory and Migration*, S.3

1.7. Uluslararası Göç Politikasının İnşasında Belirleyici Olan Temel Etmenler

Ülkelerin uluslararası göç politikaları sadece küresel göç akımlarından etkilenmekle kalmayıp, aynı zamanda o ülkelerin yabancılarla olan ilişkilerinin seviyesi, ekonomik şartları, göç geçmişi, ulusal kimlik inşası süreçleri ve imzaladığı insan hakları sözleşmeleri gibi unsurlar tarafından da şekillendirilmektedir. Dolayısıyla bir ülkenin gerek politik gerek sosyolojik gerekse de tarihsel geçmişi, göç politikalarının ana hatlarını belirlemede önemli bir rol oynamaktadır. Avrupa Birliği düzeyinde bir ortak göç politikası belirlenmesine ve üye ülkelerin göç politikalarını harmonize etme çabalarına rağmen, AB ülkeleri arasında bu politikaların farklılaşmasının nedenleri de buradan kaynaklanmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde de göç politikalarını şekillendiren faktörler çeşitli örnekler üzerinden incelenmektedir.

1.7.1. Ülkelerin Göç Tarihleri

Devletler, genellikle ulus olarak algılanan sınırları belirlenmiş bir yurttaş kitlesinin temsilcisi olma çabasıındadırlar. Bu çerçevede modern devletler, doğaları gereği ulusalcı nitelikleriyle karakterizedir (Brubaker, 2009, s. 18). Uluslararası göç, ulusların kültürel anlamda homojen bir ulus oluşturma ideallerine karşı zorluklar çıkarmaktadır. Nitekim uluslararası arenada gerçekleştirilen göçler, göç alan ülkelerdeki sosyal yapıların dönüştürülmesine yol açarak kültürel anlamdaki çeşitliliğin de artmasına yol açmaktadır. Bununla birlikte aynı zamanda ulusötesi toplulukların sayısını da çoğaltmaktadır (Castles, 2003, s. 17). Bu durum, bir ülkenin göç geçmişinin, o ülkenin resmi göç politikalarını şekillendirmesinde doğrudan bir etkiye sahip olmasına neden olmaktadır.

1.7.2. Ülkelerin Sosyo-Ekonomik Yapıları

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan yıkım, milyonlarca insanın ölümüne veya çalışamaz hale gelmesine yol açmış ve bu durum emek piyasasında arzın düşmesine sebep olmuştur. Buna karşın hızlı bir ilerleme kaydeden sanayileşme süreci, özellikle imalat sektöründe işgücü talebini artırmıştır. Bu durum da gelişmişlik düzeyi yüksek Batılı ülkelerin uluslararası göç akışlarının teşvik edilmesini sağlayan politikalar geliştirmelerine zemin hazırlamıştır (Morris, 2002, s. 55). Bu çerçevede misafir işçi uygulamaları ve 1980'li yıllarda başlatılan yasallaştırma programları, bu politikaların en belirgin örnekleri arasında yer almaktadır. Bu dönemde hem imalat

hem de hizmet sektörlerinde göç eden kişilerin çalışmaya yönlendirilmesi büyük bir vasıfsız işgücünün oluşturulmasına yardımcı olmuştur. Gelişmiş ülkelerde göçmen işgücü, hak taleplerini azaltmak ve ücretleri düşürmek amacıyla kullanılmış ve endüstrileşmiş ülkelerde yedek işgücü kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte söz konusu dönemde gelişmişlik düzeyi yüksek olan ülkelerdeki geçici göçmen işçiler ve onların aileleri, refah devleti uygulamalarından yararlanma fırsatı bularak hem ekonomik hem de sosyal anlamdaki haklarını iyileştirme olanağına erişmişlerdir (Soysal, 2012, s. 28; Soysal, 2021, s. 65).

Esnek işgücü piyasalarının yükselişinin enformel sektörde istihdamın formel sektöre kıyasla üç ila dört kat daha hızlı büyümesine yol açtığı belirtilmektedir. Çok uluslu şirketlerin uluslararası alanda rekabet üstünlüğü kazanma çabaları ve özellikle Çin'in kapitalist üretim sistemine entegrasyonu ise bu büyümenin temel nedenleri arasında gösterilmektedir (Munck, 2013, s. 755).

Göçmenlerin esnek işgücü piyasasına etkileri ise özellikle entegrasyon politikalarının yetersizliği ve işgücü piyasasındaki denetim eksiklikleri nedeniyle karmaşık bir yapıyla öne çıkmaktadır. Türkiye örneğinde, Suriyeli göçmenler enformelleşmiş iş piyasalarında aşırı güvencesiz koşullar altında çalışmak zorunda kalmakta ve yerli işgücü ile aralarında işlerin “elinden alınması” bağlamında çatışmalar yaşanmaktadır. Bu durum da göçmenlerin sosyal dışlanmaya maruz kalmasına ve işgücü piyasasında daha fazla bölünmeye yol açmaktadır. Göçmen işgücünün, entegrasyon ve işgücü piyasası düzenlemelerinin eksikliği, işgücü piyasasındaki mevcut sorunları daha da derinleştirmekte ve çözüm bulunması gereken yeni zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Göçmenlerin durumu Türkiye işgücü piyasasını şekillendirecek politikalarda dikkate alınması gereken önemli bir faktör olarak ön plana çıkmaktadır (Güler, 2015, s. 166).

Küreselleşme ile birlikte rekabetçi kalabilmek amacıyla işgücü piyasasındaki düzenlemelerin esnetilmesi, enformel sektörlerin büyümesine katkıda bulunmuştur. Bu sektörlerde genellikle düşük ücretlerle, iş güvenliği olmayan ve yoğun emek gerektiren işlerde düzensiz göçmenler çalıştırılmaktadır. Tarım sektöründe de benzer bir durum söz konusudur. Düşük ücretlerle ve işverenin insafına kalmış şartlarda çalışan düzensiz göçmenler, açık bir sömürüyle karşı karşıyadırlar. Buna karşın emek maliyetlerini aza çekme ve piyasa rekabetini sürdürme hedefleri doğrultusunda devletler, bu sektörlerdeki yasadışı çalışmayı görmezden gelmekte, yasal göç

üzerindeki kısıtlamaları artırarak ve sığınmacı politikalarını güçlendirerek dolaylı yoldan düzensiz göçü teşvik eden bir politika benimsemektedirler (Castles ve Miller, 2008, s. 262-263).

1.7.3. Taraf Olunan Uluslararası Anlaşmalar ve Örgütler

Göç eden bireylere göç ettikleri ülkeler tarafından verilen statüler, statülere ilişkin yükümlülükler ve haklar, sınır dışı edilme durumunda göz önünde bulundurulacak stratejiler ile çeşitli anlaşmalar da göç politikalarının şekillendirilmesinde büyük önem taşımaktadır (Jacobson, 2001, s. 173-174).

Kronolojik sırasıyla İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1950) ve Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (1966) gibi önemli uluslararası metinler, tüm insanların onur ve değerine olan inancı ile cinsiyet fark etmeksizin tüm bireylerin eşit haklara sahip olduğunu vurgulamaktadır (Benhabib, 2013, s. 37). Bu belgeler, ulus-devletlerin sınırları ötesinde de insanlara evrensel haklar tanınmasını sağlamaktadır. Avrupa Konseyi, Birleşmiş Milletler, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi kurumlar ise ulus-devletlerin insan haklarına yönelik politikalarını denetlemekte ve uygun görüldüğünde müdahalede bulunma yetkisine sahip yapılar olarak öne çıkmaktadır. Göç eden kişi ve grupların haklarını gözetmeyi amaç edinen bu yapılar hem mülteciler hem de göçmenler için hakların genişletilmesini de desteklemektedir. Özellikle 1970’li yıllarda Avrupa’da yasal göçün resmi olarak sona ermesine karşın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında özel ve aile hayatına saygı hakkı çerçevesinde, aile birleşimi yoluyla yasal göçün sürdürülmesine olanak sağlanması da bu duruma örnek teşkil etmektedir (Morris, 2002, s. 16).

Uluslararası Çalışma Örgütü, Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği gibi uluslararası platformlar altında göçmenlerin durumunu ve haklarını düzenleyen pek çok uluslararası anlaşma hayata geçirilmiştir. Bu anlaşmalar, üye devletlerin kanunlarına ve anayasalarına entegre edilerek ilgili ülkelerin göç politikalarının şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Göçmenlere adil davranılmasını ve göçmenlerle yerel vatandaşlar arasındaki eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasını hedefleyen bu düzenlemeler, ulus-devletlere göçmenlere sosyal ve ekonomik haklar tanıma, seçme ve seçilme hakkı gibi politik haklar verme ve vatandaşlık süreçlerine dahil etme yükümlülükleri getirmektedir (Soysal, 2012, s. 244;

Soysal, 2021, s. 246). Ayrıca bu sözleşmeler göçmenliği hukuki bir zemine oturttarak göçmenlerin, devletlerin keyfi uygulamalarına karşı korunmasını sağlamaktadır.

Mülteci haklarının temini ve göçmen haklarının korunması, 1967 Protokolü ve Cenevre Sözleşmesi gibi uluslararası anlaşmalarla güvence altına alınmıştır. Bu anlaşmalar, mültecilere ilişkin kriterleri açıkça tanımlarken taraf devletlerin mültecileri koruma taahhüdünde bulundukları önemli belgeler arasında yer almaktadır (Castles ve Miller, 2008, s.144-145). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) gibi güçlü kurumların himayesindeki resmi olarak tanınmış mülteciler, diğer göçmen statülerine kıyasla daha geniş haklara ve yasal bir statüye sahiptir. Bu durum da mültecilerin yaşadıkları ülkelerde keyfi uygulamalarla karşılaşmalarının önüne geçmektedir. Batı Avrupa’da sığınma sürecinin sürdüğü esnada sığınmacıların ücretsiz sağlık hizmeti, konut, maddi yardım ve eğitim gibi haklara erişimi bulunmaktadır. Statüleri onaylandıktan sonra ise bu bireyler çoğu kez vatandaşlarla eşit eğitim ve refah imkanlarına kavuşmaktadır (Soysal, 2021, s. 210).

1.7.4. Ülkelerin Vatandaşlık Tanımları

Modern devletlerden her biri, bazı bireyleri vatandaş olarak tanımlarken diğerlerini vatandaş olmayanlar, yani yabancılar olarak ayırtmaktadır (Brubaker, 2009, s. 17). Bu bağlamda çağdaş uluslar hem vatandaşlığa ilişkin hem de etnik özellikler taşımaktadır (Smith, 2002, s.109). Ulus-devlet çerçevesinde birey, vatandaşlık haklarına ve yükümlülüklerine sahip olup, modernitenin avantajlarından bağımsız ve tarafsız bir bürokrasi aracılığıyla yararlanmaktadır. Ayrıca ulus-devletin görev ve yükümlülüklerine dair egemen kavramları da vatandaşlık kavramından kaynaklanmaktadır (Dummet, 2001, s. 80).

Uluslararası ilişkiler ve yurttaşlık tanımları, ülkelerin ulusal anlayışlarına göre şekillenmekte ve zaman içinde değişikliklere uğramaktadır. Örneğin Almanya ve Fransa gibi ülkelerde jus sanguinis ve jus soli¹ esasına dayanan vatandaşlık yasaları evrilmektedir. Bu bağlamda 2000 yılında Almanya’da yürürlüğe alınan yeni yasa, daha liberal ve kapsayıcı bir vatandaşlık politikası benimsemiştir. Bununla birlikte, 11 Eylül saldırıları sonrasında artan güvenlik önlemleri, özellikle ABD’de olmak üzere çeşitli gelişmiş ülkelerdeki vatandaşlık yasalarının daha da katılaşmasına yol açmıştır

¹ “jus sanguinis ve jus soli” ifadesinde yer alan “*Jus Sanguinis*” kan bağı kavramının açıklanmasında kullanılırken “Jus Soli” ise toprak bağıni ifade etmektedir (Kaya, 2003).

(Kaya, 2003, s. 150-151). Kısacası vatandaşlık tanımlarının kimlerden oluştuğu sorusu, göç politikalarını etkilemekte ve göçmenlerin vatandaşlığa kabul şartlarıyla toplumsal kabullerini belirlemektedir.

1.8. Göçün Göç Veren Ülke Üzerindeki Etkileri

Göç olgusunun ilk bakışta yalnızca alıcı ülkeleri etkilediği sanılsa da aslında göç veren ülkeler üzerinde de derin etkiler yaratmaktadır. Bu etkileşim, göçmenlerin çoğunlukla az gelişmiş ülkelere refah düzeyi daha yüksek ülkelere taşınmasıyla kendini göstermektedir. Bu da hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (Ekmen ve Koçak, 2020, s.172). Göç olayı, göç veren ülke için politik, sosyal, kültürel ve ekonomik boyutlarda hissedilen bir etkiye sahiptir. Ekonomik açıdan bakıldığında göçmenlerin gittikleri ülkelere yurtlarına para transferi yapmaları, göçle yerel kalkınma arasında önemli bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Göçmenlerin yolladığı dövizler, yalnızca aile bireylerine maddi destek sağlamakla kalmayıp aynı zamanda işsizlik oranlarının düşmesine, nüfus azalmasına ve ülkeye döviz girişinin artmasına katkıda bulunmaktadır. İki farklı ülke arasında gerçekleştirilen bu para akışı, yoksulluğun azalmasına ve finansal desteğin sağlanmasına yardımcı olmaktadır (Ateş, 2021, s.77).

Uluslararası göç olgusu, göç veren ülkeler için daima faydalı sonuçlar doğurmayabilmektedir. Göçlerin olumlu etkilerinin yanında getirdikleri bazı zararlar da bulunmaktadır. En dikkat çekici negatif etki, yetenekli ve kalifiye iş gücünün kaybıdır. Göç veren ülkeler sadece niteliksiz iş güçlerini değil, aynı zamanda nitelikli bireyleri de göç sürecine katmaktadırlar. Gelişim aşamasında olan ülkelere niteliksiz işçilerin sayısı, niteliklilere kıyasla daha yüksektir ve bu ülkeler genellikle niteliksiz işçileri gönderip iş gücü fazlalığını azaltmayı tercih ederken, nitelikli işçilerin ülkede kalmasını arzu etmektedirler. Nitelikli işçilerin göç sürecine katılmasıyla da bu bireylerin mesleki yetenek ve bilgileri göç veren ülkenin kontrolünden çıkmaktadır. Bu sebeple göç veren ülkeler niteliksiz işçilerin göçünü teşvik eden ve nitelikli işçilerin göçünü önlemeye yönelik politikalar uygulama yolunda çaba göstermektedirler. Özellikle Güney Kore ve Hindistan gibi henüz gelişim aşamasında olan ülkeler, göç etmiş nitelikli işçileri geri kazanmaya yönelik çeşitli girişimlerde bulunmalarıyla dikkat çekmektedirler (Şahin, 2008, s.44).

1.9. Göç Alan Ülke Üzerinde Göçün Etkileri

Çeşitli sebeplere bağlı olarak meydana gelen göçler, göç alan ülkeleri ve bu ülkelerin yerli halklarını kültürel, sosyal ve ekonomik yönden etkilemektedir. Göçün tipi, bu etkinin boyutu ve ciddiyeti üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Doğal afetler, kıtlık, yoksulluk, savaş ve siyasi sebeplerden kaynaklanan zorunlu göçler, işgücü göçü, beyin göçü veya isteğe bağlı göçler gibi farklı göç türlerinin bireyler ve ev sahibi ülkeler üzerindeki etkileri birbirinden farklıdır. Örneğin, savaşa bağlı olarak aniden karar verilen kitlesel göçler, varılan ülkelerde pek çok zorluklara yol açabilirken çeşitli sorunlar doğurabilmektedir. Son yirmi yıllık dönemde yaşanan Suriye göç dalgası da Türkiye’de siyasal, sosyal ve ekonomik yönden olumsuz etkilenmesine yol açmıştır. Buna karşın Türkiye’de uygulanan insani göç politikasıyla Suriyeli sığınmacılara kapılarını açan ülke, göçle gelen kişilere birtakım belli haklar vermiştir. Ancak Türkiye’nin Suriyelilere yönelik benimsediği bu göçmen politikası, diğer ülkeler tarafından kabul görmeyerek onların göç meselesine soğuk yaklaşmasına neden olmuştur. Türkiye’nin aksine çoğu sınır ülkesi, kendi ulusal menfaatlerini gözetmeyi öncelikli tutmaktadır (Ekmen ve Koçak, 2020, s.173).

Tüm bunların yanı sıra göç olgusu, göç veren ülkelerde olduğu gibi göç alan ülkeler için de hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Zira göçmen işçi istihdamının ek maliyetler getirmesi göç alan ülkenin olumsuz yönde etkilenmesine yol açabilmektedir. Artan nüfusa bağlı olarak okul, hastane, yol gibi kamusal altyapı hizmetlerine olan talep artmakta; bu da konut fiyatlarının yükselmesine neden olmaktadır. Bununla birlikte göçmen işçilerin düşük ücretlerle çalışmaları da yerel halkın iş bulma olanaklarını azaltarak istenmeyen bir durum oluşturmaktadır. Göç alımıyla beraber artan nüfus kaynaklı hastanelerde yaşanan yoğunluk, vatandaşların sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamamalarına sebep olmaktadır. Tüm bunların yanı sıra göçmenlerin sayısının artması ve yerli nüfusla benzer seviyelere ulaşması, çeşitli sosyo-kültürel problemleri de beraberinde getirmektedir. Göçmenlerin adaptasyon sorunları ve toplumsal kuralları yeterince öğrenememeleri de zamanla sosyal çatışmaların yaşanmasına yol açarak iç karışıklıkların meydana gelmesine zemin hazırlamaktadır. Göçmenlerin anavatanlarına para girişi sağlamaları ve tasarruflu bir biçimde yaşamaları, yerel vatandaşların refah düzeylerinin aksine yoksul yaşam koşullarının belirginleşmesine yol açmakta ve bu da yerel halkın rahatsızlık duymasına sebep olmaktadır. Yerel halk

ile göçmenler arasında yaşanan çelişkiler de zamanla ülke içinde “biz” ve “onlar” ayrımını daha da belirginleştirmektedir (Karasu, 2018, s. 23).

Göçmenlerin sayısındaki artış ve bu grup ile yerel halk arasındaki kültürel ayrılıklar büyüdükçe, yerel halkın gösterdiği tepkiler ve direnişler de o oranda artmaktadır. Göçmenlerin kendi aralarında toplanarak yaşamaları, genellikle yabancıların ülkede dağınık yerleşimlerde bulunmaları halinde rastlanmayan bir durumdur. Ancak göçmenler aynı ırktan veya dili konuşan kişilerle bir arada kalmayı tercih etmektedirler. Bu durum onların iş olanaklarına daha kolay ulaşabilmelerini sağlamak ve sanayi bölgelerinde yoğunlaşmalarına yol açmaktadır. Bu tür bir toplu yaşam tarzıysa yerel halk arasında rahatsızlık yaratmaktadır. Göçmen iş gücüne olan ihtiyacın yükselmesi de göçmenlerin daha düşük statüde ve daha az ücretle işlerde çalışmaları nedeniyle, göç alan ülkeler için bağımlılık sorunlarına yol açmaktadır. Göçmen işçilerin büyük gruplar halinde gelmeleri, kabul eden ülkeleri sosyal, ekonomik, siyasal ve politik olarak negatif yönde etkilemektedir. Görüldüğü gibi, göç hareketleri göç veren ve alan ülkeleri hem olumlu hem de olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle ülkeler göç süreçlerini olabildiğince az zararlı ve olumsuzlukları olumluya dönüştürerek yönetebilmek adına göç politikalarını iyi bir şekilde düzenlemeli ve yasa dışı göçe karşı önlemler almalıdır. Yasa dışı göçle mücadele ederken insan hayatını ülke çıkarlarından daha değerli tutmaksa büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda ülkeler, göçmenlerin psikolojisini, yaşam koşullarını ve sağlıklarını gözeterek göçe yönelik planlarını uygun şekilde revize etmelidirler (Şahin, 2008, s. 49-50).

1.9.1. Avrupa ve Amerika Göç Politikaları

Uluslararası göç akımları, göç alan ülkelere iş gücü takviyesi sağlamaktadır. Bu da ekonomik girdilerle beraber yeni yatırımların ve iş sahalarının genişlemesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca göçmenlerin bu ülkelere girişi de istihdam fırsatlarını artırırken hedef ülkenin ekonomik olarak canlanmasına yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda göç alan ülkelere görülen göçmen etkileri şu şekilde özetlenebilmektedir (Ateş, 2021, s.78):

- Uluslararası göçler, göç alan ülkede mevcut olan iş gücü açıklarını büyük ölçüde gidermektedir.
- Eğer göçün iş gücüne dayalı olması söz konusuysa bu durum göç alan ülke için ekonomik bir katkı oluşturmaktadır.

- Göçmenlerin varlığı, göçün alındığı ülkede ekonomik çeşitliliği beraberinde getirmektedir.
- İş alanlarının genişlemesi ile göç alan ülkedeki işsizlik oranı düşmektedir.
- Göçmenlerin yeni iş imkanlarına erişmesi ve yenilikçi yaşam tarzları, inovasyon kabiliyetlerinde artışa sebep olmaktadır.
- Göçmenlerin farklı kültürler ile olan etkileşimi, yeni fikirlerin ve alanların ortaya çıkmasını teşvik etmektedir. Bu da göçmenlerin bulundukları ülkeye kültürel ve ekonomik anlamda nasıl etkilediğini göstermektedir.

İş gücü arzının yetersiz olduğu ülkeler için dış göç, olumlu sonuçlar getirmektedir. Dışarıdan gelen göçmenler, çalışan nüfusta bir artışa neden olarak iş gücü açığının kapanmasına yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda göç alan ülkelerin göç politikalarında seçici bir tutum sergilemeleri önemlidir. Söz konusu seçiciliğin, iş gücü açığını kapatma arzuları bulunmaktadır. Bu doğrultuda göç sırasında ülkeye giriş yapan göçmenlerin aktif olarak çalışabilir durumda olmaları ve erkek olmaları önemsenmektedir (Bayraklı, 2007, s.42).

İşçi göçü, savaş sonrası işgücü eksikliği yaşayan Batı Avrupa gibi bölgelerde ekonomik yenilenme ve kalkınma açısından büyük rol oynamıştır. Bu bağlamda işçi göçü, üretim maliyetlerini düşürerek bu ülkelerin diğer rakipleri karşısında rekabet avantajı elde etmesine olanak sağlamaktadır (Şahin, 2008, s.45-46). Milli gelirin artışı ile birlikte yerel halk, ağır çalışma koşullarına sahip işlerde çalışmak yerine daha rahat ve prestijli işleri tercih etmektedir. Böyle bir durumla karşılaşıldığında da genellikle göçmen işçiler, zorlu iş koşullarında çalıştırılmaktadır. Ulusal işçi sendikalarının ücret artışını engelleyen bu duruma karşı çıkmasına rağmen, göç alan ülkelerdeki milli gelir artışı, ulusal çıkarlar açısından büyük önem taşımaktadır. Göçmen işçilerin nitelikli olmaları, göç alan ülke için ekonomik bir kazanç sağlamaktadır. Amerika'nın göç politikaları da bu duruma örnek teşkil etmektedir. Bu noktada ABD, göç alacağı işçileri yeteneklerine göre ayırtmaktadır. Bu strateji de ülkenin eleman yetiştirme gereksinimini azaltarak işgücü açığını düşük maliyetle kapatmasına imkân tanımaktadır. Dolayısıyla nitelikli göçmen işçiler, göç alan ülke için bir tür sermaye bağıışı anlamına gelmektedir. Ayrıca göçmenlerin kolay uyum sağlaması da hedef ülke için çok sayıda olumlu sonuçlar doğurmaktadır (Şahin, 2008, s.45-46).

1.10. Göçün Toplum Üzerindeki Etkileri

Göç, göçmenler ve göç alan toplumlar üzerinde pek çok yönden etkili olmaktadır. Göçün toplumsal, kültürel ve siyasal yapılarını derinden etkileyen bu özellikleri evrensel ölçekte ve zamana bağlı değişimlerle şekillenmektedir. Gündüz ve Yetim'in belirttiği gibi, göç olgusu, toplumdan topluma değişik biçimlerde ve içeriklerde yaşanmaktadır (Gündüz ve Yetim, 1997, s. 110). Saydam'ın işaret ettiği üzere ise bu etkiler sadece Avrupa'yı değil, dünya devletlerinin tamamını kapsayacak şekilde genişlemektedir (Saydam, 2010, s. 12).

Göç, birey ve toplumların yaşamlarında derin değişikliklere neden olan oldukça etkin bir olgudur. Zira göç hareketleri ile birlikte sosyal yapılar, inanç ve düşünce sistemleri, değerler dünyası büyük ölçüde dönüşüm geçirmektedir. Göçmenlerin yeni yerleşim yerlerine ve oradaki topluluklara ne kadar sürede ve nasıl uyum sağlayacakları, sosyal entegrasyon sürecinin kritik bir boyutunu oluşturmaktadır. Saydam bu durumu, göçmenlerin yeni geldikleri yerin kültürüne ve sosyal yapısına yabancı olmaları halinde içe kapanıklık yaşayacaklarını ve demografik entegrasyonun uzun süreler alacağını belirterek açıklamaktadır. Buna ilaveten de kültürel farklılıkların olduğu toplumlarda, kaçınılmaz olarak kültür çatışmalarının ortaya çıkacağını altı çizilmektedir. Bununla birlikte göç olayının tek seferde gerçekleşip sonlanmadığını ifade eden Saydam, göçmenlerin köken aldıkları ülkelerle bağlarının sürmesi ve yerleşilen ülkelerin özgül koşullarından dolayı bölgesel politikalarda da etkileri olduğunu ifade etmektedir (Saydam, 2010, s. 12). II. Dünya Savaşı esnasında ve savaşın sonlanmasının ardından pek çok ülkede mezhep, dil, etnik köken, siyasi görüş ve din ayrımından kaynaklanan milyonlarca insanın yurtsuz kalarak büyük sıkıntılar yaşaması, bu duruma dair bir örneği oluşturmaktadır.

Göç, toplumların birbiriyle etkileşimde bulunmasını sağlamamakla kalmayıp aynı zamanda kültürel değişimlerin başlıca sebeplerinden biri olmaktadır (Nermin ve Aydın, 2017, s. 61). Göçmenlik statüsünün kişilere kazandırdığı bazı özellikler gerek olumlu gerekse olumsuz olarak değerlendirilebilirken bu özellikleriyle göçmenler, geldikleri toplumları etkileyip değiştirmektedirler (Erdilek, 2000, s. 267).

Toplumlar ve etnik gruplar, siyasal baskılarla, ayrımcılık durumlarıyla ve etnik temizlik gibi olumsuz uygulamalarla karşı karşıya kaldıklarında, daha belirgin, sabit ve yarı somut özellikler sergilemektedirler (Aktürk, 2012, s. 31).

1.11. Göçün Sonuçları

Göç hadisesi hem bireyleri hem de yerleşim yerlerini derinlemesine etkilemekte olup, bu sürecin doğru kavranması amacıyla göç alınan ve verilen bölgeler ile göçmenlerin durumlarının incelenmesi gerekmektedir (Oral ve Çetinkaya, 2017, s. 737). Diğer yandan göç fenomeni, zaman içinde dinamik bir evrim göstermekte ve kuşaklar boyunca değişim göstermektedir. Bu bağlamda gerek kentsel gerekse de kırsal kökenli göçlerin toplumlar üzerindeki etkileri farklılık göstermekte ve her yeni kuşakla birlikte bu etkiler de dönüşmektedir (Başel, 2006, s. 287). Çalışmanın bu bölümünde göçün sonuçları çeşitli perspektiflerden değerlendirilmekte ve alt başlıklar şeklinde sunulmaktadır.

1.11.1. Göç Alan Yerler Bakımından Göçün Sonuçları

Göç akımları, yaşam koşullarının daha iyi olduğu ve daha güvenli ortamlara yönelme eğilimi göstermektedir. Bu bağlamda göçler, genellikle istikrarsız bölgelerden istikrarlı bölgelere doğru gerçekleşmektedir (Güler, 2021, s. 218).

Göç alan bölgelerde yapılan incelemeler sonucunda göçün bu bölgelere etkileri arasında nüfusun artması ve coğrafi alanın genişlemesi en belirgin sonuçlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte söz konusu genişleme ve artışlara bağlı olarak düzensiz şehirleşme sonuçlarıyla da karşı karşıya kalınabileceği ifade edilmektedir. Özellikle gelişim aşamasında olan ülkelerde gözlenen yoğun göç hareketleri, gelişmiş ülkelerdeki çok merkezli şehirleşmenin aksine, merkeziyetçi şehirleşmelere neden olmaktadır (Başel, 2006, s. 289-290).

Yoğun göç alan bölgelerdeyse muhtemel bir sonuç olarak kentsel yoksulluk belirginleşmektedir. Bahsi geçen kentsel yoksulluk, yalnızca ekonomik gelir eksikliğiyle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda düşük statülü bölgelerde yaşama, iş bulma, adalete erişim, barınma, eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlere erişimde dezavantajlı olma durumunu da içermektedir. Geçmişte yoksulluk çoğunlukla işsizlik üzerinden tanımlanırken artık yeterli tüketim imkanına sahip olmamak da yoksulluk kriterleri arasına girmektedir. Bu kavram, yoğun göç alan bölgelerde özellikle gecekondü yapımını teşvik eden bir göç sonucu olarak kendini göstermektedir (Tümtaş ve Ergun, 2016, s. 1353).

Ülkelerin göç politikaları, vatandaşlarının göçmenlere bakış açısından etkilenmektedir. Bu bağlamda göç olaylarının düzenlenmesi adına oluşturulan

politikalar, göçmenlerin yeni ülkelerine adaptasyon süreçlerini şekillendirmektedir. Bu da göçün çift yönlü bir olgu olmasıyla ilişkilendirilmektedir. Zira göç, bir ülkeye fırsatlar sunmanın yanında o ülkenin çeşitli tehlikelerle karşı karşıya kalmasına da yol açabilmektedir. Buna bağlı olarak da son zamanlarda birçok ülke göçü bir güvenlik meselesi olarak ele almaktadır. Göç alan bölgelerin negatif yönlü politikaları nedeniyle göçmenler, yabancı olarak algılanmakta ve potansiyel bir tehdit olarak algılanmaktadır (Güler, 2021, s. 223).

Gelişmişlik düzeyi yüksek olan ülkelerde ise göç, seçici politikalar aracılığıyla gerçekleşmekte, bu ülkelere kabul edilen göçmenlerin nitelikli işgücü olmaları gerekmektedir. Ayrıca gelişmiş ülkeler arasında, beyin göçünü kendi topraklarına çekmek için bir rekabet de bulunmaktadır (Gökbayrak, 2008, s. 67-73).

1.11.2. Göç Veren Yerler Bakımından Göçün Sonuçları

Göçün kaynak bölgeleri üzerindeki etkileri incelendiğinde “göç erozyonu” terimi dikkat çekmektedir. Bu terim kapsamında doğal erozyonun toprağın en bereketli kısımlarını sürüklemesine benzer şekilde göçün de toplumun en üretken kesimlerini aldığı ifade edilmektedir. Başka bir ifadeyle göç, gelişmeyi tetikleyecek olan yetenekli insan gücünün başka bölgelere taşınmasına yol açmaktadır. Göç veren ülkelerde kırsal alanlar terkedilmekte, nitelikli işgücü kaybı nedeniyle gelişme hızı azalmaktadır. Yoğun göç alan bölgelerdeyse piyasalar küçülmekte, önceden yapılmış yatırımlar kullanılmaz hale gelmektedir. Bir bölge göç vermeye başladığında, her seferinde gelişme oranı azalmakta, bu azalış daha fazla göçe zemin hazırlamaktadır. Bu da yoğun göç veren yerlerde zamanla kısır bir döngünün oluşmasına sebep olabilmektedir (Başel, 2006, s. 315-316).

Diğer yandan göç veren ülkelere kimilerinin göçü işsizliği azaltıcı ve ülkeye döviz girişi sağlayacak bir fırsat olarak değerlendirdiği de görülmektedir (Güler, 2021, s. 223). Göç eden işçiler tarafından geride kalan ailelere gönderilen dövizler göçün en açık faydalarından birini oluşturmaktadır (Gökçek Karaca ve Saruç, 2014, s. 7). Bu döviz transferleri zamanla artmakta, bu da göç veren ülkelerin kalkınmaları için önemli bir finansman kaynağı olabileceği fikrini gündeme getirmektedir (Gökbayrak, 2008, s. 66-80).

Beyin göçü, özellikle göç veren bölgeler için olumsuz bir etkiye sahiptir. Çoğu gelişmiş ülke, nitelikli bireyleri kendi topraklarına çekmek amacıyla teşvik

programları düzenlemektedir. Ancak gelişim aşamasındaki ülkelerin sadece yaklaşık yüzde yirmilik kısmında bu tür programlara rastlanabileceği bildirilmektedir. Beyin göçü, göç kaynağı ülkelerde beşerî sermayenin az gelişmiş ülkelere aktarılmasından kaynaklı olarak olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu durum da göç eden yüksek gelirli bireyler nedeniyle terk edilen ülkelerin vergi gelirlerinde azalmaya yol açmaktadır. Ayrıca nitelikli iş gücünün azalması da ülkenin verimliliğini düşürmekte ve bu da ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir (Aktaş, 2015, s. 42).

1.11.3. Göç Edenler Yönünden Göçün Sonuçları

Göçmenlerin yaşamlarında, göçle birlikte hem bireysel davranışlarında hem de toplumsal ilişkilerinde önemli değişiklikler gözlenmektedir. Bireyler göç ederken yalnızca fiziksel bir yer değişikliği yaşamamakta, aynı zamanda sosyal çevreleri de dönüşüme uğramaktadır. Çoğunlukla az gelişmiş bölgelerden gelişmiş şehirlere göç eden bu kişiler, varış yerlerinde genellikle fabrikalarda işçi olarak iş bulmaktadır. Bu durum, göçmenlerin yaşadıkları yerlerde kiracı olarak oturmalarına yol açmaktadır (Başel, 2006, s. 296). Bu bağlamda göç hareketlerine bağlı olarak göçmenlerin eski düzenlerinin, sosyal çevrelerinin ve işlerinin değiştiği açıkça gözlemlenmektedir.

Özellikle sığınmacı statüsündeki göçmenler, göç ettikleri ülkelerde, daha önceki statülerine kıyasla daha düşük koşullar altında yaşamaktadırlar. Bu durum da kişilerin kendi benlik saygılarının azalmasına yol açmaktadır. Dil engeli, göç edenlerin karşılaştıkları temel zorluklardan biri olup göçmenlerin yanı sıra göç alan ülkeleri de etkilemektedir. Göçmenlerin ayrıldıkları yerlerle yeni yaşadıkları yerler arasındaki etik değer farklılıkları, onların çoğu zaman yerel halk tarafından dışlanmalarına neden olmaktadır. Psikolojik ve kültürel etkilerin yanında göçmenler yeni ülkelerin iklimsel ve coğrafi özelliklerine ayak uydurmada da güçlük çekmektedirler. Bunun yanında dil yetersizliği nedeniyle birçok alanda sunulan hizmetlerden de faydalanamamaktadırlar. Yerel halksa kendilerinden farklı olanlara karşı genellikle dışlayıcı davranmakta, iyi-kötü ayrımını kendilerini iyi, diğerlerini yani göçmenleri kötü olarak nitelendirerek gerçekleştirmektedirler. Bu nedenle göç edenler, göç ettikleri ülkelerde potansiyel bir düşman olarak algılanmaktadırlar. Bu yanlış algılama nedeniyle de göçmenlerle yerel halk arasında sağlıklı ilişkiler kurulamamaktadır (Güler, 2021, s. 223). Bu doğrultuda göçmenlerin yeni yerlerle iyi ilişkiler kuramamaları da onların adaptasyon ve uyum süreçlerini daha da zorlaştırmaktadır.

Çocukların ergenlik dönemlerinde kimlik sorunları yaşamaları ve kendilerini toplumdan dışlanmış hissetmeleri, göçmen ailelerde sıkça rastlanan bir durumdur. Bu tür olumsuzluklar, bireyleri madde kullanımına ve suç işlemeye yöneltebilmektedir. Bu nedenle göçmenlerin yoğun olduğu ülkelerde sosyal entegrasyon projelerinin önemi büyüktür. Bu bağlamda göçmenlerin de faydalanabileceği spor tesisleri, etkinlik alanları ve gençlik merkezleri gibi sosyal mekanların kurulmasının yararlı olacağı öngörülmektedir. Göçmenlerin şehir yaşamına uyum sağlamalarını kolaylaştıracak iş bulma, barınma, eğitim alma ve uzmanlık kazanma gibi olanakların sınırlı olduğunun göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Çoğunlukla tarım dışı sektörlerde kalifiye olmayan göçmenler, modern sanayinin gereksinimlerine uygun niteliklere ve teknolojiye uyum sağlama yeteneğine sahip değildirler. Bu uyum sorunları da göçmenlerin genellikle düşük ücretli işlerde çalışmalarına neden olmakta ve beklenen refah seviyesine ulaşamamalarına yol açmaktadır. Bu durum, aile bireylerinin tamamının çalışma yaşamına katılmasını zorunlu kılmakta ve çocuk işçiliğinin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Sevinç vd., 2018, s. 71-80).

1.12. Göçmenlerin Neden Olduğu Sorunlar

Son 25 yıllık dönemde dünya genelinde yaşanan çatışma ve karmaşalar neticesinde milyonlarca insanın evlerini terk ederek mülteci durumuna düştüğü bilinmektedir. 2021 yılının sonu itibariyle Birleşmiş Milletler'in raporuna göre dünyada zorla yerinden edilmiş 89.3 milyon kişi bulunmaktadır. Bu kişilerden 53.2 milyonu kendi ülkeleri içinde başka yerlere göç etmek zorunda kalmaktayken, 36.1 milyon kişi ise sınırların ötesine taşınarak yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır (UNHCR, 2021, s. 1). Mülteci sayısının artışına bağlı olarak da yabancı düşmanlığı ve negatif tutumların yükselmesi gibi sorunların doğması söz konusu olmuştur.

Farklı nedenlerle yurtlarını terk edip yeni bir hayata başlama umuduyla çeşitli coğrafyalara yönelen göçmenler, varış yerlerinde her zaman olumlu karşılanmamaktadırlar. Yerel halk tarafından bazen istenmeyen bu göçmenlerin, gittikleri ülkelerdeki sorunlara neden oldukları ya da mevcut sorunların sorumlusu olarak görüldükleri algısı, bu istenmeme durumunun altında yatan önemli nedenlerden birini oluşturmaktadır. Göç, bireylerin veya toplulukların sadece fiziki olarak bir yerden bir yere taşınmaları olarak değil; kişilerin yanı sıra kendi kültür ve yaşam tarzlarını da beraberlerinde getirdikleri bir olgu olarak ele alınmalıdır. Böylelikle göçmenlerin varış yaptıkları ülkelerin sosyal yapısında da değişimler meydana geldiği

söylenilmektedir. Hedef ülkede göçmenlerin getirdiği bu toplumsal yapıdaki değişiklikler, yeni sorunların oluşmasına da zemin hazırlamaktadır (Kılıç ve Buzlukçu, 2021, s. 1389).

Yeni bir coğrafyada yaşamını sürdürmeye çalışan göçmenler, kültürel değerlerin ve başta anadilleri olmak üzere çeşitli değerlerinin eskisi kadar sık kullanılmaması sonucu, bu değerlerin zamanla önemini ve etkinliğini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadırlar (Chambers, 2014, s. 19). Yerel halk tarafından yabancı olarak algılanan göçmenler, toplumun var olan önyargıları sonucunda korku ve düşmanlık merkezi haline gelmektedirler. Bu doğrultuda zamanla göçmenlerle doğrudan ilişkilendirilen toplumsal sorunlar, bu bireylerin yaşam biçimleri ve kültürel özelliklerine karşı olumsuz bir tutum geliştirilmesine yol açmakta ve göçmenler, toplum için tehlike arz eden kişiler olarak damgalanmaktadır (Bauman, 2018, s. 82). Son dönemlerde özellikle göçmen alımı yüksek olan ülkelerde ve topluluklarda bu tür olumsuz görüşler artarak yaygınlaşmakta ve zamanla göçmen karşıtlığına, hatta yabancı düşmanlığına dönüşmektedir.

Göçmenlerin yol açtığı sorunlar kısaca şu şekilde sınıflandırılabilir (Dolunay ve Keçeci, 2017, s. 527):

- Ekonomik sorunlar
- Sosyal sorunlar
- Güvenlik sorunları
- Hukuki sorunlar

İş verenler tarafından göçmenlerin ucuz ve kayıt dışı iş gücü olarak görülmeleri sektörlerde göçmen işçilerin daha çok tercih edilmesine yol açmaktadır. Bu da ulusal istihdamı azaltmakta ve çeşitli ekonomik problemlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Sosyal sorunlar ise göçmenler ve yerel halk arasındaki uyumsuzluklara bağlı olarak meydana gelmektedir. Göç eden bireyler göç ettikleri toplumun değer yargılarını, normlarını ve kültürel yapılarını öğrenene kadar karmaşa ve belirsizliklerle karşı karşıya kalmakta bu da onların sosyal anlamda hatalar yapabilmelerine yol açmaktadır (Kurtbaş, 2014, s. 15). Bu hatalar da yerliler tarafından hoş görülmeyle sosyal çatışma problemlerinin gündeme gelmesine sebep olmaktadır.

Göçmenlerin yabancı olarak algılanması ve var olan yerel kuralları bilmemesi kişilerin çeşitli güvenlik endişeleri yaşamalarına yol açmaktadır. Bununla birlikte sınır bölgelerden mülteci olarak göç eden kişilerin yerel halkın kendini terörist saldırılarına hedef olarak algılamaları da göçmenlerin yol açtığı güvenlik sorunlarından biri olarak belirginleşmektedir (Orhan ve Gündoğar, 2015, s. 8).

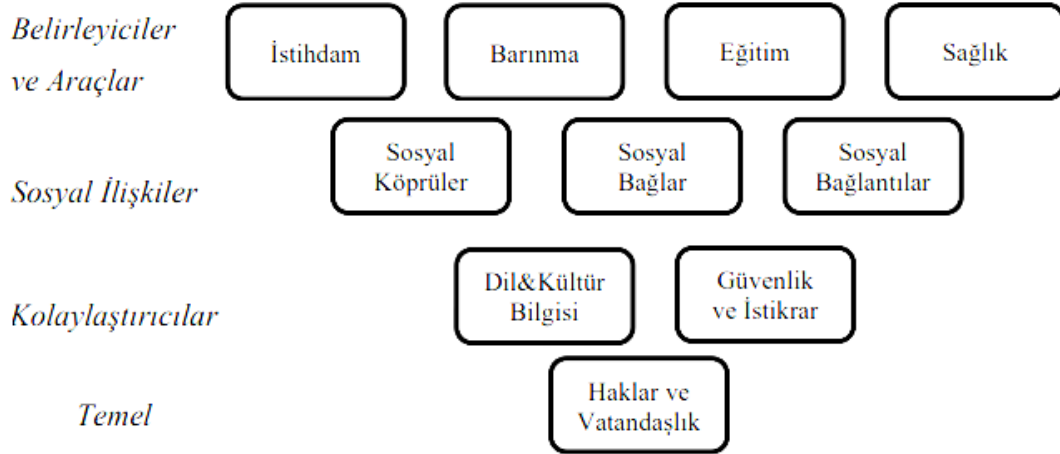
Göçmenlere bağlı olarak gelişen hukuki sorunlar ise mülteci, sığınmacı ve göçmen statüsündeki bireylere tanınan hak ve yükümlülüklerden kaynaklanmaktadır. Göç eden kişilerin kendilerine sunulan hakları suistimal etmeleri ve yükümlülüklerini yerine getirmemeleri çeşitli hukuki problemlerin doğmasına neden olmaktadır (Büyükhana, 2021, s. 81).

1.13. Göçmen Entegrasyonuna Dair Kavramsal Tartışmalar

Gordon'un 1964 yılında ortaya koyduğu "asimilasyon süreci" teorisi de bu alandaki çalışmaların bir örneğini teşkil etmektedir. Gordon'a göre asimilasyon, yedi farklı evreden oluşmaktadır ve bunlar şu şekilde sıralanabilmektedir (Gordon, 1964'ten akt. Adıgüzel, 2016, s. 61):

- i. Yerel kültürün unsurlarında meydana gelen değişim,
- ii. Yerel toplumun kurum ve derneklerine dahil olarak gerçekleşen değişim,
- iii. İki toplum arasında yaygınlaşan evlilikler,
- iv. Yerel toplumun değerlerinin öne çıktığı bir düşünce yapısına geçiş,
- v. Önyargıların ortadan kalkması,
- vi. Ayrımcılığın sona ermesi,
- vii. Güç ve değer çatışmalarının son bulması

Entegrasyon konusunda son zamanlarda çalışmalar gerçekleştiren Ager ve Strang, "*Entegrasyonu Anlamak: Kavramsal Bir Çerçeve*" başlıklı makalelerinde, entegrasyonun ana bileşenleri için dört temel kategori belirlemişlerdir. Bu kategoriler aşağıda verilen Şekil 4'te gösterilmektedir.

Şekil 3. Entegrasyonun Kavramsal Çerçevesi

Kaynak: Ager, A. & Strang, A. (2008). Understanding Integration: A Conceptual Framework. *Journal of Refugee Studies*, 21(2), s.170.

Esser (2001), çalışmalarında toplumsal ve kişisel olmak üzere iki çeşit entegrasyondan söz etmektedir. Toplumsal entegrasyon, toplumun genelinin bütünleşmesini ifade ederken, kişisel entegrasyon bireylerin veya grupların mevcut sosyal yapıya katılmasını anlatmaktadır. Bununla birlikte Esser, göçmenlerin yeni toplumlarına uyum sağlamaları gerektiğini vurgulamakta ve bu süreç için “topluma kazandırma” teriminin kullanımına başvurmaktadır. Ayrıca entegrasyon sürecinin üç evrede tamamlandığını belirtmektedir. Bu evrelerse şu şekilde sıralanmaktadır (Yaprak, 2021, s. 62):

- Kültürleşme
- Entegrasyon/Bütünleşme
- Asimilasyon/Benimseme

Esser, kültürleşmeyi yerleşik toplumun kültürel değerlerinin benimsenmesi olarak ifade ederken bu süreçte bireyler ve gruplar, sosyal normlar, dil, araçlar, davranışlar ve kültürel eğilimler gibi unsurları içselleştirmektedir (Esser, 1980, s. 14-20; akt. Yaprak, 2021, s. 66-67). Esser’in bu konuda ortaya attığı tezleri, yakın zamanlarda yapılan çalışmalarda genellikle entegrasyon kavramı ile birlikte ele alınmaktadır. Kültürleşme, iki farklı kültürün etkileşimde bulunması olarak genel bir tanım kazanmaktadır ve bu sürecin iki yönlü olduğu vurgulanmaktadır. Tek yönlü kültürleşme, göçmenin ya sadece kendi kültürünü sürdürdüğü ya da yeni kültüre tamamen uyum sağladığı durumları kapsarken, çift yönlü kültürleşmede göçmenlerin her iki kültür öğelerini benimsemeleri söz konusudur (Şahin, 2010, s. 107).

Erdoğan (2021) tarafından belirtildiği üzere, 1960’lardan itibaren çokkültürcülük felsefesi ve entegrasyon pratikleri ulusların ajandasında önem kazanmıştır. Bununla birlikte çokkültürcülük terimininse ilk olarak 1957 yılında New Mexico’den eğitimci Edward A. Medina tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Medina’nın görüşleri kapsamında çokkültürcülük, başarılı bir toplumsal birlikteliğin sırrını oluşturmaktadır. Ayrıca Medina, farklı dillerin ve kültürlerin barış içinde bir arada bulunduğu bir toplumun oluşturulabileceğine de dikkat çekmiştir (Medina’dan akt. Erdoğan, 2022, s. 40). Bu bağlamda çokkültürcülük, çeşitli kültürel grupların özgün kimliklerinin sürdürülmesi ve desteklenmesi süreci ya da politikası olarak da değerlendirilebilmektedir. Kanada’nın 1971’de kabul ettiği “Kanada Çokkültürcülük Yasası” bu yaklaşımın yaygınlaşmasında büyük bir rol oynamaktadır. Çokkültürcülük, toplumdaki farklı kültürlü grupların tanınmasını ve kültürel kimliklerini koruyarak yaşamlarını sürdürmelerini, dolayısıyla her bir kültürün kendi ibadet alanlarına, eğitim kurumlarına ve sivil toplum örgütlerine sahip olmalarını teşvik etmektedir (Erdoğan, 2022, s. 40).

Schinkel (2018, s. 1) tarafından belirtildiği üzere Batı Avrupa’da geçmişte popüler olan çokkültürcülük yaklaşımı pek çok akademisyen ve siyaset adamı tarafından kabul görmüştür. Fakat bu politikanın detaylı bir biçimde tasarlanmadığıysa açık bir şekilde dikkat çekmektedir. Ayrıca Batı Avrupa’da bu politikanın tam anlamıyla hayata geçirilmediği de bir gerçektir. Schinkel’e göre (2018, s. 1), bir gözlemci bu ayrılmanın sadece sözel bir retorik olduğu sonucuna varabilmektedir. Nitekim Almanya, Fransa ve İngiltere gibi gelişmiş ülkelerin göçmen entegrasyonu konusunda birleşik bir stratejilerin hiç var olmamasına vurgu yapılmaktadır. Özellikle Hollanda’da kabul gören çokkültürlülük politikasının ilan edilmesinin ardından bu politikanın geçersizliği üzerine eleştiriler sıkça ortaya konulmuştur (Schinkel, 2018, s. 1-2).

Diğer yandan Fransız entegrasyon/asimilasyon modeli kapsamında da Anglosakson çok kültürlü yaklaşımların tersine, göçmen bireylerin özel ve kamusal alanlarda farklılıklarının görmezden gelinmesi ve kültürel ile toplumsal özelliklerden sıyrılmaları beklenmektedir. Hollanda’nın çokkültürlülük politikasından uzaklaşması ve bazı uygulamaları nedeniyle Fransız entegrasyon modeline yönelik bir kayış gösterdiği ileri sürülmektedir (Danış ve İrtiş, 2008, s. 7-8).

Günümüze kadar süregelen entegrasyon tartışmalarının değerlendirildiği bu bölümde alanyazından edinilen bilgiler, entegrasyonun tek yönlü bir olgu olmadığını göstermektedir. Geçmişte önemli bir yer olan asimilasyon uygulamalarının zaman içerisinde yok olmasının nedeniyse bundan kaynaklanmaktadır. Entegrasyon hem ülkelerin hem de göçmenlerin iş birliğini gerektirmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN GÖÇ VE GÖÇMEN POLİTİKALARI

2.1. Göçe Yönelik Dış Politikalar

Uluslararası göç, kişilerin geçici ya da kalıcı olarak kendi ülkelerini terk edip başka bir devlete yerleşmeleri sürecini ifade etmektedir (IOM, 2013, s. 88). Göç politikasının dış politikayı nasıl şekillendirdiği sorusuna Duncan, göç politikasının yalnızca yabancı vatandaşlarla sınırlı olamayacağını, gelen göçmenlerin sayısının artmasıyla etkinin de arttığını belirterek cevap vermektedir. Bu durum, kaynak ülkenin ulusal menfaatlerini destekleyebilirken, büyük kayıplara da yol açabilmektedir. Özellikle geliri düşük olan ülkeler, vizyon sahibi ve yüksek eğitilmiş bireylerini daha yüksek gelirli ülkelere göndermeye meyilli olup, bu durum söz konusu bireylerin kabul şanslarını artırmaktadır. Bu süreç de kaynak ülkelerin sermaye veya yetenek sınırlarını genişletmeyi amaçlayan bir göç politikasının doğrudan bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve beyin göçü olarak adlandırılmaktadır (Duncan, 2020, s. 12).

Türkiye’nin göçe yönelik geliştirdiği politikaları 1923 ila 1960 yılları arasında kapsayan dönemde dış politika hedeflerini gözetmemiştir. Bu dönemde Türkiye, milli kimlik ve bütünlük gibi konular üzerinde yoğunlaşarak bunları koruma yolunda stratejiler geliştirmiştir. 1923 ila 1997 yılları arasındaki dönemdeyse 1,7 milyon göçmenin Türkiye’ye yerleştiği bilinmektedir. Bu dönemde Türkiye, göç alımını sınırlamak için özen göstermiş ve 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde yer alan coğrafi kısıtlama uygulamalarını sürdürmüştür (Çoştan, 2020, s. 21; Lylod, 2019, s. 509).

Turgut Özal iktidarlığında Türkiye’nin dış politikasında göç olgusu, belirleyici bir faktör haline gelmiştir. Bu süreçte Türkiye, model ülke olma hedefiyle Orta Doğu’ya yönelmiş ve bölge ile ilişkilerini güçlendirmeye başlamıştır. Ayrıca Batı ülkeleri ile Doğu ülkeleri arasında bir köprü vazifesi görmüştür. Bu bağlamda 1991 Körfez Savaşı sırasında ABD ile stratejik iş birliği yapmış ve sonucunda Irak’tan gelen yaklaşık 500.000 göçmeni geçici olarak ağırlamıştır (Özerim, 2018, s. 169).

Göç politikaları, dış politika araçları arasında önemli bir yere sahiptir. Bu noktada Stringer, bir devletin diğer bir devletle ilişkilerini iyileştirmek amacıyla vize kolaylığı sağlandığını belirtirken tersi bir durumda ise vizelerin zorlaştırılmasının cezai bir önlem olarak uygulandığını ifade etmektedir (Stringer, 2004, s. 72). Duncan bu durumu, göç yönetiminde alınan vize kararlarının bir örneği olarak açıklamaktadır.

Ülkelerse farklı kökenli uluslara göre vize politikalarında değişiklik göstermektedir. Bu bağlamda güvenilen veya ilişkilerin iyi olduğu ülkeler için vize zorunluluğu olmazken, güvenilmeyen ve politik olarak dalgalı ilişkileri olan ülkeler için vize şartı getirilmektedir (Duncan, 2020, s. 15). Örnek olarak Türkiye’de Turgut Özal döneminde Balkanlar ve Karadeniz ülkeleriyle geliştirilen giriş kolaylıkları, vize diplomasisinin bariz bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Lylod, 2019, s. 509).

Avrupa Birliği’nin göç politikasını dışsallaştırma çabaları, Türkiye üzerinde iki türlü baskı oluşturmaktadır. İlk baskı, iltica hukukuna ilişkindir ve 1951 Cenevre Anlaşması’ndaki coğrafi çekinceyi içermektedir. Bu noktada söz konusu baskı, Avrupa’nın insan haklarına uyumlu hale getirilmesi talepleriyle kaldırılmasını istemektedir. Bu baskıcı talep aynı zamanda Türkiye’nin transit ülke statüsünü ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır ki bu da Avrupa’nın kendi güvenliğini önceliklendirdiğine işaret etmektedir (Lylod, 2019, s. 510).

2000’li yılların ilk zamanlarında Türkiye’nin Uluslararası Göç Örgütü’ne tam üye olmasıyla birlikte iltica ve göç alanında önemli adımlar atılmıştır. Bu örgüt, 1951 yılında kurulmuş olup Türkiye’nin bu kuruluşla olan ilk temaslarıysa 1991 Körfez Savaşı sonrasında başlamıştır. Üyelikle birlikte kapsamlı bir Ulusal Eylem Planı devreye girmiş, iltica politikaları yenilenmeye tabi tutularak revize edilmiş, çok sayıda devletle Geri Kabul Anlaşmaları vasıtasıyla mutabakata varılmış ve yasa dışı göç ile göçmen kaçakçılığına karşı projeler desteklenmiştir. Ayrıca Cenevre Sözleşmesi’ndeki coğrafi kısıtlamalar kaldırılarak uluslararası hukukta daha etkin bir rol üstlenilmiştir (Goularas ve Sunata, 2015, s. 22).

2000’lerin başlarından itibaren Türkiye’nin dış politikası ile göç politikası arasındaki ilişki daha da pekişmiştir. Bu noktada Türkiye’nin Avrupa Birliği ile yürüttüğü müzakerelerde göç konusunun öncelikli maddeler arasında yer alması, bu durumun bir göstergesi olarak kabul edilebilmektedir. Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından ve Orta Doğu ülkeleri ile sürdürülen ilişkilerde, siyasal, kültürel, dini, ekonomik ve politik bağların güçlendirilmesi amacıyla Bandrol Vize Sistemi getirilmiştir. Bu uygulama Türkiye’nin söz konusu ülkelerle olan ticari ve sosyal ilişkilerini artırmış, başta Yunanistan, İran ve eski Doğu bloku ülkelerinden Türkiye’ye olan girişlerin çoğalmasından turizme ve dolayısıyla ekonomiye olumlu etkilerde bulunmuştur. Ayrıca düzensiz iş gücü piyasasının ekonomiye olumlu yansımaları da bu dönemdeki politikaların etkinliğini göstermektedir. Bandrol vize

politikası ile paralel olarak Türkiye 2000’li yıllarda belirli bir gün sınırı olmaksızın yıllık giriş-çıkışları düzenlemiş ve bu durum mekik göçmenleri için cazibe merkezi haline gelmiştir. Bu gelişmeysse Avrupa Birliği’nde endişelere sebep olmuştur. Avrupa Birliği, düzensiz göç konusunda Schengen prosedürleri çerçevesinde net ve keskin bir tutum sergilemektedir. Türkiye ise Schengen vize sistemine uyum sağlamak amacıyla ileriye dönük önemli adımlar atmıştır ve bu, Avrupa Birliği’nin düzensiz göç kontrolünde rahatlamasına yardımcı olmuştur (Lylod, 2019, s. 512-513). Ancak Türkiye, AK Parti hükümetinin farklı bölgelerde siyasi ve ekonomik iş birlikleri yaratma arzusu nedeniyle AB’nin her talebine boyun eğmemiş ve bu durum göç politikalarının da etkilenmesine yol açmıştır. Bu doğrultuda Türkiye, düzensiz göç konusundaki tutumunu her zaman kendi önceliklerine göre şekillendirmiştir.

2000’lerden itibaren olan süreçte göç bilimi ve uluslararası toplum, göç ve kalkınma arasındaki ilişkiyi zirveye taşımıştır. Gelişme potansiyeli ve göç azaltma üzerine yapılan çalışmalar bu bağlamda en çok önem atfedilen incelemeler arasında yer almaktadır. Küresel Göç ve Kalkınma Forumu (GFMD) sayesinde düşük gelirli ülkeler zengin ülkeler aleyhine dava açma kapasitesine ulaşmıştır. Bu noktada dış politika ve göç politikası tartışmalarında düşük gelirli ülkelerin dış politikalarını yürütme biçimlerini göz ardı etmemek gerekmektedir. Uluslararası ajanslar aracılığıyla, hak arayışlarının cevapsız kalmadığını kanıtlamak için etkili bir yöntem kullanılmaktadır. Duncan’a göre uluslararası ilişkiler daima karşılıklı olmayabilirken Türkiye’deki Suriyelilerin mevcut durumları ve Türkiye ile Avrupa Birliği arasında mültecileri Türkiye’de tutan anlaşma, birden fazla tarafın olduğunu gösteren bir örnek teşkil etmektedir (Duncan, 2020, s. 13).

2000’li yıllardan itibaren Türk dış politikası ile göç ilişkisi daha belirgin bir şekilde kendini göstermeye başlamıştır. Göç ile dış politikanın iç içe geçmiş olduğu görüşüyse bu dönemlerde yaygınlık kazanmıştır. Türkiye gerek ulusal gerekse de uluslararası düzeyde göç sistemlerinde kritik bir konuma erişmiştir. Bu kritik konuma ulaşmasının nedenleri arasında, Avrupa’ya geçmek isteyen transit göçmenlerin Türkiye üzerinden geçmesi ve Avrupa Birliği’nin göçü kontrol altına almak amacıyla Türkiye ile iş birliği yapma zorunluluğunun ortaya çıkması bulunmaktadır. Ayrıca 1999 Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne adaylık statüsü elde etmesi de göç politikalarında yaptırım ve normatif etki gücünü artırma fırsatı sunmuştur (Lylod, 2019, s. 504). Avrupa Birliği’ne yönelik gerekli reformların yapıldığı bu süreç

2011 yılına dek sürmüştür. Bu zaman zarfında Türkiye, göç politikasını dış politika aracı olarak kullanmıştır. 2011 sonrasında ise AK Parti'nin Orta Doğu odaklı politikalar geliştirme ve bölgesel bir güç olarak konumlanma hedefleri doğrultusunda Avrupa Birliği ile olan ilişkilerde göç politikasını etkin bir araç olarak kullanmaya devam ettiği gözlenmektedir (Lylod, 2019, s. 504-505). Türkiye'nin Orta Doğu'ya yönelik politikaları Batılı devletler tarafından eksen kayması olarak nitelendirilmiş ve bu durum Avrupa Birliği ile olan ilişkilerin inişli çıkışlı bir seyir izlemesine neden olmuştur (Lylod, 2019, s. 508).

Türkiye'nin 2011 sonrasında geliştirdiği göç politikaları, özellikle Suriye'den gelen mülteci akınıyla şekillenmiştir. Bu politikalar Türkiye'nin dış politikada etkin bir rol üstlenmesini sağlamak ve bu süreç, Türkiye'nin 4 milyon Suriyeli mülteciye ev sahipliği yaparak Orta Doğu'da liderlik rolünü güçlendirmesine katkı sağlamaktadır. Mültecilere yönelik gerçekleştirilen insani yardımlar, uluslararası arenada Türkiye'nin itibarını artırmış olup Birleşmiş Milletler nezdinde takdirle karşılanmıştır. Ayrıca Suriyeli mültecilerin kabulü, Avrupa Birliği ile olan ilişkilerde yeni bir politik hamle olarak değerlendirilmeye başlanmış ve 2011 sonrası soğuyan ilişkilerde Geri Kabul Anlaşması, ilişkilerin iyileştirilmesinde etkili olmuştur (Lylod, 2019, s. 522).

Şen ve Özkorul'a göre Türkiye'nin 2013'te Avrupa Birliği ile imzaladığı Geri Kabul Anlaşması, AB uyum süreci sonrası ve Türkiye'nin uluslararası göçü dış politika aracı olarak kullanma çabası olarak değerlendirilebilmektedir (Şen ve Özkorul, 2016, s. 37).

2015 yılında Afganistan, Suriye, Pakistan gibi ülkelerden gelen göçmenleri geri çeviren Avrupa ülkeleri, halk arasında göçmen karşıtlığı ve yabancı düşmanlığı hissiyatını artırmış ve bu durum, göçmen karşıtı popülist partilere olan desteği artırmıştır. Duncan'a göre bu mutabakat Avrupa'nın başarısız göç politikalarının bir aracı olarak değerlendirilmektedir. Diğer taraftan dış politika ve göç politikası açısından büyük tartışmalara yol açan Türkiye ve Avrupa Birliği arasında 18 Mart 2016'da imzalanan Mülteci Mutabakatı, Avrupa Birliği'nin göçmen akınına karşı koyma isteğini yansıtmaktadır. Bu anlaşma özellikle Suriye, Pakistan ve Afganistan'dan gelen düzensiz göçmen akınına engel olmayı hedeflemiştir. Anlaşma kapsamında Türkiye, "güvenli ülke" statüsüne kavuşmuş, ülkelere iade edilemeyen kişiler Türkiye üzerinden yönlendirilmiştir. Türkiye'den Yunanistan'a geçiş yapabilen

göçmenler ise Yunanistan tarafından kabul edilmediği takdirde Türkiye'ye geri gönderilebilmiştir. Bununla birlikte söz konusu mutabakat Yunanistan'a belirli bir serbestlik tanımıştır. Anlaşma çerçevesinde Türkiye'ye vaat edilen 6 milyar Euro'luk yardım, kademeli serbest dolaşıma geçiş taahhütleri ve vizelerin kolaylaştırılması işlemleri gerçekleştirilmemiş, verilen sözler tutulmamıştır (Duncan, 2020, s. 17).

2016 yılına gelindiğinde Türkiye'nin sınır güvenliği zafiyetleri ve sorunlu bir ülke olarak nitelendirilmesi, Türkiye'yi tampon bölge olarak kullanma niyetinin bir göstergesi olmuştur. Bununla birlikte mülteci konusunda Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye olan bağımlılığı açıkça görülmektedir. Bu noktada Avrupa'nın dışsallaştırma politikaları ve Türkiye'nin mülteci göçünü dış politika aracı olarak kullanma çabaları arasında güvenin azaldığı söylenebilmektedir. Kısacası çok kutuplu dünya düzenine geçiş sürecinde Türkiye, dengeleyici ve arayışa yönelik politikalar izlemekte, uygulamacı bir yaklaşım ile kendini konumlandırmaktadır.

2.2. Zorunlu Göç ve Osmanlı Döneminden Türkiye'ye Yansımaları

Daha önceki bölümlerde de değinildiği üzere göç hareketleri, insanların çeşitli nedenlerle yer değiştirmesi olarak tanımlanmaktadır ve bu süreci tetikleyen pek çok etken bulunmaktadır. Bu bağlamda modern dönemde sömürgecilik, dünya savaşları ve küreselleşme gibi faktörlerin uluslararası göçü artırdığı dikkat çekmektedir. Modern uluslararası göç, dört dönemde incelenebilmektedir. Bunlar ise sırasıyla şu şekildedir (Develi, 2017, s. 1345-1346):

- i. Ticari Dönem (1500-1800)
- ii. Sanayi Dönemi (1800-1925)
- iii. Sınırlı Göç Dönemi (1925-1960)
- iv. Sanayi Sonrası Göç Dönemi (1960-günümüz)

Gönüllü göç, bireylerin daha iyi bir yaşam arayışı ile gerçekleşirken; zorunlu göç, çatışma ve şiddet gibi sebeplerle mecburi yer değiştirme durumunu ifade etmektedir (Tuzcu, 2008, s. 15; Castles ve Miller, 2008, s. 144). Diğer bir ifadeyle zorunlu göç, genellikle yaşam ve refahı tehdit eden faktörler nedeniyle oluşum göstermektedir ve bireylerin başka seçeneği kalmadığında gerçekleşmektedir (Uluslararası Göç Örgütü, 2013, s. 103).

Türkiye özelindeki göç hareketleri ise Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri olarak iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Osmanlı dönemi, Türkiye'nin göç tarihini anlamak

için önemli bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Bu dönemde izlenen göç politikası, genellikle açık kapı politikası şeklinde tanımlanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun sona ermesi ve ardından Cumhuriyet'in kurulmasının bu politikanın devam etmesinin önüne geçemediği bilinmektedir (Özdemir, 2021, s. 46). Bununla birlikte Osmanlı'nın açık kapı politikası nedeniyle Bosna, Kırım, Irak, İspanya, Suriye, Kazan, Ozi, Kafkasya, Bulgaristan, Yunanistan, Halepçe, Balkanlar ve Kosova gibi çok sayıdaki yerden Osmanlı'ya göçlerin gerçekleştirildiği bilinmektedir. Çok sayıda göçe izin veren Osmanlı'nın ardından Türkiye'nin kuruluşuysa bunun önüne geçememiş ve politikaların da Osmanlı'dan itibaren yaşanan kitlesel göçlerle şekillenmesi söz konusu olmuştur (Karpas, 2015, s. 7). Ayrıca Türkiye, Batı ülkelerine ulaşım fırsatı sunan bir köprü vazifesi görmesiyle de göçmenler için zaman zaman bir durak noktası ya da zorunlu olarak kalıcı bir yer haline gelmiştir.

Çoğu zorunlu göçmen için ilk sığınak yerlerininse genellikle komşu ülkeler olduğu bilinmektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 44). Bu bağlamda Türkiye, jeopolitik konumu ve tarihi sebeplerden dolayı zorunlu göç olaylarından büyük ölçüde etkilenen bir ülke olarak ön plana çıkmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteci Komiserliği ise Batı'ya yönelik göç hareketlerinde Türkiye'nin bir geçiş noktası olduğunu belirtmektedir (UNHCR, 2011; akt. Günel Yılmaz, 2018, s. 123). Geçici konaklama niyetinde olmayan göçmenler, transit geçiş yapamadıklarında mevcut ülkelerde uyum sağlama konusunda zorluklar yaşamakta ve zorunlu göç hareketlerininse bu zorlukları daha da artırdığı bilinmektedir.

2.3. 2000 Sonrası Suriye Savaşı ve Türkiye'ye Etkisi

Suriye'de başlayarak tüm dünyanın çeşitli konularda etkilenmesine yol açan savaş, Muhammed Bouazizi'nin intiharıyla tetiklenmiştir. Muhammed Bouazizi'nin üniversite mezuniyeti sonrasında iş bulamayınca seyyar satıcılığa yönelmiş Arap kökenli bir kişidir. Ancak bir gün polisler tezgahına el koyarak onu fiziksel olarak da taciz etmişlerdir. Bu olayların sonucunda Bouazizi, kendini yakarak protesto etmiş ve bu eylem, Arap Hareketi oluşumunu ateşlemiştir (Toraman, 2015, s. 57). Hareketin başlamasıyla birlikte Tunus, Mısır ve Libya gibi ülkelerde rejim değişiklikleri hızla gerçekleşmiş, ardından Suriye ve Yemen'e kadar yayılmıştır (Akgönenç, 2010, s. 36). Bu süreçte Mısır, Tunus, Kuveyt, Yemen ve Libya'da yönetimler değişmiş, diğer bazı Arap ülkelerinde ise liderler, halkın ekonomik ve sosyal refahını artıracak vaatlerde bulunarak protestoları yatıştırmaya çalışmışlardır (Akkan, 2016, s. 24).

Söz konusu dönemde Suriye'deki durum özellikle vahimdir. 2011 yılında Deraa'da bir erkek çocuğun gözaltına alınıp işkence görmesi, geniş çaplı protestolara yol açmıştır. Bu gösteriler kısa sürede Humus, Halep ve Hama gibi büyük şehirlere sıçrarken, başkent Şam da dahil olmak üzere diğer şehirlere de yayılmıştır. Hükümetin şiddetle bastırmaya çalıştığı bu protestolar, birçok üst düzey askerin Özgür Suriye Ordusu'nu (ÖSO) kurmasına neden olmuştur (Phillips, 2015, s. 360-369).

2011 yılı içinde yaşanan çatışmaların şiddetlenmesi üzerine Suudi Arabistan, Suriye'deki büyükelçisini geri çağırarak, Amerika ile AB ise Beşar Esad'a yönetimden çekilme çağrısında bulunmuştur. Aynı yılın Ağustos ayına gelindiğinde Suriyeli muhalifler ulusal bir konsey oluşturmak üzere İstanbul'da toplanmışlardır. Yıl sonunda ise Suriye'de durum iyice kötüleşerek iç savaşa dönüşmüştür. Bu süreçte Rusya, Batı'nın Esad'a karşı tutumunu eleştirirken, Arap Birliği üyesi bazı ülkeler BMGK'nın devreye girmesi gerektiğini belirtmiştir. Esad, monarşik Arap ülkelerini eleştirirken, Katar Emiri askeri müdahale çağrısında bulunmuştur. Bu gelişmeleri takiben 2012 yılında, el-Nusra Cephesi sahneye çıkmış ve çok sayıda yabancı savaşıyı Suriye'ye çekmiştir. Şubat ayında yapılan referandumla yeni anayasa %89,4 gibi yüksek bir oranla kabul edilmiştir (Serdar, 2015, s. 14).

2012 Mart'ında Türkiye, Şam Büyükelçiliğini şiddet olayları nedeniyle geçici olarak kapatmıştır. Aynı yıl Suriye hükümeti BM temsilcisi Kofi Annan'ın barış planını kabul etmiştir. 2012'nin sonlarındaysa Suriyeli muhalifler, Doha'da Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu'nu kurmuşlardır. 2013'te Obama yönetimi Suriye'ye askeri müdahale yetkisi için Kongre'ye başvurmuş, aynı yıl içinde ABD ve Rusya da Suriye'deki kimyasal silahların yurt dışına çıkarılması konusunda anlaşmaya varmışlardır. 2013'te PYD (Partiya Yekîtiya Demokrat), Suriye'nin bazı bölgelerini ele geçirmiş ve 2014'te kanton ilan etmiştir. 2015'e gelindiğinde ise Suriye hükümeti askeri olarak zayıflarken, muhaliflerin güçlerini pekiştirmesi gündeme gelmiştir. Bu noktada Rusya ise Suriye'ye askeri destek sağlamaya başlamıştır. 2016'da Halep, şiddetli çatışmalar sonucu Suriye ordusunun kontrolüne geçmiştir. Bu olaylar da Suriye iç savaşının seyrini önemli ölçüde etkilemiştir (Ağır ve Aksu, 2017, s. 45).

21 Aralık 2015 tarihinde Türkiye, Rusya ve İran Dışişleri Bakanları, Moskova'da bir araya gelerek Suriye hükümetini tanıma ve terör örgütleriyle mücadele konusunda ortak hareket etme kararı almışlardır. Bu toplantıyı takiben üç

ülkenin temsilcileri, Suriye rejimi ve muhalifleri Kazakistan’da bir araya getirmiştir. İdlib’de 2018’de bir tampon bölge oluşturulması için anlaşma imzalanmış, ancak Esad yönetimi bu durumun geçici olduğunu belirtmiştir. 2020’de Türkiye ve Rusya arasında yeni bir anlaşma imzalanmış, Suriye ordusu ilerlemeye devam etmiştir. Sonrasında DAESH’in etkisinin azalmasıyla birlikte, Arap Birliği ve Avrupa Birliği ülkeleri, Esad yönetimine olan yaklaşımlarını yeniden gözden geçirmeye başlamışlardır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024, s. 1).

2.4. Suriye İç Savaşı ve Göçmenler

Suriye’deki şiddet ve çatışmalar sonucu yerinden edilen insan sayısı küresel ölçekte eşi benzeri görülmemiş seviyelere ulaşmıştır. Bu durum Türkiye’ye yönelik büyük bir göç akınına yol açmıştır. Türkiye, bu bağlamda dünyada en çok mülteci barındıran ülke olma özelliğini sürdürmektedir. Ülkede yaklaşık 3.14 milyon Suriyeli mülteci kayıtlı olup, ek olarak Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin (BMMYK) ilgi alanına giren yaklaşık 320.000 diğer yabancı uyruklu birey bulunmaktadır (UNHCR, 2024, s. 1).

Türkiye, 2013 Nisan’ında TBMM tarafından kabul edilen ve 11 Nisan 2014 tarihinde yürürlüğe giren “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” ile ilk resmi iltica yasasını oluşturmuştur. Bu kanun kapsamında Türkiye’nin ulusal iltica sisteminin temelleri atılmış ve yabancı uyrukluların politika oluşturma süreçlerinden sorumlu başlıca kurum olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün kurulması söz konusu olmuştur. Ayrıca Türkiye’nin 22 Ekim 2014’te Geçici Koruma Yönetmeliğini kabul etmiş olması da bu durumun bir sonucu olarak değerlendirilebilmektedir. Bununla birlikte bahsi geçen yönetmelik, geçici koruma altındaki kişilere tanınan haklar, yükümlülükler ve prosedürleri düzenlemektedir (Çağlak ve Pekcan, 2022, s. 81).

2.5. Türkiye’deki Suriyeliler

2011 yılında patlak veren Suriye iç savaşının ardından ilk mülteci grupları Türkiye sınırlarını geçmiştir. Bu doğrultuda 29 Nisan 2011 tarihinde Hatay’ın Reyhanlı ilçesinde bulunan Cilvegözü sınır kapısından 252 kişilik bir mülteci grubunun giriş yaptığı bildirilmektedir. Bu dönemde Türkiye’de uluslararası koruma altında olanların toplam sayısının 58.018 iken, 14.000 Suriyeli sığınmacının Türkiye’ye ulaştığı ifade edilmektedir. 2012 yılının ağustos ayındaysa bu sayının

yaklaşık olarak 60.000'e çıktığı gözlenmektedir. Dönemin Dışişleri Bakanlığı görevini yürütmekte olan Ahmet Davutoğlu, Suriyeli sığınmacıların sayısının psikolojik sınırının 100.000 olduğunu belirtmiştir. Ancak 2012 Ekim'inde bu sayı 100.000'e ulaşmış olmasına karşın 2013 yılının sonunda ise 224.000'i geçmiştir (Dulkadir, 2017, s. 22).

Türkiye'ye yönelik gerçekleştirilen mülteci akını, 2014 ila 2015 yılları arasında Levant bölgesinde geniş bir alanda hakimiyet kurmuş olan DAESH'in etkisiyle hızlanmıştır. Buna bağlı olarak da 2014 yılı itibarıyla Türkiye, dünya genelinde en çok mülteciye ev sahipliği yapan ülke haline gelmiştir. 2014 yılı sonlarında Türkiye'deki Suriyeli sayısının 1.5 milyonu aştığı belirtilirken, 2015 yılı sonunda bu sayının 2.5 milyona, 2016 sonundaysa 2.8 milyona yükseldiği bildirilmektedir (Arınç, 2018, s. 1469).

Suriyeliler, Avrupa'ya geçiş yapmak amacıyla Türkiye'yi transit ülke olarak kullanırken, Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) arasında yeni anlaşmalar imzalanmıştır. 18 Mart 2016 tarihinde kabul edilen "*Türkiye ile AB Arasında Mutabakat Zaptı*" çerçevesinde AB'nin Türkiye'ye dört yıl içinde 6 milyar avro sağlayacağı vaat edilmiştir. Bu anlaşma kapsamında hem Türkiye'ye hem de Türk vatandaşlarına AB üye ülkeleri ve pazarlarında siyasi ve ekonomik ayrıcalıklar öngörülmüş, fakat bunlar hayata geçirilmemiştir. Türk hükümetinin mültecilerin sınır geçişlerini engellemeyeceğini defalarca ifade etmesine karşın bu konudaki önlemler uygulanmamıştır (Aydın, 2022, s. 110).

2016 yılından itibaren Türkiye'ye yönelik Suriyeli göçü azalmış olmakla birlikte, sürekli doğum yaparak doğal nüfus artışına neden olan Suriyelilerin sayısı hâlen daha artmaya devam etmektedir. Bu bağlamda 2017 yılındaki toplam Suriyeli mülteci sayısının 3.4 milyon, 2018 yılındaki Suriyeli mülteci sayısının 3.6 milyon, 2019 yılındaki Suriyeli mülteci sayısının 3.5 milyon, 2020 yılındaki Suriyeli mülteci sayısının 3.6 milyon, 2021 yılındaki Suriyeli mülteci sayısının 3.7 milyon, son olarak 2024 yılındaki Suriyeli mülteci sayısının ise 3.11 milyon olduğu bildirilmektedir (Mülteciler Derneği, 2024, s. 1).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇ VE İSTİHDAM

3.1. İşsizliğin Tanımı ve Ölçülmesi

İşsizlik, çalışmaya hazır ve istekli olan bireylerin uygun iş fırsatları bulamamasını tanımlayan bir durumdur. Ülgener bu olguyu “*tam istihdam ile gerçekleşen istihdam arasındaki fark*” olarak açıklamaktadır (Ülgener, 1991, s. 112). Bununla birlikte Biçerli ise işsizlik kavramını “*ana üretim faktörü olan ‘emek’in tam olarak kullanılmaması*” şeklinde açıklamaktadır (Biçerli, 2013, s. 427). İşsizliği tanımlayan bir diğer isim olan Zaim ise bu durumu, “*işgücü düzeyi ile iş bulup çalışan işgücü oranı arasındaki fark*” olarak tanımlamaktadır (Zaim, 1997, s. 167). Mehmet ve Kılıç’ın tanımlaması kapsamında ise işsizlik; “*çalışma arzusu ve yeteneği olmasına rağmen iş arama çabalarına karşın mevcut koşullarda iş bulunamaması*” durumunu ifade etmektedir (Mehmet ve Kılıç, 2009, s. 16). Son olarak Florence ise işsizliği, “*ulusal düzeyde bir insan kaynağı israfı, gerek toplumsal gerekse de bireysel bir felaket ve ekonomik bir ölçüm olarak işgücünün etkin kullanılmaması*” olarak değerlendirmektedir (Florence, 2003, s. 153).

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Keynesyen ekonomi anlayışının yükselişiyle ekonominin devlet müdahalesi olmadan tam istihdam dengesine ulaşamayacağı görüşü benimsenmeye başlamıştır. Bu dönemde ülkeler iş arzusu olan herkes için iş olanakları sağlamayı amaçlayan tam istihdam politikalarını kabullenmeye başlamışlardır. Ancak bu amaca ulaşmanın oldukça güç bir süreci gerektirdiği açıktır. Bu noktada öne çıkan kapitalist sistem, yapısal olarak herkesin iş sahibi olmasını engelleyen özelliklere sahiptir. Diğer bir ifadeyle mevcut iş miktarı, çalışma isteği ve gelir ihtiyacı olan her birey için yeterli değildir. Piyasa ekonomisinde iş olanaklarını artırma çabası, işgücü piyasasında tam istihdamı sağlama eğilimi göstermemektedir. İşgücü arzı talebi aşmaktadır ve bu fazlalık durumu da sadece ekonomik bir boyut taşımakla kalmamakta aynı zamanda sosyal bir boyut da taşımaktadır. Zira işgücü piyasaları insanların yaşamının doğrudan etkilenmesine yol açan sosyal ilişkiler bütünü olarak değerlendirilebilmektedir (Kapar, 2005, s. 25-38).

Toplumun üretim ve tüketim faaliyetlerindeki rolleri, çalışan ya da çalışmayan bireylerin katkılarıyla sınırlı kalmamakta, bahse konu bireyler, ekonomik bir boyuttan daha fazlasını temsil etmektedirler. Klasik ekonomi teorisyenlerinin geliştirdiği basit

ekonomik modeller, hane halkları ile firmalar arasındaki etkileşimi “*mal piyasaları*” ve “*faktör piyasaları*” üzerinden tanımlamaktadır. Bu etkileşimler de ekonominin sürekliliğini mümkün kılmaktadır. Ekonomik sistemlerin temel amacıysa sınırlı üretim faktörlerini en verimli şekilde kullanarak maksimum düzeyde mal ve hizmet üretmektir. Buna karşın söz konusu faktörlerin yeterli düzeyde karşılanmaması durumunda ülkenin potansiyel üretim kapasitesinin değerlendirilmesi mümkün olmamaktadır. İşsizlikse kullanılmayan iş gücü ve sonuç olarak gerçekleşen düşük üretim seviyeleri, gelir elde edemeyen bireylerin üretilen malları tüketememelerine yol açmaktadır (Biçerli, 2013, s. 420).

Türk dilinde “işsizlik” kelimesi, “iş” kökünden türetilmiş olup, faal bir işi bulunmayan bireyleri ifade etmektedir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2007, s. 379). Ekonomik perspektiften bakıldığında ise “*çalışma isteği ve yeteneği bulunmasına karşın, geçerli ücret düzeyleri ve yasal olarak belirlenmiş çalışma saatleri çerçevesinde uygun bir iş bulamayan kişiler*” işsizlik kavramı çerçevesinde değerlendirilmektedirler ve işsiz olarak nitelendirilmektedirler (Zaim, 1997, s. 170). Bu tanım kapsamında işsizlikten söz edebilmek adına bir yandan iş bulma arzusunun bulunması, diğer yandan kişinin iş arama çabalarının olması gerekmektedir.

Bireyin işsiz kalmasının pek çok nedeni olabilmektedir. Fakat uluslararası alanda kabul görmüş standartlara göre bir kişinin işsiz sayılabilmesi için iş bulma imkanlarının kısıtlı olması veya bu durumun kişinin kendi kontrolü dışında meydana gelmesi esas alınmaktadır. Bununla birlikte işsizlik süresinin ne kadar olması gerektiği konusundaysa farklı görüşler bulunmaktadır (Serter, 1993, s. 5). Ayrıca işsizlik tanımlarındaki farklılıklar, bir ülkede işsiz sayısının tespitinde büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle işsizlik tanımı yapılırken ele alınan faktörlerin titizlikle incelenmesi gerekmektedir.

1982 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından organize edilen 13. Uluslararası Çalışma İstatistikçileri Konferansı sonrasında, birçok ülke tarafından benimsenen işsizlik tanımına göre; “*belirli bir yaştan üstündeki, referans dönemde işsiz bulunan, işe başlama konusunda hazır olan ve iş arayışı içindeki bireyler*” işsiz olarak kabul edilmektedir (ILO, 2013, s. 4). Avrupa Birliği’nde ise Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi (EUROSTAT) 15 ila 74 yaş arasındaki, işi bulunmayan, sonraki iki hafta içerisinde işe başlayabilecek durumda olan ve geride kalan dört hafta süresince iş aramış bireyleri işsiz olarak tanımlamaktadır (EUROSTAT, 2013, s. 5).

Türkiye’de Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ise işsizliği; “*istihdam edilmemiş, son dört hafta içinde herhangi bir iş arama yöntemi kullanmış ve önümüzdeki iki hafta içerisinde işe başlayabilecek durumda olan 15 yaş ve üstü kişiler*” olarak tanımlamaktadır. 2014 yılından önce iş arama süreci için belirlenen referans dönem üç ay iken, bu süre dört haftaya indirilmiştir. Bunun yanı sıra işe başlamak üzere olan ancak bazı eksikliklerini gidermek için bekleyen bireyler de işsiz nüfusa dahil edilmektedir (TÜİK, 2014, s. 1).

ILO tanımına göre, işsizlik üç ana unsura dayanmaktadır: çalışma yaşında olmak, işsiz olmak ve iş aramak. Bununla birlikte iş aramayan ancak çalışmak isteyen kişileri içeren daha geniş işsizlik tanımlamaları da bulunmaktadır. Uluslararası karşılaştırmaların kolaylaştırılması için birçok ülke, ILO tanımını temel alarak işgücü istatistikleri hazırlamaktadır. EUROSTAT, 2011’de işsizlik istatistiklerini tamamlayan üç ek göstereyi tanımlamıştır ve bunları şu şekilde sıralamıştır: “kısmi süreli eksik istihdamdakiler”, “iş arayıp hemen başlamaya hazır olmayanlar” ve “işe hazır fakat iş aramayanlar”. Bu gruplar, işsizlik oranının hesaplanmasında yer almazken, işgücü piyasasında karşılanmayan talepleri temsil ederek işgücü piyasasının daha doğru bir değerlendirilmesine yardımcı olmaktadır (EUROSTAT, 2011 s. 2).

İşsizlik meselesini temel alarak yıllardır devam eden tartışmalar, ev kadınları ile hayal kırıklığına uğramış işçilerin işgücü piyasasına dâhil edilmemesinin, kısmi süreli çalışanlarla işsizlik oranlarının düşük gösterilmesinin ve kayıt dışı istihdamın işsizlik oranlarını gerçekçi bir biçimde yansıtmamasının üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda, EUROSTAT’ın da onayladığı üzere eksik istihdamdaki bireyler ve hayal kırıklığına uğramış işçiler hakkında ayrıntılı bir değerlendirme yapmak, işgücü piyasasının gerçek durumunun anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Ekonomik ve kültürel nedenlere bağlı olarak gelişen sebeplerden kaynaklı olarak bazı bireylerin aktif iş arama faaliyetlerinden kaçınmaları göz önüne alındığında, bu durumun analizi daha da önem kazanmaktadır (Biçerli, 2013, s. 424).

3.2. İşsizlik Teorileri

İşsizlik teorileri işsizlik kavramının daha iyi açıklanabilmesi ve anlaşılabilmesi adına ortaya atılan geniş yelpazedeki kuramları içermektedir. Bu teoriler; klasik, neoklasik, Keynesyen ve yeni işsizlik teorileri olmak üzere 4 ana grupta

sınıflandırılmaktadırlar. Çalışmanın bu bölümünde de işsizlik kavramının daha iyi anlaşılabilmesi adına bu teorilere alt başlıklar şeklinde değinilmektedir.

3.2.1. Klasik Teori

Klasik iktisatçıların görüşlerine göre piyasa mekanizmalarına herhangi bir müdahale yapılmadığı durumda esnek ücret ve fiyatlar sayesinde ekonomi, otomatik olarak tam istihdam düzeyine ulaşmaktadır ve işsizlik problemi yaşanmamaktadır. Klasik teorinin savunucuları işsizliğin bireysel tercihlerle ilgili olduğunu öne sürmektedirler. İstihdam ve üretim arasındaki ilişkininse emekten üretime doğru işlediğini savunmaktadırlar. Bu noktada öne çıkan Klasik Büyüme Teorisiye genellikle Cobb-Douglas üretim fonksiyonu kullanılarak ifade edilmekte ve bu teori, sermaye, emek, teknoloji ve doğal kaynaklar gibi üretim faktörleri arasındaki fiziksel ilişkileri açıklamaktadır. Bununla birlikte klasik işsizlik modeli, işgücü ve teknolojik ilerlemenin çıktı üzerindeki etkisini belirleyen durağan durum yaklaşımını benimsemektedir (Obadan ve Odusola, 2000, s. 3).

Pigou (1933) ve Solow (1981) tarafınca ele alınan Klasik Teoriye göre emek piyasası, emek talebi ve emek arzı olarak iki temel unsurdan oluşmaktadır. Emek talebi, emeğin marjinal ürünündeki azalmadan kaynaklanan türetilmiş bir talep olarak değerlendirilirken ve bu talep eğrisinin reel ücretlerle ters orantılı olduğu ifade edilmektedir. Yani ücretler yükseldiğinde emek talebi azalmaktadır. Emek arzı ise bireylerin çalışma ve boş zaman tercihlerinden kaynaklanmaktadır ve bu arz, reel ücretlerle doğru orantılı bir seyir izlemektedir. Stabil bir düzeyde olan emek talebi ve arzıysa denge reel ücreti ve tam istihdamı belirleyen bir paydada buluşmaktadır (Mouhammed, 2011, s. 100).

3.2.2. Neo-Klasik Teoriler

Neo-Klasik Teori, ekonominin tam istihdamda olduğunu ve işsizliğin bireylerin tercihlerine bağlı olarak isteğe bağlı bir şekilde meydana geldiğini savunmaktadır. Bu bağlamda söz konusu işsizlik kuramı, işgücü piyasasını tam bilgi, çalışanların birbirlerinin yerine geçebilme, ücretlerin esnekliği ve toplam talebin sabitliği gibi varsayımlar altında açıklamaktadır (Lordoğlu ve Özkaplan, 2003, s. 461). İşgücü arzı ve talebinin bir araya geldiği paydada oluşan denge ücreti, kişilerin iş bulabileceği bir düzeyi temsil etmekteyken bu ücret seviyesi ise isteğe bağlı işsizliği ifade etmektedir (Özdemir, 2018, s. 43).

Neo-Klasik iktisat, işsizlik kavramını işgücü arzı ve talebi ile reel ücretler arasındaki ilişkiye dayanarak açıklamakta ve reel ücretlerin uygun düzeyde olması durumunda işsizlik sorununun ortaya çıkmayacağını belirtmektedir. Şayet işsizliğin yaşanması söz konusuyla bu durum yüksek reel ücretlerden kaynaklanmaktadır ve bu çerçevede ekonomide zorunlu işsizlik bulunmamaktadır (Dişbudak, 2022, s. 64). Serbest piyasa koşullarında ücretlerin düşmesini engelleyecek bir neden olmadığı takdirde ekonomi tam istihdam seviyesinde kalmakta ve işgücü fazlası ücretlerin düşmesine yol açarak işsizlik oluşumun önüne geçmektedir (Ataman, 1998, s. 52).

3.2.3. Keynesyen Teoriler

Keynesyen teoriler, 1929 Büyük Buhran'ın ardından eksik istihdamı incelemek üzere ortaya çıkmış yaklaşımları içermektedir (Ataman, 1998, s. 53). Bu noktada Keynesyen teorilerin öncülüğünü üstlenen Keynes (1936), işsizliği istem dışı bir olgu olarak tanımlamaktadır ve bu durumun, piyasalarda fiyat ve ücretlerin yeterince esnek olmamasından kaynaklandığını öne sürmektedir (Mouhammed, 2011, s. 104; Bradley, 2007, s. 167).

Keynes'in düşünceleri kapsamında tam istihdam ender rastlanan bir durumdur ve bu, talep yetersizliğinden kaynaklanan döngüsel bir işsizlikle sonuçlanmaktadır (Viner, 1936, s. 150-151). Ekonomik büyüme ile istihdam arasındaki pozitif ilişkiye vurgu yapan Keynes, talep yetersizliğinin ekonomik büyümeyi sınırladığının altını çizerek işsizliği artırdığını belirtmektedir (Meyer, 2017, s. 179).

Keynesyen modelde, ücretlerin yapışkan olarak kabul görmesi, emek talebinin azalmasına yol açmaktadır ve böylece istem dışı işsizlik durumu ortaya çıkmaktadır (Gottschalk, 2002, s. 3-4). Dolayısıyla işverenlerin ekonomiye dair olumsuz beklentileri, daha az yatırım yapmalarına ve daha az işçi çalıştırmalarına neden olmaktadır ki bu da genel talebin yetersizliğinden kaynaklanan döngüsel işsizliği pekiştirmektedir (Mouhammed, 2011, s. 104).

3.2.4. Yeni İşsizlik Teorileri

1970'lerde geliştirilen Yeni İşsizlik Teorileri, Neo-Klasik ve Keynesyen yaklaşımların işsizlik konusunda yetersiz kaldıklarını öne sürmektedir (Ünsal, 2017, s. 70). Bu yeni yaklaşımlardan ilki olan "İş Arama Teorisi", Neo-Klasik ekonomi teorilerini temel alarak emek piyasasındaki bilgi eksikliklerine odaklanmaktadır (Gündoğan, 2004, s. 205). Bu teoriye göre serbest rekabet piyasası homojen ürünler,

serbest piyasa giriş-çıkışları ve açık bilgi erişimini içermektedir (Ataman, 1998, s. 58). Bu bağlamda İş Arama Teorisi, iş arayan bireylerin psikolojik ve sosyal etkenlerini de dikkate alarak iş arama süreçlerinin kişisel iradeyle uzayabileceğini vurgulamaktadır (Eser, 2012, s. 61). Yeni işsizlik teorilerinden ikincisi olan “İçeridekiler-Dışarıdakiler Teorisi” ise işçi ücretlerinin piyasa koşullarına rağmen yüksek kalmasının, işe alım ve eğitim maliyetleri nedeniyle içeridekilerin yerini dışarıdakilere bırakmamasına bağlı olduğunu belirtmektedir (Gündoğan, 2004, s. 205; Yüksel, 2006, s. 52). Bu da işgücü piyasasında ücretlerin katı yapısını ve firmaların yüksek işe alım maliyetlerini yansıtmaktadır.

3.3. İşsizlik Çeşitleri

Alanyazında işsizlik türlerinin birçok sınıflandırılması ve tasnifi bulunmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde, işsizlik tanımlarının temel çeşitlerine değinilmektedir. Ele alınacak işsizlik türleri ise literatürde yer alan yaygın işsizlik türleridir.

İlk işsizlik çeşidi olan **iradi işsizlik**; bireylerin mevcut ücret düzeyinde iş bulma imkanlarına rağmen çeşitli nedenlerden dolayı çalışmayı reddedip işsiz kalması sonucunda ortaya çıkmaktadır (Dinler, 2009, s. 481). Aynı zamanda “sübjektif işsizlik” olarak da adlandırılabilen iradi işsizliğin belirlenmesinde öznel faktörler etkili olmaktadır. İradi işsizlik durumunda piyasada mevcut işler bulunmakta olmasına karşın işsiz bireyin bu işleri kabul etmemesi durumu söz konusudur. Dolayısıyla bu durum yapısal işsizliğin tam tersi bir durumu temsil etmektedir (Kurt, 2005, s. 14). Özetle iradi işsizlik, kişinin halihazırdaki ücret ve çalışma koşullarını yetersiz bulup işten ayrılması şeklinde gerçekleşmektedir. Klasik ekonomistler, beklenen ücret seviyesinin düzeltilmesiyle bu tür işsizliğin sona ereceğini öne sürerek, bu tür işsizliğin varlığını kabul etmemektedirler (Pekin, 2007, s. 107).

Kurt (2005, s. 14) tarafından belirtilen işsizlik nedenleri arasında, kişilerin iş seçme konusunda titiz olmaları, iş yerindeki küçük değişikliklere dahi uyum sağlayamamaları ve iyi niyetlerinin kötüye kullanılacağı endişesi ile işten ayrılmaları yer almaktadır. Ayrıca aile içerisinde başka bir gelir kaynağının olması durumunda, bu gelirle yetinilmesi halinde de işgücü piyasasından çekilmeler gözlemlenmekte ve işsizlik sayısı artmaktadır.

Açık işsizlik ise Saatçi (1981, s. 83) tarafından, iş bulma arzusuna rağmen cari ücretlerle iş bulamayan kitle olarak tanımlanmaktadır. Andaç (1991, s. 27) açık

işsizliğin kişisel kusurlardan ziyade toplumsal ve finansal yapı sorunlardan kaynaklandığını belirtmektedir. Bu konu üzerine Bilgili (2014, s. 133) açık işsiz sayılabilmek için kişilerin çalışma yaşında olmaları gerektiği, işsizliğin istek dışı olması gerektiği ve aktif iş arayışında bulunmaları gerektiği gibi kriterleri sıralamaktadır. Bilgili'ye göre bu kriterlerin sağlanmaması durumunda açık işsizlik kavramından söz etmek mümkün değildir.

Cari ücretler ve mevcut çalışma koşulları altında arzulanan iş gücüne rağmen uygun işlerin bulunamadığı bir durum söz konusudur. Yılmaz'ın (2005, s. 44) bu doğrultudaki araştırmalarına göre Türkiye'de açık işsizlik çoğunlukla askerlik döneminden sonra veya ilkökul eğitiminin tamamlanmasından sonra ortaya çıkmakta ve özellikle 15 ila 24 yaş grubunda yer alan bireyleri etkilemektedir. Aynı zamanda Türkiye'de yüksek oranda kendi hesabına çalışan kişinin bulunmasının da eksik istihdam sorununu daha da belirginleştireceği ifade edilmektedir. Bununla birlikte patlak veren mali krizler de bu sorunu daha da derinleştirmekte, işsizlik oranı yükselmeye devam etmektedir (Yılmaz, 2005, s. 43-45).

Gizli işsizlik ise bireyin işe sahip olmasına karşın, üretim sürecine hiçbir katkıda bulunmaması durumu olarak tanımlanmaktadır (Zaim, 1997, s. 100). Gizli işsizlik, işsizlik türleri arasında özgün bir yere sahip olup işsizliğin özel bir formunu temsil etmektedir. Genellikle bir işletme veya ekonomik sektörden işten ayrılanların sayısı, sabit bir toplam çıktı miktarı eşliğinde, işgücünün marjinal verimliliğinin sıfır olduğu durumları ifade etmektedir (Bekiroğlu, 2010, s. 46). Bekiroğlu (2010) bu tür işsizliğin ortaya çıkmasının, talep yetersizliği ile birlikte, yetersiz sermaye ve sermayenin organizasyonunda yaşanan yapısal zorluklar gibi faktörlerden kaynaklandığını belirtmektedir.

Tarım sektöründe toprakların miras yoluyla bölünmesi ve teknolojik ilerlemelerin makine kullanımını artırmasının gizli işsizliği tetikleyeceği ifade edilmektedir. Kamu sektöründe ise bu, verimsizlikle ilişkilendirilmektedir. İşlerin daha az sayıda yetkin memurla yapılabilecekken, fazla sayıda memurun verimsiz çalıştırılması bu duruma örnektir (Yıldız, 2019, s. 15). Bu bağlamda gizli işsizliğin organizasyon eksiklikleri ve bireylerin sosyal bağılıklarından da kaynaklanabileceği bildirilmektedir (Üstünel, 1990, s. 172-173).

İşsizlik çeşitlerinden bir diğeri de **yapısal işsizlik**dir. Yapısal işsizlik, ekonomideki değişimler sonucu ortaya çıkmaktadır (Bilgili, 2014, s. 135) ve bu durum, ekonomik büyüme ile hem teknolojik gelişmelere hem de endüstriyel alandaki ilerlemelere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Yapısal işsizlikle mücadelede işgücünün niteliklerinin artırılması önemlidir.

Bir diğeri işsizlik türünü de **friksiyonel işsizlik** oluşturmaktadır. Kurutma makineleri gibi teknolojik gelişmelerin üretimde çalışan sayısını azaltması veya bireylerin daha iyi iş fırsatları arayışı, yapısal işsizliği yanı sıra friksiyonel işsizlik durumlarının da meydana gelmesine neden olmaktadır. Bu noktada friksiyonel işsizlik, bireylerin iş değiştirme sürecindeki geçici işsizlik durumu olarak açıklanabilmektedir (Tutar, 2016, s. 148).

Parasız (2006, s. 247) tarafından belirtilen, **arızı ya da geçici işsizlik** olarak tanımlanan bu işsizlik türü, bireylerin iş değiştirmesi veya yeni iş aramaları sonucu meydana gelmektedir. Bu işsizlik türünün temelinde işçi ile işveren arasındaki iletişim bozuklukları yatmaktadır. Bu doğrultuda birçok ülkede, bu iletişim kopukluğunu gidermek amacıyla kurulan özel istihdam ve iş bulma büroları faaliyet göstermektedir ve bu gruplar friksiyonel işsizliği minimuma indirmek için yoğun çaba göstermektedirler (Kurt, 2005, s. 16).

Friksiyonel işsizliğin bir diğeri nedeniye iş gücü mobilizasyonunun düşük seviyelerde seyretmesinden kaynaklanmaktadır. İş arayanların kendi bölgeleri haricinde iş arayamamaları ve buldukları işlere razı olmaları gerekmektedir. Kurt (2005)'a göre işçilerin istihdam kaynaklarından uzakta olmaları, bu işsizlik türünün başlıca sebeplerinden birini teşkil etmektedir. Tüm bunların yanı sıra verimli iş alanları ve bölgeler arasındaki büyük kaymalar da birçok işçinin friksiyonel işsizlik yaşamasına neden olmaktadır.

Reel ücretlerin yüksekliğinden kaynaklanan bir diğeri işsizlik türü ise **reel ücret işsizliği** olarak adlandırılmaktadır. Klasik iktisat teorisine göre 1929 yılında meydana gelen ekonomik buhranın ana sebeplerinden biri de reel ücretlerin yüksek olmasından oluşmaktadır (Bilgili, 2014, s. 137). Bekiroğlu'nun 2010 yılında ortaya koyduğu çalışmaya göre, bu tür işsizlik problemlerinin çözülmesi için gerçek ücretlerin azaltılması zorunluluğu bulunmaktadır. Bununla birlikte Keynes bu görüşe karşı çıkarak işsizliğin asıl nedeninin gerçek ücretlerin yüksekliği olmadığını, genel talebin

yetersizliği olduğunu savunmaktadır. Keynes, çözüm olarak genel talebin artırılmasını önermektedir ve bu bakış açısı, ekonomistler arasında daha yaygın kabul görmektedir. Özellikle 1930'lar dönemindeki işsizlik sorununun ana nedeninin talep eksikliği olduğu ekonomistler tarafından geniş çapta kabul edilmektedir (Bekiroğlu, 2010:50-51).

Diğer yandan, teknolojik ilerlemeler de işsizlik üzerinde önemli bir etken olabilmektedir. Bu bağlamda teknolojinin ilerlemesi ve bu sayede makinelerin insan gücünün büyük bir kısmını tasarruf etmesi **teknolojik işsizlik** olarak adlandırılan bir işsizlik türünün ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Hançerlioğlu, 1993, s. 416).

Firmaların üretim süreçlerinde teknolojik yenilikleri benimseme isteklerinin iki temel sebebi bulunmaktadır. Dolayısıyla firmalar da hem ürün kalitesini artırmak hem de üretim maliyetlerini düşürmek amacıyla bu yeniliklere yönelmektedirler. Bu durum da teknolojinin iş süreçlerinde daha fazla yer almasına ve sonucunda işçilerin işlerini kaybetmelerine, yeni iş bulmada zorlanmalarına yol açmaktadır (Kurt, 2005, s. 19).

Gelişmekte olan ülkelerde sermaye birikiminin artışı ile sermaye yoğun üretim süreçlerine geçiş sırasında da teknoloji kaynaklı işsizlik durumlarıyla karşı karşıya kalılabilmektedir. Bu durum, işgücünün azalmasına ve bunun yerine sermaye kullanımının artmasına yol açmaktadır. Ancak bu durum yalnızca geçici bir evreyi oluşturmaktadır. Tarım sektöründe makine kullanımının daha az olduğu dönemlerde insan emeğine dayalı işler yapan bireyler, makineleşmenin artmasıyla işsiz kalmış olsalar da uzun vadede makinelerin onarımı, bakımı ve yedek parça ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yeni üretim tesisleri ile bakım istasyonları gibi çeşitli iş kolları geliştirmekte ve istihdam olanakları genişlemektedir (Yıldız, 2019, s. 12).

Diğer yandan **konjonktürel işsizlik**, ekonomik döngülerin etkisi altında şekillenen bir işsizlik türünü oluşturmaktadır. Eksik talep işsizliği olarak da bilinen bu işsizlik türü, ekonominin tam istihdam çıktısını karşılayacak yeterli talebin olmaması halinde meydana gelmektedir (Bilgili, 2014, s. 37). Özellikle ekonomik anlamda daralmaların yaşandığı dönemlerde konjonktürel işsizlik oranlarının arttığı gözlenirken ekonomik genişlemelerin yaşandığı dönemlerde bu tür işsizlik oranlarının azaldığı bilinmektedir (Apaydın ve Taşdoğan, 2019, s. 66).

Keynes, ekonomik döngüler sırasında meydana gelen talep eksikliğinin konjonktürel işsizliği tetiklediğini ifade etmektedir. Pekin (2007)'e göre ise kriz

dönemlerinde üretilen ürünler için alıcı bulunamazken bu ürünler üreticilerin elinde birikmektedir. Bu durum da sonraki dönemlerde üretimin düşmesine ve dolayısıyla işten çıkarmalara yol açmaktadır. Buna bağlı olarak da kriz derinleşmesine paralel olarak işgücündeki azalmalarda da bir artış görülmektedir. Ancak ekonominin normale dönmesine paralel olarak da işsizlik oranının azalmaya başladığı ifade edilmektedir. Bu noktada devlet, çeşitli politikalarla ekonomik döngülere zamanında ve doğru müdahale ederek konjonktürel işsizliğin süresini kısaltabilmektedir (Pekin, 2007, s. 106).

İşsizlik, çeşitli doğa koşullarına, iklimsel özelliklere ve mevsimlere göre de çeşitlilik sergileyebilmektedir. Söz konusu durumlara bağlı olarak gelişen işsizliklerse **mevsimsel işsizlik** olarak nitelendirilmektedir. Ersel (1998, s. 18) tarafından yapılan tanımlamaya göre “*mevsimsel işsizlik, mevsimlere ve doğa koşullarına bağlı olarak ortaya çıkan bir işsizlik türüdür*”. Kurt (2005, s. 19)’a göreyse yalnızca yılın belirli dönemlerinde sürdürülebilen mevsimlik turizm faaliyetleri ile tarım ve buna bağlı sanayi dallarında çalışan kişiler, bu mevsimler dışında işsiz kalmaktadırlar. Sanayi üretim yapısına bağlı olarak da bu tür işsizlik çeşidinin sanayileşmiş ülkelerde görülmediği eklenmektedir.

Yıldız (2019, s. 18) tarafından belirtildiği üzere, gelişim aşamasında olan ülkelerde durum farklılık göstermektedir. Bu ülkelerde çoğunluğu tarım sektöründe çalışan nüfusun geçim kaynağını tarım oluşturmaktadır ve bu da ekonomik açıdan önemli bir sorun oluşturmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, tarıma dayalı ekonomiler mevsimsel değişikliklere karşı hassas olduğundan, ürün arzındaki dalgalanmalar mevsimsel işsizliğe yol açmaktadır.

İşsizlik türlerini konu edinen Yavuz (2012, s. 45) ise başka bir işsizlik biçimi olan sürekli durgunluk işsizliğini açıklamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda **sürekli durgunluk işsizliğinin** ekonomik büyüme sonrası karşılaşılan olası bir durgunluk durumu ve bu durumun neden olduğu kronik işsizlik hâlini tanımladığını ifade etmektedir.

Son işsizlik türü olan **doğal işsizlik**, uygulanan ekonomik politikalara rağmen ortadan kaldırılamayan bir işsizlik türü olarak tanımlanmaktadır (Unay, 2001, s. 351). Bu işsizlik çeşidininse ilk kez 1986 yılında M. Friedman tarafından gündeme getirildiği görülmektedir. Bu noktada doğal işsizlik türüyle mücadele etmek isteyen

devletlerin enflasyonla savaşmalarının zorunluluk arz ettiği bildirilmektedir. Bununla birlikte doğal işsizliğin diğer işsizlik türlerine kıyasla enflasyon artışı olmaksızın sürdürülebilirlik oranı en düşük işsizlik türü olduğu ifade edilmektedir (Bekiroğlu, 2010, s. 54).

3.4. Göç ve İstihdam

Dünya genelinde geçen her bir yılda çok sayıda insan gerek ulusal gerekse de uluslararası seviyede yer değiştirmektedir ve bu hareketlilik içerisinde iş gücü göçü de önemli bir yer tutmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 2021 raporuna göre 2019 yılı itibarıyla dünya çapında yaklaşık 169 milyon uluslararası göçmen işçi bulunmakta ve bu kişiler küresel iş gücünün %4,9'unu oluşturmaktadır (ILO, 2021, s. 11). Bu verilerden hareketle uluslararası göç, küresel sosyo-ekonomik gelişimin kritik bir unsuru olarak değerlendirilebilmektedir (Moyce ve Schenker, 2018, s. 352).

İlgili alanyazına bakıldığında mülteciler ile ekonomik göçmenler arasında belirgin bir ayrım göze çarpmaktadır (McKay, 2009, s. 11). Mülteciler, sığındıkları ülkelerde ekonomik faaliyetlere katılabilmekte ve bu durum Cenevre Sözleşmesi'nin III. Bölümü'nde düzenlenmektedir. Özellikle yasal olarak ikamet eden mültecilerin, yabancılar gibi ücretli çalışabilmelerine olanak tanıyan Cenevre Sözleşmesi'nin 17. maddesi ve mültecilerin kendi işletmelerini kurabilmeleri için en az yabancılarla tanınan hakların sağlandığı 18. madde bu durumu desteklemektedir (Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, 1951). Diğer yandan ekonomik göçmenlerse genellikle ülkelerin ekonomik gelişimine katkıda bulunmak üzere özel programlar aracılığıyla hedef ülkeye kabul edilmektedirler. II. Dünya Savaşı'nın ardından OECD ülkeleri, iş gücünde meydana gelen açıklık sorununu çözmek amacıyla çeşitli iş gücü programları başlatmış ve Türkiye de dahil olmak üzere çeşitli ülkelerle ikili iş gücü anlaşmaları imzalamıştır (Boveva ve Garson, 2004, s. 11). Bu çerçevede mültecilerin istihdama dahil olmaları, mecburi bir durum karşısında kendi ülkelerinden ayrılıp sığındıkları ülkelerde çalışmaları gerektiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu bir zorunluluk durumudur (McKay, 2009, s. 11). Ekonomik göçmenlerse daha iyi yaşam koşulları veya kariyer amaçları baz alınarak gerçekleştirilen göç durumlarını içermektedir ve genellikle gönüllülük söz konusudur. Buna karşın her iki grup da göç ettikleri ülkelerde yabancı konumunda olmalarıyla ve yaşam deneyimleri itibarıyla benzer zorluklarla karşılaşmalarıyla ortak bir noktada birleşmektedirler.

Hedef ülkelerin gerek kurumsal gerekse de yapısal özellikleri ile ekonomi ve refah politikaları, göçmenlerin bu ülkelere yönelmesini etkileyen temel faktörler arasında yer almaktadır (Williams, 2009, s. 33). İş gücü göçü genellikle, menşe ülkedeki iş imkanlarının yetersizliği ve iş gücü piyasalarındaki uyumsuzluklar gibi itici faktörlerle tetiklenmektedir (Uluslararası Göç Örgütü, 2021, s. 3). Bu bağlamda makro ve mikro ekonomik yaklaşımlar da uluslararası göçü emek arzı ve talebindeki coğrafi farklılıklar üzerinden açıklamaktadır (Abadan-Unat, 2017, s. 53; Massey vd., 1993, s. 433). Bu yaklaşımlar, ücret farklılıkları gibi ekonomik dinamiklerin göç üzerindeki doğrudan etkilerini vurgulamaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde demografik değişimler ve göç politikaları da göçmenler için çekici faktörler olarak önem kazanmaktadır (Uluslararası Çalışma Örgütü, 2010, s. 222).

Yeni ekonomi yaklaşımı, göç süreçlerinde ekonomik faktörlerin yanı sıra aileler ve hane halkları gibi sosyal yapıları ön plana çıkarmaktadır (Güllüpcinar, 2012, s. 62). Bu noktada belirginleşen Türkiye'nin 1960'larda Almanya'ya işçi göndermesi örneği de kısa vadede döviz kazancı sağlama amacını taşımaktadır (Küçük ve Keskin, 2022, s. 1781). Göç eden işçilerin hedefleri arasındaysa döviz kazanmak ve birikim yapmak yer almakta, ayrıca göç edecek bireyler aile kararlarıyla belirlenmektedir (Demirağ ve Kakışım, 2018, s. 145). İkili iş gücü piyasası teorisine göre de göçmenler daha çok düşük nitelikli, emek yoğun işlerde çalışmakta ve yerlilerle aralarında net bir iş bölümü bulunmaktadır (Piore, 2018, s. 36; Massey, vd., 1993, s. 442). Tüm bunlara ek olarak da gelişmiş ülkelerin özellikle düşük ücretli işler için göçmenleri tercih ettikleri belirtilmektedir (Güney vd., 2013, s. 49).

Göç ve istihdam arasında bulunan ilişkiyi ele alırken, uluslararası yasal yapıların ve kurumların rollerinin bilinmesi önem arz etmektedir. Birleşmiş Milletler'in kaçak göçmen işçilere yönelik tutumu genellikle bu işçileri Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşme kapsamı dışında bırakmaktadır (Civan ve Gökalp, 2011, s. 236). Bu durum göçmenlerin yasal statülerinin, istihdama erişim olanaklarıyla doğrudan ilişkili olduğu göz önünde bulundurulduğunda kaçak göçmenler için ciddi mağduriyetlere yol açabilmektedir (Williams 2009, s. 34). Yasal olmayan yollarla ülkeye çalışmak için giriş yapan göçmenler, düşük ücretler ve kötü çalışma koşulları altında temel insan haklarından mahrum bir şekilde yaşamaya çalışmaktadırlar (Choudry ve Henaway, 2012, s. 38; Tokol ve Emirgil, 2022, s. 2510; Sigona, 2012, s. 56).

ILO, 1919'dan bu yana, çalışma hayatına dair evrensel standartları belirleyen uluslararası sözleşmeler ve tavsiye kararları geliştirerek sosyal adaletin önemini vurgulayan bir kuruluş olarak ön plana çıkmaktadır (Nurdoğan, 2018, s. 80; ILO Anayasası, 1919). Ancak küresel çapta yaşanan çeşitli krizler, sosyal adaleti yıkıma uğratmış ve mülteci sorununu derinleştirmiştir (Nurdoğan, 2018, s. 80).

Philadelphia Bildirgesi'nin III. Bölümü ise işçi göçlerini kolaylaştırıcı tedbirlerin alınması gerektiğine vurgu yapmaktadır (Philadelphia Bildirgesi, 1944). 1949'da kabul edilen 97 sayılı İstihdam Amaçlı Göç Sözleşmesi, meydana gelen iş gücü göçlerini daha kolay hale getirme ve göçmen işçilerin haklarını gözetme amacını gütmektedir (Uluslararası Çalışma Örgütü, 2021, s. 56).

1960'lar, Batı Avrupa'da uluslararası işçi göçünün yoğun olduğu bir dönem olarak dikkat çekmektedir ve bu dönemde geçici göçmen işçi ithalatının tercih edilmesi göze çarpmaktadır (Hasenau, 1991, s. 694). Ardından 1975 yılına gelindiğinde kabul edilen 143 sayılı Göçmen İşçiler Sözleşmesi, göçmen işçilere belirli bir süre sonunda iş seçme hakkı tanımaktadır, ancak bu durum bazı üye devletlerin desteğini alamamıştır (Böhning, 1991, s. 699). Bu sözleşme ayrıca düzenli göçmenlere iş, sendikal haklar ve sosyal güvenlik konularında eşit muamele sağlanmasını zorunlu kılmaktadır (Uluslararası Çalışma Örgütü, 2021, s. 56).

2006 yılında oluşturulan ILO Emek Göçü Üzerine Çok Taraflı Çerçeve hem düzenli hem de düzensiz göçmenlerin haklarını korumayı hedeflemekte ve göçmen işçiler için insan onuruna yaraşır işlerin oluşturulmasını, işçi göçünün etkin yönetilmesini ve göçmen işçilerin korunmasını desteklemektedir (Toksöz vd., 2012, s. 146). Ayrıca söz konusu çerçeve, politika yapıcıların karşılaştığı sorunları ele almakta ve göçe dahil olan kadın işçilere yönelik cinsiyetçi göç politikalarının oluşturulmasını önermektedir (Emek Göçü Üzerine Çok Taraflı Çerçeve, 2006).

Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme ise, 1990 aralıkta BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş ve hem göçmen işçileri hem de işçilerin ailelerinin haklarına yönelik suistimale dikkat çekmektedir (Edelenbos, 2005, s. 93). Bununla birlikte bahsi geçen sözleşme, ayrımcılığın önlenmesi, insan haklarına dayalı yaşam ve hedef ülkedeki vatandaşlarla eşit muamele gibi temel ilkeleri vurgulamakta ve göçmen işçi ile aile fertlerinin sosyal

varlıklar olarak değerlendirilmesinin altını çizmektedir. Tüm bunlara ek olarak aile birleşimi hakkının da güvence altına alındığını belirtmektedir (Hune, 1991, s. 808).

Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, göçmen ve yerli işçilere eşit muamele sağlanması gerektiğini belirtmekte, ancak bu standartların ulusal yasalar veya diğer uluslararası metinlere bırakılmasına izin vererek devletlere geniş yetkiler tanımaktadır (Lonnroth, 1991, s. 726). Bu noktada Almanya anayasası bu duruma örnek teşkil etmektedir. Zira Almanya anayasası, evlilik ve aile kurumunu korumakta olmasına karşın göçmen işçilerin aile bütünlüğünü bu korumanın dışında değerlendirmektedir (Benard, 1978, s. 282). Buna bağlı olarak da Almanya’da aile birleşimi için gereken bazı bürokratik süreçler ve iki yıllık oturma şartı, göçmen işçilere yönelik kısıtlamalara işaret etmektedir (Almanya’da Aile Birleşimi, 2023). Bu durumlar da BM ve ILO gibi uluslararası sözleşmelerin tam anlamıyla uygulanamadığını ortaya koymaktadır.

Avrupa düzeyinde göçmen işçilerin hakları, Avrupa Sosyal Şartı ile düzenlenmekte ve bu Şart, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne benzer tasarımlar içermektedir (Harris, 1964, s. 1076). Şart metni, göçmen işçilere koruma ve yardım hakkı verirken (Mower, 1976, s. 150), aile birleşimini kolaylaştırmayı ve yargıda eşit muameleyi taahhüt etmektedir (Avrupa Sosyal Şartı, 1961). Ancak düzensiz göçmenler bu kapsam dışında tutulmakta olup (Merlino ve Parkin, 2011, s. 7), değiştirilmiş Şart, yalnızca yasal olarak oturan veya çalışan yabancıları kapsamaktadır (O’Cinneide, 2020, s. 60).

24 Kasım 1977’de Avrupa Konseyi üyesi ülkeler tarafından imzalanan Göçmen İşçilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi, 1955 ve 1972 tarihli Avrupa Sözleşmeleri ile benzer amaçlara sahip bir “kardeş” sözleşme olarak kabul edilmektedir (Guild, 1999, s. 6). Bunun yanında söz konusu sözleşme, sınır işçileri ve denizciler gibi belirli grupları kapsam dışı bıraksa da göçmen işçilerin çalışma ve oturma izinleri gibi konuların düzenlenmesinde kılavuzluk etmektedir (Kara, 2017, s. 40).

Avrupa Birliği’nin (AB) kuruluşundan günümüze dek göç ve iltica politikaları konusunda çeşitli düzenlemeler yapılmasına rağmen, işçi göçü yönetimi konusunda tam bir başarı sağlanamamıştır. Bu noktada özellikle üçüncü ülke vatandaşlarının kabulüne ilişkin ortak kuralların oluşturulması teklifinin üye devletlerce reddedilmiş

olması dikkat çekmektedir (Pascouau, 2013, s. 1). 1999 yılında gelindiğinde yürürlüğe alınan Amsterdam Antlaşması ile AB'nin göç ve iltica konularında yasama yetkisi genişletilmiş, Tampere Zirvesi ise ortak politikaların geliştirilmesi gerektiğine işaret etmiştir (Tampere Zirvesi, 1999). Lizbon Antlaşması'yla birlikte de 1999 yılında belirlenen ortak göç politikası hedefleri anayasal bir boyuta ulaşmıştır (Pascouau, 2013, s. 2).

Mülteci sorunu ortaya çıktığından beri göçmen işçi algısının yerini zorunlu göçmenlerin aldığı gözlemlenmektedir (Maldini ve Takahashi, 2017, s. 59). Lizbon Antlaşması'nın ortak bir iltica politikası oluşturma noktasında kritik bir dönüm noktası teşkil etmesine rağmen, AB ülkeleri özellikle göçmen işçilere yönelik bir politika belirleyememiş ve çeşitli yönergeler aracılığıyla bu sorunu çözmeye çalışmaktadırlar. Bu yönergeler, AB üyelerine düzenli göç konusunda ikincil yetki vererek üçüncü ülke vatandaşlarının bir üye ülkeye giriş, ikamet ve çalışma hakkını düzenlemektedir (Günel ve Zabtiyeoğulları, 2021, s. 26).

Çalışmanın bu bölümünde göç ve istihdam ilişkisinin ortaya konulması adına sunulan politikalar kapsamında sektörel bazda göçmen işçi kabul eden AB ülkeleri arasında anlaşmazlıklar yaşandığı gözlenmektedir. Bu bağlamda Tek İzin Direktifi ile Mavi Kart Direktifi, 1999'daki Tampere Zirvesi'nden on yıl sonra yürürlüğe girmiş yeni bir politika uygulaması olarak dikkat çekmektedir. Şirketçi Transfer Direktifi ile Mevsimlik İşçiler Direktifi ise 2014 yılında kabul edilen politika metinleri olarak öne çıkmaktadır (Minderhoud, 2021, s. 33). Tüm bunların yanı sıra 2009 yılında kabul edilen İşveren Yaptırımları Direktifi (2009/52/EC), esas olarak AB ülkeleri arasında kaçak göçmen çalıştırılmasını önlemeyi hedeflemektedir (Chauvin ve Garcés-Mascareñas, 2020, s. 38). Ek olarak söz konusu direktif (2009/52/EC) düzensiz durumdaki göçmenlerin AB bünyesinde istihdam edilmesini yasaklayarak bu kuralı ihlal eden işverenlere cezalar uygulamaktadır (Delvino, 2020, s. 76).

Özetlemek gerekirse hem Avrupa Birliği ülkelerinde hem de ekonomik olarak ileri gelen devletlerde nitelikli çalışan ihtiyacı giderek büyümekte ve göç stratejileri bu doğrultuda şekillenmektedir. Göçmen kabul eden ülkeler teknoloji, bilişim, sağlık ve mühendislik gibi sektörlerde uzman açığını kapatmakla kalmayıp teknik bilgi aktarımı da küresel rekabette bir üstünlük kazandırmaktadır. Düzenli göç olarak nitelendirilen bu hareketlilik, mesleki deneyim ve dil yetkinliği gibi unsurları içermekte olup göçmenlerin yeni ülkelere entegrasyonunu kolaylaştırmaktadır.

Endüstri devrimiyle hızlanan teknolojik gelişmelerin işsizlik sorununu tüm toplumsal yapıyı etkileyecek şekilde derinleştirdiği görülmektedir. Bu noktada Keynesyen teori, işsizliğin azaltılması konusunda devletin aktif rol alması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede genç iş gücüne istihdam sağlama görevi üstlenen hükümetlerin, iş yaratma stratejileri geliştirmeleri zorunluluk haline gelmiştir. Söz konusu stratejilerse gençlerin mesleki yeteneklerini artırmanın yanı sıra, bu yeteneklerin kullanılacağı yeni iş imkanları yaratmayı da hedeflemektedir (Erdayı, 2009, s. 143).

Özellikle 1960'lar sonrasında Türkiye'de işsizlik problemi artarken ekonomik kalkınma planlarına işsizlikle mücadele politikaları dahil edilmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda 1963 ile 1989 yılları arasında uygulanan Beş Yıllık Kalkınma Planları, işsizlikle mücadeleyi merkeze alarak mesleki gelişimi teşvik etme, toplumsal hareketliliği artırma ve genç işsizliği azaltma gibi hedeflerle nitelikli iş gücünün dengeli dağılımını sağlamayı amaçlamıştır (Sürücü, 2014, s. 83).

1980 sonrası Türkiye'de işsizlik oranlarındaki uzun süreli yükselişe işsiz bireylerin çalışma hayatında deneyim kazanmalarını sağlamak amacıyla doğrudan istihdam yaratma politikalarının önemini artırmıştır. Bahse konu politikalar, işsizlerin geçici de olsa iş bulmalarını temin etmektedir (Taş ve Bilen, 2014, s. 65). Ekonomik planlamalar, nüfus ve büyüme oranlarının uyumunu sağlayacak stratejiler üzerine kurulu olmasına rağmen, yeterli büyüme hızının sağlanamaması işsizliği yapısal bir sorun haline getirmiştir. Ayrıca tarım sektöründen tarım dışı alanlara iş gücü transferi gerçekleştirilmiş olmasına karşın bu sektörlerde gerekli istihdam artışı elde edilememiştir (Bozdağlıoğlu, 2008, s. 60).

Türkiye'de işsizlikle mücadele kapsamında aktif istihdam politikaları çerçevesinde iş arama destekleri ve çeşitli mesleki eğitimler gibi yöntemler etkin olarak devreye alınmaktadır. Özellikle KOSGEB, İŞKUR, Milli Eğitim Bakanlığı gibi kamuya bağlı kurumların yanı sıra özel istihdam büroları tarafından sunulan eğitim kursları da bireylerin iş bulmalarına yardımcı olmaktadır. 2008'de yapılan İş Kanunu düzenlemeleri ile özellikle kadınlar ve 18-29 yaş grubundaki gençler için sosyal güvenlik primleri, beş yıl süreyle işsizlik sigortası tarafından karşılanarak işsizlik oranlarının düşürülmesi hedeflenmiştir (Güney, 2009, s. 154-155). Kriz etkilerinin hissedildiği dönemlerde uygulanan istihdam teşvikleriyse 2015'ten itibaren on çeşit sigorta primi teşvikiyle çeşitlenmiş (bu teşvikler arasında bölgesel, yurt dışı istihdamı,

genç istihdamı, işbaşı eğitimleri ve AR-GE'yi kapsayan) destekler bulunmaktadır (İŞKUR, 2015, s. 14).

İşgücü piyasasında dezavantajlı olarak değerlendirilen gruplar için tasarlanan maliyet azaltıcı teşviklerin, genç ve kadın istihdamını artırarak kayıt dışı çalışma oranlarını düşürmesi beklenmektedir. Bu konu üzerine yoğunlaşan araştırmalarsa bu noktada hükümet tarafından sağlanan teşviklerin resmi istihdam üzerinde olumlu etkiler yarattığını doğrulamaktadır. İli araştırmaların sonuçları da genç işsizlik oranlarını yavaşlatma potansiyeline işaret etmektedir (TCMB, 2017, s. 14). Türkiye'de işsizlik, başa çıkılması zor makroekonomik bir sorun olarak kalmakta ve Avrupa Birliği üyelik süreci ile birlikte aktif istihdam politikaları öne çıkmaktadır (Kafkas, 2014, s. 88).

Türkiye'de işsizliği azaltmak amacıyla gerek aktif gerekse de pasif istihdam politikalarının uygulanmasına başvurulmaktadır. Pasif politikalar, işsizliğin azaltılmasında yeterli olmadığından, mesleki eğitimler ve sübvansiyonlu istihdam gibi aktif politikalar daha fazla önem kazanmaktadır. Bu aktif politikalarsa özellikle iş bulma olanağı kısıtlı bireylerin iş gücüne katılımını hedeflemektedir (Şahin ve Sevimli, 2013, s. 4). Aynı zamanda uygulanmakta olan pasif politikalarsa iş arayan fakat bulamayan bireylere geçici gelir desteği sağlayarak bu süreçte yeniden iş gücü piyasasına girebilmeleri için gerekli becerileri kazanmalarına yardımcı olmaktadır (İŞKUR, 2013, s. 79).

Türkiye'de İŞKUR liderliğinde geliştirilen aktif işgücü programları hem ulusal hem de enternasyonal düzeyde işsizlikle mücadele edilmesinde üstlendikleri temel rollerle dikkat çekmektedirler. Bu programlar, özellikle 2008'deki küresel krizin ardından toplumsal faydayı maksimize etmek amacıyla genişletilmiş ve çeşitlendirilmiştir. Aktif istihdam politikaları zaman zaman etkinlikleri bakımından tartışma konusu olsa da çocuk, yaşlı ve kadınlar gibi çeşitli dezavantajlı grupların iş piyasasına katılımı açısından hayati öneme sahiptir (Sanal, 2013, s. 7).

Kısaca özetlemek gerekirse aktif istihdam politikaları, işsizlikle doğrudan mücadele ederken, pasif politikaların daha dolaylı yollarla bu sorunla başa çıktığı görülmektedir. Ayrıca aktif politikaların iş bulma yanında, mesleki eğitimlerle bireylerin becerilerini artırarak yeni yetenekler kazanmalarına olanak tanıdığı da söylenebilmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SURİYE'DEN YAPILAN GÖÇÜN İSTİHDAMA ETKİSİ

4.1. Türkiye'deki Suriyeli Göçmenler ve İşsizlik İlişkisi

Türkiye'de özellikle gençler arasında işsizlik oranı yüksekken Suriyeli işçilerin iş piyasasına kolayca dahil olmalarının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Suriyeli işçilerin düşük maaşları kabul etmeleri, tehlikeli işlerde kayıt dışı çalışmayı kabul etmeleri ve vasıfsız işlerde güvencesiz şartlarda çalışmaları, sığınmacılara yönelik iş gücü talebinin artmasına yol açmaktadır. Uzun saatler çalışarak üretimi yükselten ve maliyetleri azaltan bu ucuz iş gücü, işverenlerin yerli çalışanları tercih etmelerine engel teşkil etmektedir. İçduygu'nun (2004, s. 13) ifade ettiği gibi vasıfsız ve tehlike arz eden işlerde düşük ücretle çalışmaya hazır göçmen ve sığınmacı işçiler mevcutken işverenler daha pahalı yerli işgücünü seçmekten kaçınmaktadır.

Göç eden kişilerin sayılarının fazla olması ve güvencesiz çalıştırılması da bu göçmenlerin varış ülkelerindeki işsizlik oranlarının yükselmesine neden olmaktadır. İş bulamayan mülteci ve göçmenlerin düşük ücretlere razı olmaları sonucunda ucuz işgücü piyasası oluşmaktadır. Bu durumu fırsat bilen işverenlerse maliyetleri düşürmek amacıyla mevcut çalışanlarını çıkarıp daha az ücrete çalışmayı kabul eden sığınmacıları işe almayı tercih etmektedirler. Bu süreç de yerel iş gücünün işsiz kalmasına ve işsizlik oranlarının artmasında belirleyici bir rol oynamaktadır (Harunoğulları, 2018, s. 321). Meydana gelen işsizlik sorunu zamanla yerel halk ile mülteciler arasında ekonomik eşitsizliklere neden olmakta ve bu eşitsizlikler de yerel nüfusun onlara karşı olumsuz tutum sergilemesine sebep olmaktadır. Kaypak ve Bimay'ın (2016) Batman'da gerçekleştirdikleri araştırmaya göre iş olanaklarının sınırlı olduğu bu ilde yüksek işsizlik oranlarına karşın, Suriyeli sığınmacıların düşük ücretler karşılığında vasıfsız ve niteliksiz işlerde kayıt dışı olarak çalıştırıldıkları saptanmıştır. Bununla birlikte bu durumun yerel iş gücü ile olan rekabetin daha da zorlaşmasına yol açtığı ifade edilmektedir.

Mültecilerin iş gücü piyasasında yer edinmeleri, bulundukları şehrin ekonomik gereksinimleri ve durumlarına göre farklılık göstermektedir. Türkiye'de iş gücü piyasasının bölgesel olarak mültecilerden etkilenmesine dair yapılan araştırmalar, benzer bulgularıyla da bu durumu desteklemektedir. İş gücüne dayalı ekonomilerde

mülteciler, genellikle düşük ücretli, vasıfsız ve geçici işlerde çalışmayı kabul etmekte, bu da geçimlerini sağlama konusunda onları güvencesiz bir konuma sokmaktadır. Özellikle meslek sahibi mülteciler için ise mesleki anlamda geriye doğru bir hareketlilik gözlemlenmektedir (Paksoy vd., 2015; Aygöl, 2018; Bakioğlu, 2018; Harunoğulları, 2018). Bu noktada sözü edilen geriye doğru hareketlilik ifadesi, bireylerin mesleki ya da iş konumlarının zaman içinde daha düşük statü veya nitelikteki işlere doğru hareket etmesini ifade etmektedir ve genellikle göçmenler ile mültecilerin karşı karşıya kaldığı bir durum olarak dikkat çekmektedir. Bu bağlamda mesleki bilgi ve becerilere sahip olan mülteciler, yeni ülkelerinde genellikle dil bariyerleri, mesleki yeterliliklerin tanınmaması, yasal kısıtlamalar ve iş piyasasındaki yapısal engeller nedeniyle kendi mesleklerinde iş bulamayabilmektedirler. Bunun bir sonucu olarak da söz konusu kişiler daha düşük ücretli ve daha az nitelik gerektiren işlerde çalışmaya yönelmektedirler. Bu süreç de onların mesleki deneyimlerinin ve becerilerinin altında çalışmalarına ve ekonomik olarak daha az tatmin edici koşullara maruz kalmalarına neden olmaktadır. Bu durum aynı zamanda bireyin kariyerinde bir düşüş anlamına gelmekte olup genellikle ekonomik zorluklar ve sosyal dışlanma ile ilişkilendirilmektedir (Aygöl, 2018; Harunoğulları, 2018).

Profesyonel bir mesleğe sahip olan mültecilerin Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Almanya öncelikli olmak üzere türlü Avrupa ülkelerine göç etmiş oldukları bilinmektedir. Türkiye’de avukat, doktor, öğretmen, mühendis, akademisyen ve benzeri profesyonel mesleklere sahip olan mültecilerinse kendi mesleklerini yapıp yapamadıkları, bu husustaki istatistiki bilgi eksikliği nedeniyle bilinmemektedir. Ancak Suriyelilere yönelik hizmet vermekte olan sağlık ve eğitim alanlarında istihdam edilen Suriyeli doktorların ve öğretmenlerin olduğu bilinmektedir. Yükseköğrenim kurumları kapsamında istihdam edilmekte olan akademisyenlerin ise 332’sinin Suriyeli olduğu bilinmektedir (YÖK, 2017; Akt. Aygöl, 2018).

Böylesine bir geriye dönük mesleki hareketlilik2024 Yılı lik de sığınmacıların yetenek ve bilgilerinin önem kaybetmesine yol açmakta, dolayısıyla da vasıfsız işlerde düşük ücretlerle çalıştırılarak emeklerinin sömürülmesine neden olmaktadır (Aygöl, 2018, s. 199).

Paksoy ve diğerleri tarafından 2015 yılında Kilis’te gerçekleştirilen bir saha araştırmasında Suriyeli mültecilerin bölgedeki sosyal, ticari ve ekonomik yapıya etkileri incelenmiştir. Bu bağlamda söz konusu çalışma, Suriyeli sığınmacıların

çoğunlukla kayıt dışı ve düşük ücretlerle çalıştıklarını ve bu durumun Kilis'teki yerel iş gücü piyasasını olumsuz yönde etkilediğini belgelemektedir. Bununla birlikte Suriyeli mültecilerin yoğun bir şekilde yerleşmelerine paralel olarak bölgedeki kayıt dışı ticaretin arttığı da tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında katılımcılardan esnaf/iş adamlarına göre “*Suriyelilerin Kilis’e gelmesi ticari gelirlerinizi artırdı mı?*” sorusuna yönelik katılımcıların %32,8’lik diliminin “evet arttı”, %24,4’lük diliminin ise “kısmen evet”, %33,2’lik diliminin ise “hayır artmadı”, %2,1’lik diliminin “bu konuda fikrim yok” biçiminde söz konusu soruyu cevapladıkları belirlenmiştir. “*Suriyeliler Kilis’te ev kiralarının artmasına neden oldu mu?*” sorusuna yönelik ise katılımcıların %93,5’lik diliminin “evet arttı” cevabını verdikleri belirlenmiştir. “*Suriyeliler Kilis’te işyeri kiralarının artmasına neden oldu mu?*” sorusuna yönelik ise katılımcıların %80,7’lik diliminin “evet arttı” cevabını verdikleri belirlenmiştir. Aynı zamanda “*Suriyeliler Kilis’te değişik işlerde çalışması yerel halkın işsizlik oranını artırdı mı?*” sorusuna yanıt veren katılımcıların %75,3’ü ise “evet arttı” cevabını vermişlerdir. Dolayısıyla araştırmaya katılım sağlayanların geneli Kilis’te Suriyelilerin kayıt dışı çalışmakta olduğu, Suriyelilerin istihdamı yüzünden bölge halkının işsizlik oranının artış gösterdiği görüşünü benimsemektedirler (Paksoy vd., 2015, s. 76).

Standing (2015, s. 3-6) tarafından tanımlanan prekarya, serbest ve geçici işler, yarı zamanlı çalışmalar ve kayıt dışı emek gibi unsurlarla karakterize edilen, emeğin güvencesizliği ve istikrarsızlığını ifade etmektedir. Bu terim, dünya çapında artan vasıfsız ve güvencesiz çalışma koşullarında emek sömürüsüne maruz kalan bir sınıfı ifade etmektedir. Standing’in analizinde, güvencesiz koşullar altında çalışan genç ve yaşlı işçiler, yoksullar, engelliler ile yaşam koşullarını sürdürebilmek için her türlü işi yapmaya mecbur bırakılan sığınmacılar, mülteciler ve göçmenler prekarya sınıfına dahil edilmektedir (2015). Diğer yandan Adar (2018, s. 20) Türkiye iş gücü piyasasında kayıt dışı, vasıfsız ve güvencesiz olarak çalıştırılan Suriyeli sığınmacıların bu piyasanın yeni prekaryası olarak konumlandığını belirtmektedir.

4.2. Türkiye’deki Suriyeli Göçmenler: Güncel Verilerle Genel Görünüm

Göçün dünya çapında ekonomik, sosyal, refah, güvenlik ve kaynakların dağılımı ile paylaşımı gibi pek çok açıdan ele alınması gerekmektedir. Bu kapsamda göç koridorlarının izlenmesi, göçün hem amacını hem de yönünü belirleyen değişimleri ve mekanizmaları anlamak adına kritik ölçütlerin bilinmesi önem taşımaktadır. Bu

sebeple çalışmanın bu bölümünde güncel veriler eşliğinde göç dinamikleri ve özellikleri üzerine bir değerlendirme yapılmaktadır.

Uluslararası Göç Örgütü'ne (IOM) göre 2024 yılı itibariyle dünya genelinde 281 milyon uluslararası göçmen bulunmakta ve bu da dünya nüfusunun %3,6'sını temsil etmektedir (Anadolu Ajansı, 2024, s. 1). Bununla birlikte özellikle son on yıl içerisinde dünya genelinde göçmen sayısının artış gösterdiğine dikkat çekilmektedir. 2024 yılı itibariyle kendi doğum ülkeleri dışında yaşayan 281 milyon kişi sayısının 1990'da 128 milyon kişi olduğu dikkat çekerken bu sayının 1970'te ise tahmini 42.5 milyon olduğu bildirilmektedir (IOM, 2024). Bu artışın birden fazla sebebi bulunmaktadır. Globalleşme, iletişim ve ulaşım ağlarının genişlemesi, savaşlar, iklim değişikliği, çatışmalar ve iç karmaşıklıklar, bölgesel istikrarsızlıklar, temel hizmetlere olan erişim, doğal afetler ve yoksulluk gibi faktörlerse dünya genelinde göç akışlarını tetikleyen öncelikli etmenler arasında yer almaktadır (UN DESA, 2021).

Göç literatüründe önemli bir kavram olarak belirginleşen transit göç, çoğunlukla jeopolitik ve ekonomik faktörlerle şekillenen ve zamanla değişen politik çıkarlar doğrultusunda tanımlanmaktadır. Göçmenlerin transit ülkelerdeki varlıkları, çeşitli nedenlerle uzayabilirken aynı zamanda kalıcı hale gelebilmektedir. Örneğin yasadışı sınır geçişlerine hazırlık, finansal zorluklar, güvenlik ve iklim şartlarının elverişli hale gelmesini beklemek gibi durumlar, transit göçmenlerin seyahatlerinde önemli etkenler olarak bilinmektedir. Ayrıca transit göçmenler, bu ülkelerdeki yaşam şartlarına, iş bulma imkanlarına veya sosyal ağların varlığına bağlı olarak nihai göç hedeflerini de değiştirebilmektedirler (Düvell, 2012, s. 422).

İnsan hareketliliğinin bu biçimi, göçmenlerin geçiş yaptığı her ülkenin kendine özgü sosyo-ekonomik koşulları, göç ve entegrasyon politikaları ve sınır kontrolleri gibi makro düzey faktörler kadar göçmenlerin kişisel beklentileri, dil becerileri ve aile bağları gibi mikro düzey faktörler tarafından da şekillendirilmektedir. Dolayısıyla transit göç, sadece göçmenlerin fiziksel hareketliliğini değil aynı zamanda karşılaştıkları toplumsal ve bireysel zorlukların yanında fırsatları da kapsayan karmaşık bir olgu olarak değerlendirilmektedir (Ivakhniouk, 2004, s. 22).

Görüldüğü üzere uluslararası göçmenler, köken ülkelerinden ayrılarak belirli bir hedefe yönelmek yerine köken ve varış ülkeleri arasında yoğun bir göç hareketliliği sergilemektedirler. Bu noktada sözü edilen köken ülke kavramı, göç eden kişinin soy

bağının bulunduğu ve kökenlerinin yer aldığı ülke olarak dikkat çekerken varış ülkesi kişilerin göç hareketliliği sonucunda ulaşmayı hedefledikleri ülke olarak bilinmektedir ve “hedef ülke” olarak da ifade edilebilmektedir (İçduygu, 2014, s. 238). Köken ve varış ülkeleri arasında meydana gelen yoğun göç hareketliliğiyle göç koridorlarının belirlenmesine imkân tanımaktadır. Bu bağlamda göç koridorları, zaman içindeki göç hareketlerinin birikimini yansıtmakta ve bu birikim, varış ülkelerindeki demografik değişikliklerin geçici bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda anlık olarak göç koridorları üzerinden sağlanan bu tahminler, uzun vadede varış ülkelerinin göç politikalarını şekillendirmeye yardımcı olmaktadır (Karataş ve Ayyıldız, 2021, s. 479).

Türkiye-Suriye göç koridoru, global düzeyde ikinci sıradaki önemli bir koridor olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Türkiye’nin zengin göç geçmişi, bu ülkenin diğerlerinden ayrışmasına neden olmaktadır. Kanada, Amerika ve Avustralya gibi devletler, göç konusunda deneyimli ve bu alanda uzmanlaşmış ülkeler olarak tanınmaktadır. Türkiye ise kitlesel göçlerin ardından şekillenen kurumsal politikalarıyla göç yönetimini şekillendirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda entegrasyon, yoksulluk yönetimi, toplumsal huzur ve kaynak dağılımı gibi konularda sağlanan veriler kritik önem taşımaktadır. Türkiye’de bulunan 3 milyonu aşkın göçmenin, barınma merkezlerine kıyasla daha çok şehirlerde yaşamayı tercih ettikleri bilinmektedir. Büyük şehirlerin sunduğu iş olanakları, bu tercihin ana nedenlerinden biri olarak belirginleşmektedir. Bu noktada şehirlerde yaşayan Suriyeli mülteci oranının %97,9 gibi ciddi bir oranda olduğu belirtilmektedir. Geçici koruma altında bulunan Suriyelilerin sayısının güncel takibi zor olsa da kayıtlı oldukları şehirler bazında bir analiz yapılabilmektedir. Bu noktada kayıt altına alınan sayılarla gerçekte o şehirde ikamet eden Suriyelilerin sayıları arasında farklılıklar olabileceği göz ardı edilmemelidir (Erdoğan, 2022, s. 59).

İstanbul, 529 bin 285 Suriyeli göçmen ile Türkiye’deki en kalabalık mülteci nüfusuna ev sahipliği yapan şehir olarak ön plana çıkmaktadır. Bu şehri de sırasıyla 424 bin 518 göçmen ile Gaziantep ve 305 bin 179 göçmen ile Şanlıurfa izlemektedir. 2013 yılından bu yana Suriyelilerin Türk topraklarındaki yerleşimi, belirgin bir kurumsal çerçeve ya da yönerge olmadan sürmektedir. Bu durumsa Türkiye’nin doğusundan batısına doğru bir iç göç dalgasını tetiklemiştir. Buna bağlı olarak da resmi bir yerleşim stratejisinin olmaması ve göçmenlerin topluluk içi dinamiklerinin

etkisiyle yoğunlaşmış bölgelerin oluşumu gözlenmektedir. Cemaat bağlarına ek olarak, uygun fiyatlı konutlar, kamu hizmetlerine erişim ve iş imkânları gibi faktörler, göçmenlerin yerleşim yerleri seçimlerinde belirleyici olmuştur (Erdoğan, 2022, s. 67). Bahsi geçen bu faktörler hem demografik yapıyı hem de kent barışını olumsuz yönde etkileyebilecek şekilde bazı şehirlerdeki mahalleleri dönüştürmüştür. Türk nüfusunun %20'sini aşan yabancı oranına sahip iller ve mahalleler, tüm yabancıların ikamet başvurularına kapalı hale getirilmiştir (GİB, 2023, s. 1).

2022 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yayımlanan rapora göre Türkiye'de çalışma iznine sahip yabancıların toplam sayısı 212 bin 682 olarak belirlenmiştir ve bu sayının içinde 91 bin 500 Suriyeli göçmen bulunmaktadır. Uluslararası İşgücü Kanunu (UİK), ülkede ikamet eden yabancıların çalışma koşullarını düzenlemektedir. Bu kapsamda Uluslararası Koruma Kanunu'nun 89/4(b) maddesi ve Uluslararası İşgücü Kanunu'nun 12/1 maddesi gereğince, mülteci veya ikincil koruma statüsüne sahip kişilerin statü tespit işlemlerinin tamamlanmasının ardından bağımsız ya da bağımlı bir biçimde çalışmalarına izin verilmekte ve kimlik belgeleri çalışma izni için yeterli kabul edilmektedir. Bu düzenlemelerle uluslararası koruma statüsüne sahip bireyler, statüleri devam ettiği sürece çalışma iznine ihtiyaç duymaksızın Türkiye'de çalışabilmektedirler (Kaya, 2021, s. 224).

Yasal düzenlemelere rağmen göçmenlerin iş piyasasındaki durumları oldukça hassastır. Daha önce de belirtildiği gibi alan araştırmaları, göçmen toplulukları arasında kayıt dışı çalışma ve istihdamın yaygınlaştığını belirtmektedir. Özellikle büyük şehirlerde Suriyeli göçmenlerin çoğunlukla resmi kayıtlar dışında işlerde çalıştıkları, işletme sahibi veya esnaf/zanaatkar olarak ekonomik alanda kendileri görünürken, yanlarında yine Suriyeli göçmenleri istihdam ettikleri görülmektedir (Kavas ve Develi, 2020, s. 13). İstanbul'da geçici koruma altında olan Suriyeliler dikkate alındığındaysa kayıt dışı çalıştırılan birçok göçmenin varlığı açıkça gözlenebilmektedir.

İşgücü piyasasında karşı karşıya kalınan bu sorunların yanında göçmenlerin Türkiye'deki yaş dağılımları da dikkate değer başka bir meseleyi oluşturmaktadır. Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin yaş dinamikleri, göçmen politikalarının analiz edilmesi sırasında uyum ve eğitim hizmetlerinin göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulamaktadır. Ülkede bulunan Suriyeli göçmenlerin %73,3'ünü kadınlar ve çocuklar oluşturmakta olduğu bildirilirken genç nüfus oranının toplam

Suriyeli göçmen nüfusunun %18,7'sini teşkil ettiği ve yaş ortalamasının 22,04 olarak hesaplandığı bildirilmektedir (Mülteciler Derneği, 2023). Bu ciddi rakamlar karşısında Suriyelilere yönelik çeşitli yardımlarda bulunduğu görülmektedir. AB fonları üzerinden sağlanan “Sosyal Uyum Yardımı” (SUY) bu duruma örnek teşkil etmektedir. Suriyeliler için AB tarafından sağlanan SUY çerçevesinde Suriyelilerin ihtiyaçlarını karşılamak adına oluşturulan destekler, KIZILAYKART vasıtasıyla göçmenlere verilmektedir ve bu destekten yararlanabilme şartları arasında ise çocuk sayısının en az 4 olma şartı arandığı bildirilirken daha az çocuk sayısına sahip ailelerin herhangi bir yardımdan yararlanamayacakları ifade edilmektedir (Mülteciler Derneği, 2022). Ayrıca okul çağındaki Suriyeli çocuklar için de Yabancılar Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı (YŞEY) girişiminde bulunduğu görülürken bu yardımının yönetiminin Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ve Türk Kızılayı tarafından sağlandığı ifade edilmektedir (BBC, 2024). Tüm bunların yanı sıra Suriyeliler için yardım toplamaya çalışan bir kuruluş olarak öne çıkan UNİCEF de Suriyeli mülteci çocuklarının özellikle okul masrafları için yardımda bulunmaktadır (UNİCEF, 2024).

Gerek niceliksel politikaların gerekse de eğitim politikalarının gelecekteki başarısı açısından odaklanılan grup çocuklardan oluşmaktadır. Bu kapsamda göç politikalarının önemli bir yönü de ev sahibi ülkenin eğitim sistemine entegre olan göçmen öğrenciler ve onların eğitim süreçlerini kapsamaktadır. Türkiye’de Göç İdaresi Başkanlığı’nın 2023 yılı verilerine bakıldığında 1.100.163 göçmen çocuğun okul çağında olduğu görülmektedir (GİB, 2023). Bu çocuklar, göçmen toplulukları içinde en duyarlı gruplardan birini teşkil etmektedir (Özer vd., 2016, s. 82). Bu sebeple göçmen çocukların eğitimi, bir arada yaşama kültürünü oluşturma sürecinin temel adımlarından biri olarak görülmektedir.

Göçmen çocuklarının yoğun nüfusu, eğitim sistemlerindeki varlıklarını ve uyum süreçlerini değerlendirme ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Gerek sosyal gerekse de finansal zorluklar, göçmenlerin eğitime katılımını engelleyen faktörler arasında yer almaktadır. Eğitime erişimi olmayan göçmen çocuklar, bulundukları ülkelerde suç işleme, istismar ve ihmal ile erken yaşta evlilik gibi olumsuz durumlarla karşı karşıya kalmaktadırlar (Watkins ve Zyck, 2014, s. 5) ve bu durumlar da kaybolmuş bir neslin oluşumuna zemin hazırlamaktadır.

Suriye krizinin ardından özellikle mülteci çocukların eğitime ulaşamaması nedeniyle oluşabilecek kayıp nesiller konusunda Suriye kaynaklı yoğun göç alan ülkelerde sivil toplum kuruluşları tarafından önemli çalışmalar yürütülmektedir. Bu çocukların eğitim olanaklarına erişimini sağlamak ve savaşın neden olduğu psikolojik travmalardan korumak amacıyla No Lost Generation, 2021’de Türkiye’deki Suriyeli çocukların yalnızca %12’sinin temel ihtiyaçlarının karşılandığını bildirmektedir (No Lost Generation, 2022, s. 15). Türkiye’deki Suriyeli çocukların sadece küçük bir oranının temel gereksinimini karşılayabilmesi, uzun vadede yetişkin işgücü piyasasına entegre olacak bireylerin eğitim seviyesinin düşmesine yol açabilmekte ve düşük nitelikli işgücü ihtiyacını artırabilmektedir. Dolayısıyla Türkiye’nin mülteci çocukların eğitimine yeterince yatırım yapmaması, ekonomik politikalar açısından düşük maliyetli işgücü arzını sürdürmekle çelişmektedir. Zira finansal desteğin eksikliği, okul terkini ve kayıp kuşak riskini önemli ölçüde artırmaktadır. Eğitimdeki sorunların kayıp nesil riskini artırdığına dair bulgular ortaya koyan bir çalışmada, bu sorunların giderilmesinin riski azaltılabileceği ifade edilmektedir (Erol vd., 2021, s. 492). Bu nedenle göçmen çocukların eğitime katılımları ve sisteme ayak uydurmaları göçmenlerin yanı sıra ev sahibi toplumlar için de kritik bir öneme sahiptir.

4.3. Türkiye’deki Yabancıların Emek Piyasasındaki Durumu

Cumhuriyet’in ilan edildiği 1923 yılından, 2003’te kabul edilen Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun’a dek Türkiye’deki yabancılar, iş hukuku çerçevesinde, *Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Meslek ve Sanatlar Hakkında 145 Sayılı Kanun* kapsamında değerlendirilmişlerdir. Bu düzenleme altında pek çok meslek alanıysa sadece Türk vatandaşlarının erişimine açık tutulmuştur. Ayrıca Avukatlık ve Hemşirelik Yasalarında belirtildiği üzere belirli meslek dallarında yabancıların çalışmasına yönelik kesin yasaklar uygulanmıştır. Türk Hukukunda çalışma izninin yalnızca göçmenin kendisi tarafından değil, onu işe alacak olan kurum veya şirketler tarafından talep edilmesi gerekliliği öngörülmüştür. Aynı zamanda bu izinler, 2003 yılına dek yalnızca iki yıllık sürelerle sınırlı tutulmuş olup geçmişte olduğu gibi bugün de süresiz çalışma imkânı sunmamaktadır. Yabancıların çalışma izinleriyle ilişkilendirilen bu zorluklar nedeniyle birçok yabancı, serbest çalışmayı tercih etme yönelimine girmiştir. Ancak bu noktada da Yabancı Yatırım Yasası’na göre serbest çalışabilmek adına yabancıların en az 50.000 dolar sermayeye sahip olması gerekliliği ön plana çıkmaktadır (Pusch, 2008, s. 77-79).

Yabancı işgücünün iş piyasasında kaydedilmesi, anılan zorluklar sebebiyle uzun süreler boyunca oldukça güçlü bir engelle karşılaşmıştır. 1990’lar itibarıyla yabancılar, iş piyasasında daha görünür bir konuma ulaşmışlardır. Yine de yabancıların ülkede istihdamını kısıtlamak, güçleştirmek ve hatta ülkelerine geri dönüşlerini teşvik etmek gibi yönelimler, geçmişten bugüne devam eden bir yönetim politikası olarak belirginleşmektedir. Bu doğrultuda BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 23. maddesi, her bireyin serbestçe çalışma ve iş seçme hakkını tanımaktadır. Fakat bu hükümler, beyannamenin kabul edildiği Türkiye gibi ülkelerde halen uygulanmaktadır (Lordoğlu, 2008, s. 92).

Türkiye’deki yabancılar, Suriyeli göç dalgasından önce, çalışma izni almış olanlar ve almamış olanlar şeklinde iki gruba ayrılmaktadır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na göre çalışma iznine sahip yabancılar daha çok üst düzey yönetici ve profesyonel alanlarda çalışmaktadır. Çalışma izni olmadan çalışanlar ise genellikle hizmet sektöründe, özellikle de ev hizmetleri ve sağlık hizmetleri sunan kuruluşlarda ile eğlence sektöründe görev almaktadırlar. Bu kişiler çoğunlukla kendi yeteneklerinin altında, yoğun emek gerektiren işlerde çalışmaktadır (Lordoğlu, 2008, s. 98-103). ILO’ya göre göçmen işçi, kendi hesabına çalışmayı içermeyen düzenli istihdam için bir ülkeden diğerine göç eden kişidir ve bu tanım, serbest meslek sahibi olanlar ve sık sık ülke değiştiren sanatçılar gibi bazı grupları dışlamaktadır (ILO, 1949).

1990’lı yılların başlarında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen ve 1 Temmuz 2003’te yürürlüğe giren “*Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme*” (OHCHR, 2023), göçmen işçilerin ve ailelerinin korunmasını amaçlamaktadır. Söz konusu sözleşme, göçmen işçiyi ücretli çalışan olarak tanımlarken ırk, cinsiyet, dil ve din gibi çeşitli kategorilere göre ayrımcılık yapmaksızın her kişinin hakkını gözetmektedir. Ayrıca göçmenlerin ve ailelerinin temel haklarını ve yaşam koşullarını iyileştiren düzenlemeler de içermektedir (OHCHR, 2023).

Türkiye özelindeyse 1999 yılında göçmen işçilerin haklarını koruma amaçlı uluslararası bir sözleşme imzalanmış olup ve 2001’de uygulamaya alınmıştır (TBMM, 2023). 2003’te yürürlüğe giren bu yasal çerçevede bazı değişikliklere gidilmiş ve sözleşmede yer alan maddelere çekinceler eklenmiştir. Bununla birlikte göçmenlerin gayrimenkul edinimi, kültürel eğitimleri ve sendika kurma yetkisi gibi konulara

sınırlamalar getirilmiştir. Ayrıca göçmenlerin ve onların ailelerinin eşya ve mal ithalatı ile ihracatındaki gümrük vergileri de mevcut mevzuata uyarlanmıştır. Sözleşmenin denetlenmesine dair maddelerde de çekinceler oluşturulmuştur (Demirci, 2019, s. 11-12).

Türkiye'nin mevzuata uyum süreci, göçmen işçilere yönelik bürokratik engeller ve hak ihlalleri gibi uygulamadaki sorunları barındırmaktadır. Ayrıca sivil toplum kuruluşları üzerindeki baskıların mevcut yasalara ters düşmesi de söz konusudur (Demirci, 2019, s. 13-14). 5 Mart 2003'te yürürlüğe giren *4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun* ile Türk ve yabancı yatırımcılar arasında eşitlik sağlanmış, yabancı işçilerin gayri resmi çalışmasını önlemek amacıyla çalışma izni süreçleri iyileştirilmiştir (Pusch, 2008, s. 79). Yine aynı kanun, göç ederek Türkiye'ye gelen kişilerin süreli ve süresiz çalışma izinlerini düzenleyerek uzun süreli ikamet eden yabancılara bağımsız çalışma izni verilmesine olanak tanımaktadır (Resmî Gazete, 2023).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, *Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun*'un yürürlüğe girme süreci sonrasında çalışma izni verme yetkisini tek başına elinde bulundurmaktadır. Önceki uygulamalarda yabancılar, kalma izinlerinden bağımsız olarak çeşitli kurumlar aracılığı ile çalışma izni alabilmekteyken artık yeni düzenleme ile çalışma izinlerinin işverenlere değil, doğrudan yabancı şahıslara verilmesi gündeme gelmektedir (İçduygu, 2014, s. 241).

Aynı yasal düzenleme çerçevesinde *Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Meslek ve Sanatlar Hakkında Kanun* da yürürlükten kaldırılmıştır. Bu değişiklik, Türkiye'deki yabancılar için önemli bir adım olmuştur. Bununla birlikte bazı mesleklerde hala Türk vatandaşlığı şartı aranmakta bu durum da yabancıların söz konusu alanlarda çalışmalarına engel oluşturmaktadır. Noterlik, avukatlık, bazı sağlık meslekleri ve farklı denizcilik pozisyonları, Türk vatandaşlığı gerektiren meslek grupları arasında yer almaktadır. Genel bir değerlendirme yapıldığında yasa ile yabancıların iş piyasasına erişimleri kolaylaşmış olmasına rağmen, erişimdeki zorluklar devam etmekte ve yabancılar iş piyasasında hâlâ ikincil bir konumda bulunmaktadır. Bu noktada mültecilerin Türkler ile tam anlamıyla eşit bir konumda bulunmadıkları açıktır (Pusch, 2008, s. 79).

4.4. Suriyeli Mültecilerin Demografik Özelliklerinin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri

Suriye kökenli mülteciler, Türk işgücü piyasasına katılmalarıyla birlikte çeşitli maliyetlere ve yapısal değişimlere sebep olmaktadır. İşgücüne dahil olan bu mültecilerin karşılaştıkları temel sorunlar arasındaysa resmi olmayan istihdam alanlarında yoğunlaşma, düşük ücretlerle düşük nitelikli işlerde çalışma oranının artması, adil olmayan rekabet ve çocuk işçiliği bulunmaktadır. Türkiye'nin işgücü piyasasında var olan yapısal problemlerden biri olan kayıt dışı istihdam, özellikle mülteciler arasında yaygın bir çalışma biçimi olup resmi iş kayıtlarına rastlanması oldukça nadir bir durum olarak değerlendirilmektedir (Adar, 2018, s. 24).

Türkiye'ye farklı yöntemlerle gelen mülteciler, özellikle yoğun olarak bulundukları bölgelerin (İstanbul Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay, Adana gibi) dışındaki şehirlerde iş bulmaktadır. Başta Güneydoğu Anadolu Bölgesi olmak üzere, Bursa, Konya, Kahramanmaraş, Mersin ve Ankara gibi şehirlerde de istihdam edilmektedirler. Bahsi geçen şehirler genelde sanayi ve ticaretin yoğun olduğu merkezler olarak mültecilerin yaşamını sürdürmeleri için tercih edilmektedir. Özellikle Suriyeliler tarafından kurulan şirketler, kendi topluluklarına istihdam sağlama konusunda önemli bir fırsat sunmakta, bu sebeple bu şehirler daha fazla tercih edilmektedir (Lordoğlu ve Aslan, 2016, s. 792).

Türkiye'deki resmi çalışma izinlerine sahip Suriyeli mülteci sayıları, iş gücüne katılımlarını aydınlatıcı veriler sunmaktadır. 2014 yılında bu sayının 3.856 civarında olduğu bildirilirken, 2015'te 4.019'a ve 2016'da 7.909'a çıkarak önemli bir artış yaşadığı gözlenmektedir. İstanbul başta olmak üzere Mersin, Hatay ve Gaziantep'te kaydedilen artışlarsa dikkate değer ölçektektir (Çoban, 2018, s. 202). Bunun yanında kayıt dışı istihdamın büyüklüğüse anketlerle tahmin edilmekte olup bu anketlerde Suriyeliler göz ardı edilmektedir. 2016 Kasım itibariyle Türkiye'deki güvenliksiz çalışan sayısının 9.018.000 olduğu bilinirken yaklaşık 600.000 Suriyelinin bulunduğu öngörüsüyle birlikte toplam sayının resmi çalışma iznine tabi olmayan Suriyelilerle 9.618.000'e taşındığı tahmin edilmektedir. Buna bağlı olarak da Suriyeli mültecilerin izinsiz çalışma oranını %33'ten %35'e yükselttiği gözlenmektedir (Kaygısız, 2017, s. 8).

Yine aynı konuya odaklanarak Yıldız ve Yıldız (2017) tarafından yapılan araştırma ise, kayıt dışı çalışan Suriyelilerin ekonomiye katkılarını ve zorluklarını ortaya koymaktadır. Bu katkılar arasında emek yoğun sektörlerde istihdam yaratılması ve maliyet düşürücü rekabet avantajlarının bulunduğu ifade edilmektedir (Yıldız ve Yıldız, 2017, s. 35-36).

İnsani Gelişme Vakfı'nın (İNGEV) 2017 tarihli raporuna göre Türkiye'deki mültecilerin yaklaşık üçte biri istihdamda yer almakta, %17'si ise işsiz bulunmaktadır. Çalışmayan veya iş aramayanların oranıysa çeşitli nedenlerle iş gücüne katılamayan gruplarla birlikte %52'ye ulaşmaktadır. Eğitim düzeyinin artmasına paralel olarak işsizlik oranının da yükseldiği ifade edilirken, üniversite mezunları arasındaki işsizlik oranlarının %34 iken, eğitimsizlerdeyse bu oranın %14 seviyelerinde olduğu belirlenmiştir (Çoban, 2018, s. 203). Bununla birlikte Suriyeli mültecilerin yoğun olduğu bölgelerde işgücü piyasasında rekabetin arttığı ve bu durumun yerel istihdamı olumsuz etkilediği de ifade edilmektedir. Mülteciler genellikle düşük ücretli ve vasıfsız işlerde çalışmaktayken zor yaşam koşulları nedeniyle iş seçme şansları kısıtlı kalmaktadır. Bu bağlamda iş piyasasında seçici olmamaları da arz ve talep dengesini iyileştirici bir etki yapmaktadır (Salur ve Erdoğan, 2017, s. 7).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından online platformlarda 2023 yılında yayınlanan Yabancı Çalışma İzinleri İstatistikleri raporuna bakıldığında ise 2023 itibarıyla Türkiye'de 108 bin 520 Suriyelinin çalışma izninin bulunduğu görülmektedir (BBC, 2024). Buna karşın halen daha çok sayıda göçmenin usulsüz şekilde çalıştırıldığı öngörülmektedir.

Türkiye'de yaklaşık %85 oranındaki Suriyeli sığınmacı, kamp alanları dışında yaşamakta ve çalışma izni olmadığı için gayri resmi işlerde çalışmaya yönelmektedir. Mesleki yeterliliklerine rağmen geçerli lisansları olmadığı için özellikle doktor ve avukat gibi meslek sahipleri, asgari ücretin altında ücretlerle vasıfsız işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Buna bağlı olarak da benzer işlerde çalışan yerli iş gücünün iş bulması kısıtlanmakta ve Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde işsizlik oranlarını artırmaktadır (Kuyumcu ve Kösematoğlu, 2017, s. 81-82). Suriyeli sığınmacılar genellikle düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalıştıkları için de işverenlerin kötüye kullanımına maruz kalmaktadırlar. Türkiye'deki iş piyasasına katılmaları her ne kadar yedek iş gücü olarak piyasanın rekabet gücüne katkı sağlasa da dil engeli, düşük ücretler ve sosyal entegrasyon problemleri nedeniyle işverenlere

bağımlılıkları artmakta bu da onların haklarını savunmalarını güçleştirmektedir (Aygül, 2018, s. 80).

4.4.1. Suriyeli Sığınmacıların Türkiye İşgücü Piyasasına Doğrudan Etkileri

Suriye iç savaşı sonrası ülkelerinden ayrılan zengin ve fakir Suriyeli mülteciler, Türkiye'ye yoğun bir göç akını başlatmışlardır. Bu mültecilerden fon sahibi olanlar, Türkiye'de iş kurarak işgücü talebini yükseltirken işsizlik oranlarının olumlu yönde etkilenmesine yardımcı olmuşlardır. Suriyeli yöneticiler liderliğinde kurulan yeni işletmelerse genellikle Suriyeli sığınmacıları işe alarak işgücü piyasasındaki işsiz sayısının azalmasına katkıda bulunmuşlardır. Bununla birlikte Suriyeli iş adamları tarafından kurulan ticaret ağları, çeşitli alt sektörlerde de canlılık yaratmış ve bu alanlarda işgücü talebinin artmasına olanak sağlamıştır (Salmaşur ve Şahin, 2020, s. 87).

Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar tarafından kurulan işletmelerin bir diğer pozitif yansımasıysa özellikle Ortadoğu ülkeleri ile ve iç savaşın devam etmediği Suriye bölgeleri ile olan ticari ilişkilerin güçlenmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu durum, sınır şehirlerinde ihracatın artmasına ve dolayısıyla bu bölgelerdeki işgücü talebinin yükselmesine sebep olmaktadır. Özellikle Kilis ve Gaziantep gibi Suriye sınırına yakın illerde iç savaşın patlak vermesinin ardından ihracat rakamlarında önemli bir artış gözlenmiştir. Örneğin, Gaziantep'ten Suriye'ye yapılan ihracat iki yıl içinde %209 artarak 278 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır (ORSAM, 2015, s. 18). İhracata yönelik mal ve hizmetler için gerekli hammadde ihtiyacının Türkiye'den karşılanması, alt sektörlerdeki işgücü talebini artırmakta ve işsizlik oranları üzerinde pozitif yönlü etkiler yaratmaktadır.

2011'de Millî Savunma Bakanlığı'nın Beyaz Kitabında, bölgesel ve etnik çatışmalar ile ekonomik istikrarsızlık konuları öne çıkarılmıştır (Aydın ve Ereker 2014, s. 135). Bu bağlamda özellikle Suriyeli sığınmacılar, bu çatışmaların temel nedenleri arasında gösterilmekte olup bu da Türkiye'de güvenlik personeline olan ihtiyacı artırmaktadır. Hem kamu hem de özel sektörde güvenlik personeli talebi artarken, bu durum iş piyasasında yeni iş olanakları yaratmakta ve işsizlik oranının düşmesine katkı sağlamaktadır.

Suriyeli sığınmacıların Türkiye işgücü piyasasına olumsuz etkileri, iş piyasası dengelerini bozdukları ve yerel işgücüne alternatif oldukları şeklinde eleştirilmektedir.

Hacettepe Üniversitesi'nin yaptığı araştırmaya göre halkın %70,8'i Suriyelilerin ekonomiye zarar verdiğini düşünmekte, sınır illerinde yaşayanların büyük bir kısmı işlerini Suriyelilere kaptırdıklarını belirtmektedir. Ayrıca Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin anketlerinde de işsiz kalanların büyük bir kısmının iş kayıplarının Suriyelilerden kaynaklandığını ifade ettiklerine dikkat çekilmektedir (Akcan, 2018, s. 62).

Alanyazındaki araştırmalar, göçün işgücü piyasalarını nasıl etkilediğine dair örnekler sunmaktadır. Aydemir ve Kırdar (2013), 1989'da Bulgaristan'dan Türkiye'ye dönenlerin işsizlik oranlarını bölgelerinde yaklaşık %1 arttırdıklarını belirlemişlerdir. Bu durum Suriyeli sığınmacılar için de benzer şekilde tecrübe edilmiştir ve söz konusu grupların yoğun olduğu alanlarda işsizlik oranlarının yükseldiğine vurgu yapılmıştır.

Suriyeli mültecilerin varlığı, toplumsal tepkileri ve medya yansımaları Pandır ve diğerleri (2015) tarafından incelenmiş, haberlerin çoğunlukla yardım, yoksulluk ve tehdit unsurlarını işlediği tespit edilmiştir. Bu çalışma toplumun Suriyelilere genelde olumlu ya da nötr baktığını, ancak medyanın olumsuz yönlerini öne çıkardığını ortaya koymuştur. Buna karşın işverenlerinse genellikle Suriyeli sığınmacılardan memnun oldukları tespit edilmiştir.

Son olarak Dünya Bankası'nın raporu ise özellikle düşük ücretle çalışacak vasıfsız işgücüne ihtiyaç duyan işverenlerin, Suriyeli sığınmacıların piyasaya katılımından duyduğu memnuniyetin altını çizmektedir. Bu memnuniyetinse iş piyasasındaki sıkıntılara rağmen düşük maliyetli işçi bulma imkânı sağlamasından kaynaklandığı ifade edilmektedir. Ayrıca Suriyeli kadınların düşük ücretle ve kayıt dışı çalıştırılmasının da işverenlerce olumlu karşılandığını ifade eden rapor, bu durumun işgücü piyasasının dengesini olumsuz yönde etkilediğini vurgulamaktadır (İlgazi, 2019, s. 95).

4.4.2. Suriyeli Sığınmacıların Türkiye İşgücü Piyasasına Dolaylı Etkileri

Suriye kökenli sığınmacıların Türkiye'deki işgücü piyasasına etkileri, kamu hizmetlerine olan talebin artmasıyla yeni iş alanlarının oluşması, tüketim mallarına yönelik artan taleple birlikte emek ihtiyacının yükselmesi, talebin getirdiği enflasyonla işsizlik oranının düşme eğilimi, aile bağlarının zayıflaması ve kira fiyatlarındaki artış nedeniyle işgücüne katılımın artması şeklinde özetlenebilmektedir (Dikkaya ve Dinçer, 2023, s. 188).

Erkek sığınmacılarınsa daha fazla fiziksel güce sahip olmalarına bağlı olarak vasıfsız işlerde daha yoğun çalıştıkları gözlenmektedir. Bu noktada eşlerini kaybetmiş kadınlar ise geçimlerini sağlamak adına iş piyasasına girmekte ve bu durum ahlaki ile güvenlik sorunlarını beraberinde getirmektedir. Kadınların karşılaştığı sorunlara yönelik olarak artan kurum ihtiyacı, yeni sivil ve kamu kuruluşlarının açılmasına ve iş pozisyonlarının artmasına sebep olmaktadır. Bu gelişmeler de Suriyeli kadınların iş piyasasındaki dolaylı etkilerini gözler önüne sermektedir (Akcan, 2018, s. 61).

Suriye'deki iç savaş sonrasında başlatılan ayni yardımların çoğu, yerel şirketler aracılığıyla gerçekleştirilmekte, bu durum yerel ürünlere olan talebi artırarak iş gücüne olan ihtiyacı yükseltmektedir. Bu artış da işsizlik oranlarını düşürücü etki yaratmaktadır. Ayrıca Suriye'den Türkiye'ye gelen sığınmacılara çalışma izni verilmesi, bu kişilere ayrılan devlet kaynaklarını azaltmakta ve ekonomik maliyetlerin hafiflemesine olanak tanımaktadır (Uzun, 2015, s. 116). Bu sayede yatırımlar için ayrılan kaynaklarda artışlar gözlenmekte ve yeni iş alanlarının açılmasına katkı sağlanmaktadır.

Sığınmacıların neden olduğu dolaylı etkilerden biri de enflasyon olarak belirlenmektedir. Sığınmacı sayısındaki artışın enflasyon üzerinde tetikleyici bir etkisi bulunmakta özellikle Suriye sınırına yakın illerde enflasyon oranlarının yüksek seyrettiği gözlenmektedir (Üstün, 2016, s. 5).

İşsizlik oranları ile enflasyon arasında da oldukça önemli bir ilişki bulunmaktadır. İşsizlikle enflasyon arasında bulunan ilişkinin ters bir orana sahip olduğu bilinirken bu ilişkinin Phillips tarafından 1958'de ortaya konulduğu bilinmektedir. Söz konusu ilişkinin geçerliliği Türkiye'deki birçok çalışma ile de desteklenmiştir (Uysal ve Erdoğan, 2003; Bayrak ve Kancı, 2013; Şentürk ve Akbaş, 2014; Güven ve Ayvaz, 2016; Tabar ve Kırışkan Çetin, 2016). Bu ters ilişki, iç talebin artması ve üretimin genişlemesiyle iş imkanlarının artmasına olanak sağlamaktadır.

Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların evlilikleri de yerli istihdam piyasasını dolaylı olarak etkileyen unsurlar arasında değerlendirilmektedir. Türk erkeklerinin Suriyeli kadınlarla evlenmeleri hem finansal hem de sosyal sorunlara yol açarken, Kilis gibi sığınmacı yoğunluklu illerde boşanmaların %20'sinin bu evliliklerden kaynaklandığı ifade edilmektedir (Orsam Rapor No: 195, 2015, s. 16). Bu doğrultuda boşanma sonrası işgücüne katılmayan kadınların iş aramasıysa işgücü arzını ve işsizlik

oranlarını yükseltmektedir. Ayrıca çok eşlilikte artış gözlenmekte ve bu durum işgücüne katılan kadın sayısını artırmaktadır. Diğer yandan Suriyelilerin kiraladıkları konutlar nedeniyle artan kiralar, Türk ailelerin mali yükünü artırmakta ve iş arama faaliyetlerini teşvik etmektedir. Bu dolaylı etkenler olarak değerlendirilebilen ekonomik dinamikler de genel işsizlik oranlarına etki etmektedir (Doğangün ve Keysan, 2021, s. 127).

Balkan ve diğerlerinin (2018) çalışması kapsamında Suriyeli sığınmacıların yoğunlukta olduğu alanlarda kiraların arttığı ekonometrik olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte Suriyeli sığınmacıların kampları terk edip şehir merkezlerine yerleşmelerininse hem asayiş sorunlarına hem de bölgedeki yerli halkın başka şehirlere göç etmesine yol açtığı saptanmıştır (Balkan vd., 2018, s. 56). Bir diğer çalışma ise söz konusu göçlerin, iş bulma sürelerini uzatarak friksiyonel işsizliği kalıcı hale getirmede etkili olduğu ve dolayısıyla da işsizlik oranlarını artırdığı belirtilmektedir (Pusane, 2014, s. 2014). Ayrıca işgücü piyasasında iş bulamayan sığınmacıların radikal eğilimlere meyil gösterdiği ifade edilirken terör faaliyetlerine katılımlarının arttığı da eklenmektedir. Bu durumunsa 2012’de terör eylemlerindeki artışa ve yabancı yatırımların azalmasına neden olduğu görülürken istihdam olanaklarını kısıtlayarak işsizlik oranlarının yükselmesine neden olduğu gözlenmektedir (Karasu, 2018, s. 61).

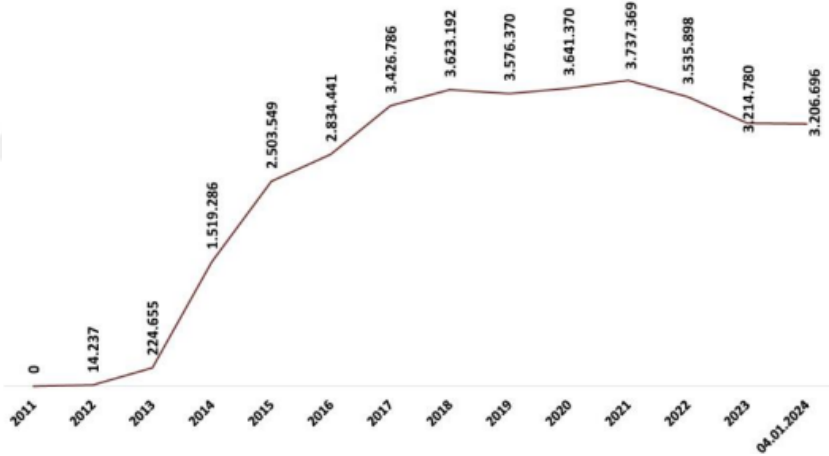
4.5. Türkiye’nin Suriye Göçmenlerine Yönelik İstihdam Politikası

2019 yılında dünya genelindeki göçmen sayısının 272 milyonunun, uluslararası göçmenlerden oluştuğu ifade edilmektedir. Bu oransa totaldeki dünya nüfusunun %3,5’ini temsil etmektedir (UNDESA, 2019). Türkiye ise çoğunluğu Suriyeli olan yaklaşık 4 milyon uluslararası göçmen ile dünyada en yüksek mülteci nüfusuna sahip ülke olarak dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Türkiye, bu sayı ile dünya genelinde en fazla mülteci barındıran ülke konumunda bulunmaktadır (Akın ve Bozbaş, 2020, s. 51).

“Geçici Koruma Yönetmeliği (GKY)”, 22 Ekim 2014 tarihinde Resmî Gazete bünyesinde 29153 sayı ile yayımlanarak yürürlüğe girmiş bir hukuki dayanak olup geçici koruma statüsünde olan yabancılara yönelik işlemleri tanımlamaktadır. Bu bağlamda Türkiye’deki Suriyeliler ise GKY Geçici Madde-1 uyarınca “geçici

koruma” altında değerlendirilmektedirler (Esaslar, 2015). Bu durum 20 Şubat 2015 tarihinde yayınlanan 2015/7274 sayılı Resmi Gazete’de tekrar teyit edilmiştir.

Türkiye, 1 Mayıs 2014 tarihinden itibaren Bakanlar Kurulu kararı ile koruma statüsündeki bireylere tıbbi bakım sağlama hizmetlerine başlamıştır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün 2021 tarihli verilerine göre Türkiye’de geçici koruma altında olan Suriyeli nüfus 3.737.369 kişiye ulaşmış ve toplam nüfusun %4,37’sini oluşturmuştur. 58.242 Suriyeli’nin barınma merkezlerinde yaşadığı ifade edilirken geçici koruma altındaki Suriyeli nüfusun %98’ininse kamplar dışında ikamet etmekte olduğu bildirilmektedir. Bununla birlikte Suriyeli nüfusun %54’ünün erkek, %46’sının ise kadın olup, %61’i 25 yaş altında yer aldığı bildirilmektedir (GİGM, 2021). Ayrıca BMMYK verileri kapsamındaysa geçici koruma altındaki Suriyeliler dışında Türkiye’de yaklaşık 370.000 uluslararası koruma statüsünde olan diğer uluslararası göçmen bulunduğu belirtilirken, bunların 170.000’inin Afganistan, 142.000’inin ise Irak’tan gelmiş göçmenlerden oluştuğu ifade edilmektedir (Turkey, 2019).

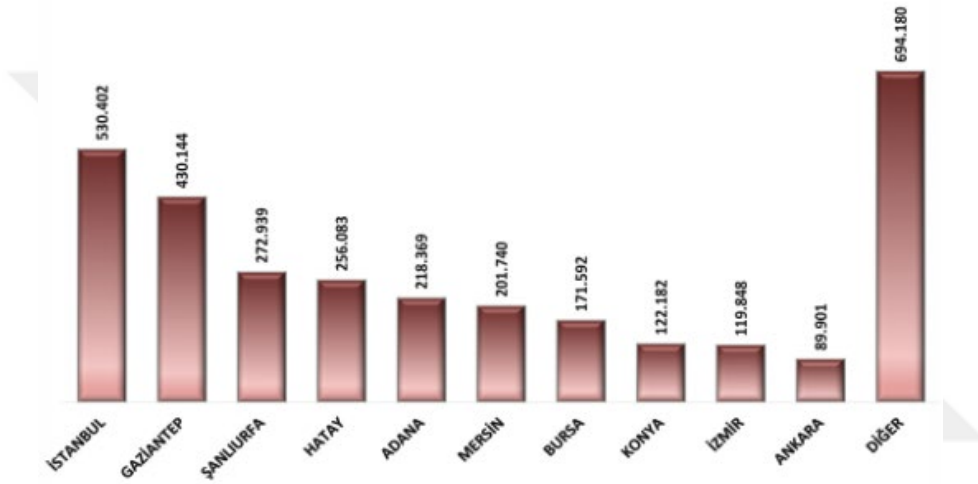
Şekil 4. Türkiye’deki Yıl Bazlı Suriyeli Sayısı

Kaynak: GİB, 2024

Şekil 6’da gösterilen verilerden hareketle geçici koruma altına alınan Suriyeli sayısının maksimum değere ulaştığı yılın 2021 olduğu ve bu yıldaki mevcut Suriyeli sayısının 3.737.369 olduğu söylenebilmektedir. Bununla birlikte 2012 yılından 2021 yılına kadar gelen bir artışın söz konusu olduğu görülürken 2021 yılında kısmi bir düşüşün yaşandığı görülmektedir. Ardından 2022 yılında mevcut sayının 3.535.898’e düştüğü görülürken 2023 yılında 3.214.780’e gerilediği ve en son 2024 yılında ise 3.206.696’ya ulaştığı gözlenmektedir (GİB, 2024). Koruma altındaki sığınmacı Suriyelilerin sayısındaki azalmanın bu vatandaşlardan bazılarının Türk vatandaşlığı

verilirken bazılarının kendi ülkelerine dönmelerinden kaynaklandığı ifade edilebilmektedir. Zira 2023 yılının kasım ayı itibariyle ortalama 238 bin Suriyeliye vatandaşlık verildiği belirtilirken Ağustos 2024’ten itibaren de ülkesine dönen Suriyeli sayısının 658 bini aştığı ifade edilmektedir (BBC, 2024).

2024 yılında Türkiye’de halen daha yaşamakta olan Suriyeli mülteci sayısının il bazlı değişimleri ise aşağıda verilen Şekil 4 üzerinde görselleştirilmektedir. Şekilden de anlaşılacağı üzere Suriyelilerin mesken edindikleri şehirler arasında ilk sırada İstanbul bulunmaktadır ve ilk on il sıralamasında son üç şehri sırasıyla İzmir-Konya ve Maraş oluşturmaktadır.

Şekil 5. 2024 Yılı İtibariyle Suriyelilerin Türkiye’de En Yoğun Bulunduğu İlk 10 İl

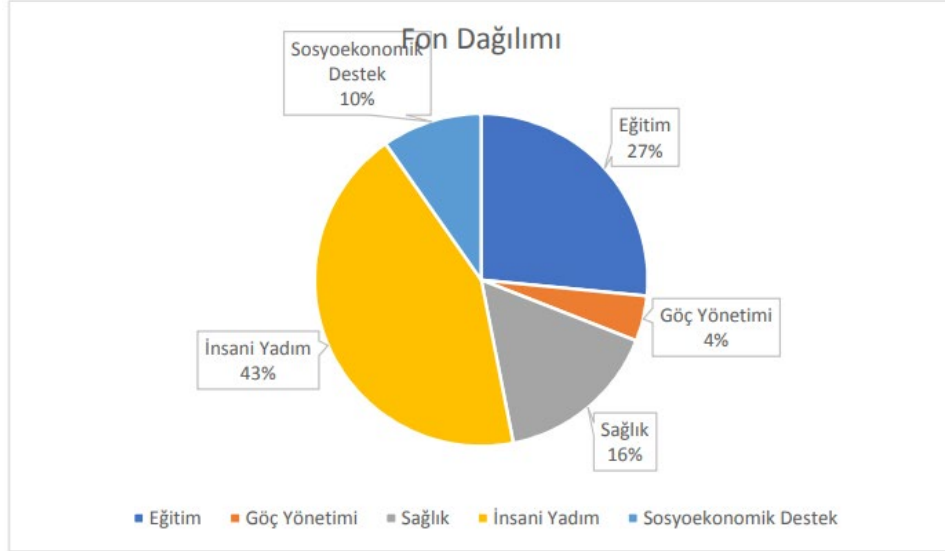
Kaynak: GİB, 2024

Güncel verilere bakıldığında ise kayıt altındaki Suriyeli sayısının 2024 yılı itibariyle 3 milyon 115 bini aştığı bildirilmektedir. Ancak kayıt dışılığına ilişkin güncel bir veri bulunmamaktadır (Mülteciler Derneği, 2024, s. 1). Kayıt altında bulunan bu nüfusun yarısının belirlenen alanlar dışında, diğer yarısının ise Türkiye’nin kontrolü altındaki bölgelerde yaşamakta olduğu bildirilmektedir. Bu noktada Türk yardım organizasyonları, Suriyelilerin kullanımına yönelik çok sayıda hastane, konut, okul ve cami inşa etme sorumluluğunu üstlenmektedir. Türk Hükümeti’nin Suriyelilerin anavatanlarına geri dönüşlerini teşvik etme çalışmasına karşın bu sürecin maliyetinin önemli ölçüde fon gerektirmesine bağlı olarak başarılı olamadığı görülmektedir. Bu bağlamda Suriyelilerin geri dönüşünü sağlayamayan hükümet, 2022 yılının sonuna kadar bu bölgelerde 100.000 konutun tamamlanmasını hedeflemiştir (Kayaoğlu, 2023, s. 111).

Öte yandan Suriyeli göçmenlerin Türkiye’de geçici sığınmacı olarak barınmalarında destek sağlayan önemli fonların sağlayıcılarından biri olarak Avrupa Birliği öne çıkmaktadır. Zira Türkiye’nin göçmen politikalarının özellikle 2011 yılından bu yana Suriye’den gelen kitlesel göç dalgasıyla ciddi zorluklarla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Bu durumsa Avrupa Birliği (AB) ile Türkiye arasındaki iş birliğinin derinleşmesine yol açarak AB’nin Türkiye’ye sağladığı mali fonlar, Türkiye’nin göçmen politikalarının şekillenmesinde önemli bir rol oynamasını sağlamıştır. Bu mali destekler vasıtasıyla da Türkiye’nin hem kendi topraklarında göçmenlere sağladığı yardımları hem de söz konusu göçmenlerin sosyoekonomik entegrasyonunu destekleme çabaları güçlendirilmiştir (Dalkılıç, 2022, s. 21).

2015 yılında AB’nin Katılım Öncesi Yardım Aracı kapsamında başlatılan Türkiye’deki Mülteciler için Mali Yardım Programı (TMMYP), Türkiye’nin sığınmacılar için sunduğu hizmetleri finanse etmek üzere yaklaşık 6 milyar Euro tahsis etmiştir. Bu programın öncelikli amacı, Türkiye’deki sığınmacıların temel ihtiyaçlarını karşılamak ve onlara yönelik sosyal hizmetlerin geliştirilmesine katkı sağlamaktır. Bu doğrultuda bahse konu program, sığınmacıların sağlık, barınma, eğitim ve sosyal güvenlik gibi temel hizmetlere erişimini kolaylaştırmayı hedeflemektedir (European Commission, 2018).

AB’nin sağladığı mali destek, Türkiye’de yaşayan sığınmacıların yaşam kalitesinin yükseltilmesine yönelik çeşitli projelerin hayata geçirilmesini sağlamıştır. Örneğin, Acil Sosyal Güvenlik Ağı (ASGA) programı kapsamında sığınmacılara yönelik nakit transferleri yapılarak yaklaşık 1,3 milyon kişinin temel yaşam ihtiyaçları karşılanmıştır. Ayrıca eğitim alanında Şartlı Nakit Transferi Eğitim Programı (ŞNTEP) vasıtasıyla 266.000 çocuğun okul masrafları desteklenmiştir. Sağlık hizmetlerine erişim sağlanması ve sığınmacıların topluma entegrasyon sürecinin kolaylaştırılması da AB fonlarının desteklediği başlıca alanlardan olmuştur (European Commission, 2018). AB tarafından sağlanan destek fonlarının dağılımı ise aşağıda verilen Şekil 6’daki gibidir.

Şekil 6. AB'nin Suriyeli Göçmenlere Yönelik Sağladığı Fonların Dağılımı

Kaynak: European Commission, 2017

Türkiye'nin sığınmacılar için aldığı bu önlemler, aynı zamanda AB'nin sınırlarına doğru ilerleyen düzensiz göç hareketlerini kontrol altına alma çabasının bir parçası olarak da değerlendirilebilmektedir. Bu bağlamda AB, düzensiz göçü yönetme ve potansiyel olarak AB'ni tehdit altına alabilecek göç akınlarını engelleme amacıyla Türkiye ile stratejik bir iş birliği geliştirmiştir. Bu iş birliği çerçevesinde de 2016 yılında kabul edilen Geri Kabul Anlaşması (GKA) ile Türkiye üzerinden AB'ne geçmeye çalışan sığınmacıların geri gönderilmesi süreci de desteklenmiştir. Kısacası Türkiye'deki mülteci krizine yönelik AB fonları, Türkiye'nin göçmen politikalarını destekleyerek sığınmacıların yaşam şartlarını iyileştirmeye yönelik önemli bir kaynak oluşturmuştur. Bu fonlar Türkiye'nin sığınmacılara yönelik sosyal ve ekonomik entegrasyon politikalarını derinleştirerek hem bölgesel hem de global düzeyde göç yönetimine katkı sağlamıştır.

Yaşanan gelişmelerin ardından Türkiye, 2016 yılından itibaren Suriyelilere çalışma izni vermeye başlamıştır ve 2019 yılında 35.000 Suriyelinin çalışma iznine sahip olduğu bilinmektedir. Ocak 2022 itibariyle Türkiye'de eğitim çağındaki 1,1 milyon Suriyeli çocuğun bulunduğu bildirilmekte olup bunlardan yaklaşık 730.000'inin okula devam ettiği bilinmektedir. Bu durum, yaklaşık 400.000 çocuğun eğitim sistemine dahil olmadığını göstermektedir. İstihdam ve eğitim ile ilgili bu sorunlarınsa altyapı eksiklikleri ve tutarlı olmayan hükümet politikalarından kaynaklanmakta olduğu düşünülmektedir (Korkmaz, 2018, s. 55).

Daha önce de değinildiği gibi 2014 yılından bu yana Türkiye, Suriye'deki iç savaş nedeniyle Suriyelilere geçici koruma sunmaktadır. Bu statü, sığınmacılara eğitim, barınma, eğitim, sağlık hizmetleri ve yasal haklar gibi çeşitli imkanlar sağlamaktadır. Bununla birlikte Suriyelilere koşullara bağlı olarak değişen sürelerle ikamet etme hakkı verilmekte ve 2016'dan itibaren çalışma izinleri düzenlenmektedir. Eğitim alanındaysa Suriyeli çocuklar Türk eğitim sistemine entegre edilmekte, kayıt işlemleri kolaylaştırılarak eşit eğitim fırsatları sunulmaktadır. Sağlık hizmetlerinde, acil ve temel hizmetler ücretsiz bir biçimde verilmekte, Sıhhat Projesi ile mültecilerin sağlığa erişimi kolaylaştırılmaktadır. Ayrıca sunulan sosyal yardımlar aracılığıyla da temel ihtiyaçlar karşılanmakta ve hukuki koruma sağlanmaktadır. Zorla geri gönderme yasağı ile Suriyelilere güvenli sığınak hakkı tanınmaktadır (Babuç ve Büyükaşık, 2022, s. 168; Danış, 2016, s. 43).

Sosyal entegrasyon için çeşitli destekler sunulmakta, kültürel etkileşim ve iş bulma konularında yardımcı programlar düzenlenmektedir. İstihdam teşvikleri, işsizliği azaltmayı ve sektörel istihdamı desteklemeyi amaçlamakta, teknoloji ve inovasyon alanındaki işletmelere teşvikler sağlanmaktadır. Entegrasyon projeleri, dil eğitimi ve mesleki eğitim gibi çeşitli alanlarda Suriyelilerin güçlenmesine yönelik düzenlenmekte ve bu süreçte adil çalışma koşulları için önlemler alınmaktadır (Artan ve Arıcı, 2017, s. 13-14).

4.6. Suriyeli Göçmenlerin İstihdamında Uygulanan Program ve Projeler

Zorunlu göç nedeniyle doğdukları ülkelerinden ayrılarak başka bir yerde yaşamını sürdürme zorunluluğu içinde bulunan bireyler için gelir sağlayacak iş bulabilme imkanları, ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarının temel şartı olarak belirginleşmektedir (Özçürümez ve İçduygu, 2020, s. 74). Çalışmanın bölümünde Suriyeli göçmenlerin iş hayatına entegrasyonunu kolaylaştıran, geçimlerini sağlamaya yönelik program ve projeler üzerinde durulmaktadır. Bu tür programlar gerek ulusal gerekse de enternasyonal düzeyde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ve çeşitli devlet kurumları öncülüğünde organize edilmektedir. Programların ana hedefiyse zorunlu göç hareketine dahil olarak Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin gelirlerinin yanı sıra bilgi ve yeteneklerini artırmak olup bu kazanımların sürdürülmesini içermektedir (UNHCR, 2018). İnternet üzerinden kurumların sağladığı bilgiler ışığında bu program ve projelerin uygulanmış ve halen uygulanmakta olanlarının ayrıntıları, uluslararası boyuttan yerel düzeye doğru olan etkileşim akışıyla

sunulmaktadır. Yalnızca istihdam oluşturmaya hedefleyen uygulamaların incelendiği bu bölümde, istihdamın insan sermayesi üzerindeki etkileri nedeniyle dil ve mesleki beceri kursları gibi diğer uygulamaların da dikkate alındığı belirtilmektedir.

4.6.1. Uluslararası Aktörler İşbirliğinde Program ve Uygulamalar

Suriyeli sığınmacıların geçimlerini sürdürebilmek adına ihtiyaç duydukları kaynaklara ulaşımı, Avrupa'nın bu kişiler için hedef nokta olmasıyla uluslararası bir mesele haline gelmiştir. Türkiye'den Yunanistan'a doğru özellikle 2015'te artan sığınmacı geçişleri ve bu süreçte yaşanan can kayıpları, Türkiye'nin mülteci yükünü tek başına taşıdığı yönündeki açıklamaları sonucu Türkiye-AB iş birliğinin gerekliliği vurgulanmıştır (Tılıç-Rittersberger, 2015, s. 34). Bu bağlamda Ortak Göç Eylem Planı ve Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardım Programı (FRIT) Avrupa Komisyonu tarafından sırasıyla 15 Ekim ve 24 Kasım 2015'te onaylanmıştır (Altay ve Özdemir, 2022, s. 413).

AB-Türkiye Anlaşması ile 2016'da uygulamaya alınan FRIT, 2016 ve 2017 için 6 milyar Avro bütçe ile mültecilerin ve ev sahiplerinin temel ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflemiştir. Bu bağlamda sağlanan fonlar, ilgili paydaşların iş birlikleri ile proje bazında kullanılmaktadır ve FRIT II ile sosyal yardımlara olan bağımlılığın azaltılması ve sürdürülebilir iş fırsatlarına erişim artırılmaya çalışılmaktadır (Erdoğan, 2022, s. 360).

Diğer yandan UNHCR ve UNDP liderliğindeki *Bölgesel Mülteci Dayanıklılık Planları* (3RP), 2012'den itibaren Suriye'nin komşularında uygulanmakta ve insani yardım ile ekonomik destekleri kapsamaktadır (Gültaç ve Balçık, 2018, s. 202). 2023'te bu programın finansman ihtiyacınınsa 5.85 milyar Dolar olduğu belirlenmiş, ancak sadece 1.32 milyar Dolarlık kısmının sağlanabildiği belirtilmiştir. Bu bağlamda Türkiye için 896 milyon Dolarlık ihtiyacın yalnızca %32'si karşılanmıştır (Kaymakçı, 2024, s. 1). Ayrıca uluslararası yardım programları kapsamında, Alman Uluslararası İş Birliği Kurumu (GIZ) gibi kuruluşlar, Türkiye'deki göçmenlerin sosyal ve ekonomik uyumuna destek sağlamayı amaçlamaktadır (Yıldırım ve Yıldırım, 2017, s. 205).

4.6.2. Ulusal Aktörlerin Uyguladığı Program ve Uygulamalar

Zorunlu göçle ülkeye gelen göçmenlerin entegrasyonu, merkezi hükümet birimlerince yürütülen kayıt, statü verme ve temel ihtiyaçların karşılanması süreçleriyle sağlanmaktadır. Bu bağlamda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, istihdam alanındaki düzenlemeleri ve denetimleri üstlenmekte olan devlet organı olarak öne çıkmakta, ayrıca uluslararası kuruluşlarla iş birliği içindeki programların finansal yönetiminde etkin bir rol oynamaktadır (Aslantürk ve Tunç, 2018, s. 145).

Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) aracılığıyla mesleki eğitim ve kurslar yoluyla Suriyeli göçmenlere dolaylı destek sağlanmaktadır, ancak İŞKUR'un imkanlarından Suriyeli göçmenlerin yeterince faydalanamadığı ve İŞKUR hizmetlerinin çoğunlukla Türkçe olması nedeniyle erişimde zorluklar yaşandığı belirtilmektedir (Şan ve Abdülhakimoğulları, 2021, s. 218).

Sosyal Güvenlik Kurumu, ILO Türkiye Ofisi ve Uluslararası İşgücü Müdürlüğü iş birliğiyle 2018'de başlatılan Kayıtlı İstihdama Geçiş Programı (KİGEP) hem Suriyeli hem de Türkiyeli çalışanların kayıtlı istihdamını teşvik etmekte ve işverenlere sigorta primi ve çalışma izni ödemeleri için destek sağlamaktadır (Dillioğlu, 2015, s. 43). Türk Kızılay'ın yürüttüğü Sosyoekonomik Güçlendirme Programı (SEG), geçici ve uluslararası koruma altındaki bireylerle yerel halkın ekonomik bağımsızlıklarını artırma amacı gütmekte ve mesleki kurslar sunmaktadır. İstanbul'da yararlanan kişi sayısı, genel Suriyeli nüfusuna kıyasla sınırlı kalmaktadır (Doğan, 2022, s. 54).

Tüm bu faaliyetlere ek olarak Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Halk Eğitim Merkezlerinde de Suriyelilere yönelik Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'nün finanse ettiği sertifikalı kurslar düzenlenmektedir (Aksoy, 2020, s. 39).

4.6.3. Yerel Yönetimlerin Uygulamaları

Türkiye'deki yerel yönetim yapıları, 5393 sayılı Belediye Kanunu'ndaki hükümler çerçevesinde göçmenlerin topluma uyumunu kolaylaştırmaya yönelik politika ve faaliyetler geliştirmektedir (Erdoğan, 2017). Bahsi geçen kanun, belediye sınırları içinde yaşayan her bireye, yerel kararlara katılma ve hizmetlerden yararlanma hakkı tanımaktadır (Dağlı ve Yüksel, 2023, s. 35). Ancak uygulama kapsamında birçok belediye, göçmenlere yönelik hizmetleri sınırlı tutmakta veya göçmen karşıtı bir tutum sergilemektedir (Danış ve Sert, 2019, s. 26). Buna karşın bazı belediyeler sosyal birimler kurarak mültecilerin faydalanabilmesi adına dil ve meslek kursları

düzenlemekte ve göçmenler için özel etkinlikler organize etmektedir (Erdoğan, 2017, s. 30).

4.6.4. Yerel Sivil Toplum Kuruluşlarının Uygulamaları

Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde Suriyeli göçmenlerin toplumsal entegrasyona ve temel hizmetlere erişimine yardımcı olmak bu doğrultudaki girişimleri kolaylaştırmak için çeşitli sivil toplum kuruluşları faaliyet göstermektedir. Bu kuruluşlar arasındaysa İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, Beraberce Derneği, Mülteci Hakları Merkezi ve İnsani Yardım Vakfı gibi birçok önemli isim bulunmaktadır (Akpınar, 2017, s. 1358).

Diğer yandan göçmenlerle yerel gönüllülerin bir araya gelerek oluşturduğu hem iş imkanı sağlayan hem de sosyal ilişkileri güçlendiren küçük ölçekli girişimler de mevcuttur. Kadın Kadına Mülteci Mutfağı isimli örgüt yapısı buna örnek teşkil etmektedir. Bu örgüt Suriyeli kadınların ürettikleri yemekleri satarak gelir sağladıkları bir kolektif mutfak olarak bilinmektedir. Small Projects İstanbul ise eğitim ve sosyal aktivitelerle Suriyeli kadınlara destek olmaktadır. Karam House ve Hamis Suriye Kültür Evi gibi merkezler de eğitim ve kültür-sanat aktiviteleri sunarak göçmenlerin beşerî sermayelerinin artırılmasına katkıda bulunmaktadır (Erdoğan, 2021, s. 41-43).

4.6.5. Aracı Aktörlerin İşbirliğinde Uygulamalar

Yabancı fonlarla desteklenen iki ana istihdam kuruluşu, Rızk ve United Work, göçmenlerin iş bulmalarına aracılık etmektedir. Suriyelilere yönelik oluşturulan İŞKUR olarak değerlendirilen Rızk, 2014 yılında Şanlıurfa'da kurularak, daha sonra Gaziantep ve İstanbul'da ofislerini açmıştır. Firma ihtiyaçlarını belirleyerek Suriyeli işçilere uygun pozisyonlar sağlamaktadır ve tanınmış bir istihdam ofisi haline gelmektedir (Korkmaz, 2018, s. 92). Ancak işlerin kayıtlı olup olmadığının denetlenmemesiyle bir güven probleminin meydana gelmesine yol açmaktadır. 2022 yılı itibarıyla Rızk, 62 bin başvuru içinden 24 bin 500 kişiye iş bulmada yardımcı olmuştur. Diğer yandan United Work, 2017'de Hollanda'nın mali desteğiyle açılmış ve ILO standartlarına uygun işler sunmaktadır. İşlemlerini Şişli merkezli yürüten bu kuruluş, iş ve çalışma koşullarını yakından takip etmektedir (Korkmaz, 2018, s. 94).

Sonuç itibarıyla uluslararası fonların desteklediği projeler, Suriyeli göçmenlerin iş hayatına katılımını sağlamak amacıyla önemli katkılar sunmaktadır; fakat bu desteklerin göçmenlerin bağımsız bir yaşam sürdürebilmeleri için yeterli olup olmadığıysa bir muğlaklık oluşturmaktadır. Kısa vadeli çözümler sunan bu dışa

bağımlı iş oluşturma stratejisinin, sürdürülebilir ve nitelikli iş gücü yaratıp yaratmadığı ise tartışmaya açıktır. Bu konu üzerine yapılan saha araştırmalarında istihdam ofislerinin çoğunlukla düşük nitelikli işler sunduğu gözlemlenmektedir. Suriyeli göçmenler için dil ve mesleki eğitimler önemli birer adım olmakla beraber, bu olanaklardan haberdar olmaları ve bilginin etkin bir şekilde yayılması gerekmektedir. Yerel yönetimlerin ve toplumun bu süreçte aktif rol alması, kırılgan gruplara ulaşmada hayati önem taşımaktadır. Türkiye genelinde ve özellikle Suriyelilerin yoğunlaştığı İstanbul’da, iş piyasasına sınırlı erişim sağlayabilen daha kırılgan topluluklar adına istikrarlı iş imkanları yaratacak uzun vadeli politikaların kamu otoriteleri tarafından geliştirilmesi elzemdir.

4.7. İşsizlikle Mücadele Kapsamında Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Türkiye’de Uygulanan Aktif ve Pasif İstihdam Politikaları

Suriye’de meydana gelen iç karmaşıklıklar neticesinde sınır ülkesi olarak Türkiye’ye göç eden Suriyeliler Türkiye’de geçici koruma kapsamında değerlendirilmektedirler. Bu statüleri sayesinde Suriyelilerin de yerli halk gibi sağlık, eğitim ve iş imkanlarının yanı sıra dil desteklerinden yararlanma olanakları da bulunmaktadır (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2016, Madde-26). Bu bağlamda Suriyelilerin de kendi kimliklerini kullanarak hem sosyal hem de yasal işlemleri yürütme hakları bulunmaktadır. Aynı zamanda söz konusu kimlik o kişinin yasal yollarla göç ettiğinin de bir göstergesi olarak büyük önem arz etmektedir ve onların sınır dışı edilerek geri gönderilmelerinin önüne geçmektedir (Ergüven ve Özturanlı, 2013, s. 1024).

Geçici koruma statüsünün bulunduğu ülkelerde yaşamakta olan bireyler, aile birleşimi talebinde bulundukları takdirde ailelerini de Türkiye’ye getirebilmektedirler (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2016, Madde-49). Bununla birlikte Türkiye’de uygulanmakta olan mülteci statüsü ile ikincil koruma yapılarından yararlanan Suriyelilerin bu ülkede çalışabilmeleri adına ekstra izin almalarına gerek duyulmamaktadır (6458 sayılı *Yabancı ve Uluslararası Koruma Kanunu*, 2013, Madde-89). Bu bağlamda geçici koruma statüsünde değerlendirilen Suriyelilerin ise kimliklerinin bulunması durumunda çalışma iznine başvurmaları şarttır. Çalışma izni başvurusunu takiben minimum 6 aylık süreçte geçici koruma statüsünü koruyan göçmenler, izinler dahilinde yaşamakta oldukları şehrin ilgi bakanlıkları tarafından

belirlenen iş alanlarında çalışma izni talep edebilmektedirler (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2016, Madde-29).

Suriye’den Türkiye’ye zorunlu göçler ile akın eden yabancı uyruklu kişilerin istihdam edilmesine yönelik problemlerin yanı sıra diğer çeşitli ülkelere göçlerini gerektiren durumları düzenleyen yasal dayanaklar bulunmaktadır ve bunlar arasında öne çıkanlar şu şekilde sıralanabilmektedir (Ağır ve Sezik, 2015, s. 97):

- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmeleri
- Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme (1951)
- Vatansızların Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme (1954)

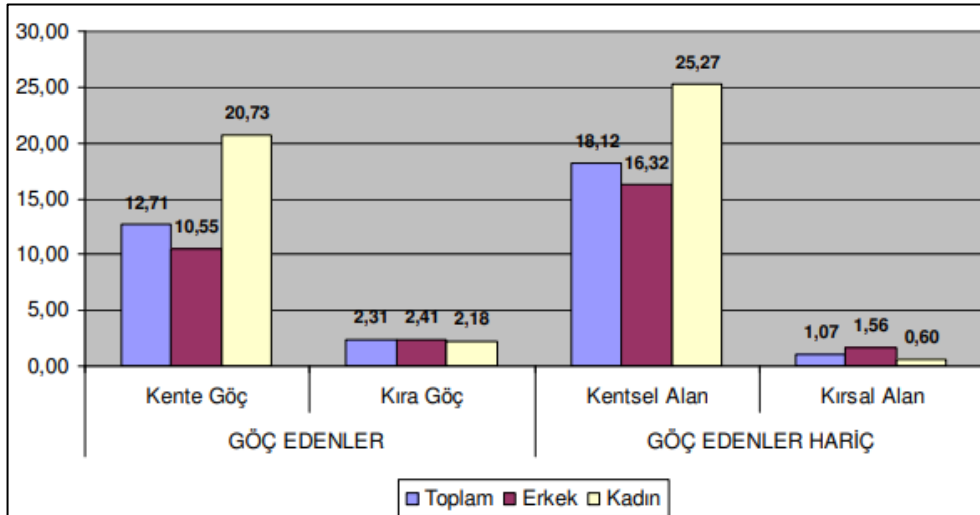
Türk hukukunda yer alan Geçici Koruma Yönetmeliği ise Suriyeli bireylerin Türkiye’de yaşamlarını sürdürebilmeleri adına gerek duydukları iş alanlarında istihdam edilmelerine yardımcı olacak düzenlemeleri içermektedir. Bu bağlamda söz konusu yönetmelik, iş kollarında faaliyet gösteren yerli işçilerin sayılarını göz önünde bulundurarak belli bir oranda Suriyeli işçi istihdam etme zorunluluğunu da içermektedir. Yönetmelikte Suriyelilere özel olarak yer alan bu düzenlemeler sayesinde de Suriyeli nüfusunun yoğunluklu olduğu şehirlerde istidam sorunlarının büyük ölçüde çözümlendiği ifade edilmektedir (Duran, 2014, s. 54).

Özellikle 2011 yılı itibariyle yoğun bir şekilde Türkiye’ye doğru gerçekleşen kitlesel göçlere bağlı olarak şekillenen istihdam durumları hem ulusal hem de uluslararası çapta dikkate değer bir konuya dönüşmüştür. Türkiye’ye sığınan Suriyelilerin problemlerine çözümler sunulması adına geliştirilen politikalardan birini de Suriyeliler özelinde düzenlemelerin yapılması oluşturmaktadır. Bu bağlamda yapılan düzenlemelerinse Türkiye’nin yerli işgücü dengesini koruyacak şekilde olması ve halkın tepkisini çekmemesi oldukça önemli bir husustur (Koç vd., 2015, s. 87).

Buraya kadar bahsedilen tüm bu politikaların yanında ILO’nun destekleriyle oluşturulan “*Suriyeliler için Suriyeli Akınına Uluslararası Çalışma Örgütü Yanıtı*” isimli proje de geçici koruma statüsünde değerlendirilen Suriyelilere yönelik önemli politikaları barındırmaktadır. Bu proje kapsamında Suriyeli bireylerin çalışma koşullarının iyileştirilmesine dikkat çekilmekte olup, bu doğrultuda istihdam imkanlarının genişletilmesi amaçlanmaktadır. Bu projenin bir diğer amacını ise dezavantajlı grupta değerlendirilen Suriyelilerin korunması oluşturmaktadır. Bununla birlikte bu projenin baz alınmasıyla oluşturulan Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların

Çalışma İzinlerinde Dair Yönetmelik’le beraber 6458 sayılı Kanun’un 91. maddesi, Suriyeli iş gücünün istihdama dahil edilmesinde yasal bir çerçeve sunmaktadır (Kara, 2016, s. 166).

Suriyeli bireylerin iş gücüne daha güvenli bir şekilde dahil olabilmelerine ilişkin politikalardan bir diğeri de 4817 sayılı kanunun düzenlenmesi olmuştur. Bu bağlamda 4817 sayılı kanun Suriyeli bireylere çalışma iznin verilmesinden üç bakanlığı sorumlu tutmuştur. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ise 4817 sayılı kanunda yer alan ifadelerle tezatlık göstermesiyle dikkat çekmektedir. Bu da 6458 sayılı kanunun bir muğlaklık durumuna yol açmasına neden olmaktadır. Bu da Suriyeli istihdamına yönelik daha anlaşılır, daha açık ve daha sade politikaların oluşturulması gerekliliğine vurgu yapmaktadır (Çelik vd., 2014, s. 48). Bu doğrultuda Suriyeli bireylerin istihdam edilebilmesine yönelik kurumsal alt yapı düzenlemelerinin yapılması şarttır. Sivil toplum örgütlerinin kamu kurumları ile olan iş birliklerini artırmaları ise bu yönde geliştirilebilecek öneriler arasında yer almaktadır. Zira bu tür bir iş birliği ile oluşturulan koordinasyonun Suriyeli istihdamında karşı karşıya kalınan güçlükleri minimize edeceği öngörülmektedir. Bu bağlamda Suriyelilerin geliştirilecek yeni politikalardan yararlanmaları da onların işçi haklarının korunmasına yardımcı olacaktır. Bütün bunlara ek olarak Suriyeli işçilerin emeklerinin suistimal edilmesini önleyerek haklarını arayabilecekleri zeminin oluşturulmasına da önem verilmelidir (Koç vd., 2015, s. 90).

Şekil 7. 2000 Yılı İtibarı ile Türkiye’de Yerleşim Yerine Göre Göç Edenlerin ve Göç Edenler Hariç Nüfusun İşsizlik Oranları (%)

Kaynak: TÜİK (2005) 2000 Göç istatistikleri ve DİE 2000 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikler’den faydalanılarak hazırlanmıştır.

Ankara Ticaret Odası tarafından yapılan çalışmaya göre 2004–2006 yılları aralığında büyüklük açısından en fazla göç alan üç il olarak İstanbul, Ankara ve İzmir illerinde işsizlik oranlarının sırası ile % 0,4, 2,7 ve 3,8 azaldığı ifade edilmektedir. Söz konusu üç il yoğun bir şekilde göç baskısı altında olmakla birlikte işsizlik oranları azalma gösterse dahi sırası ile % 13,7, 15,9 ve 14,9 oranlarında olduğundan dolayı oldukça yüksektir. Söz konusu şehirlerde meydana getirilen istihdam imkanları aracılığıyla göçe karşı işsizlik oranlarının azalması, göçün oluşturduğu işsizlik oranının doğal düzeye veya ülke ortalamasına düşürülmesine engel olmaktadır. Buna karşılık göç vermekte olan bölgelerde göç işsizlik oranını düşürmemektedir. Tam tersine söz konusu bölgelerde işsizlik oranları yükselmeye devam etmektedir. Batman, Mardin, Şırnak, Siirt, Diyarbakır ve Şanlıurfa göç verme hızı bakımından üst sıralarda yer almaktadır. Bu sayede göç vermekte olan bölgelerde göçün kendi başına işsizlik oranlarını azaltma hususunda bir etkisinin bulunmadığı ifade edilebilmektedir (Ankara Ticaret Odası, 2007).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) tarafından 2021 yılının son zamanlarında dünya genelinde 89,3 milyon zorlama ile göç ettirilmiş birey, 53,2 milyon kendi vatanlarında yerlerinden edilmiş birey, 27,1 milyon mülteci ve 4,6 milyon sığınmacı bulunduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte UNHRC şiddet, savaş ve zulüm nedeniyle zorlama ile yerinden edilen bireylerin sayısının küresel bakımdan arttığını; dünyada en çok sayıda mülteciye ev sahipliği yapmakta olan ülkenin Türkiye olduğunu; kayıtlı olan Suriyeli mültecilerin 3.6 milyon olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda son yıllar içerisinde Türkiye kapsamında yakalanmış ve resmi kayıtlara geçirilmiş düzensiz göçmen sayısında devamlı bir artış yaşanmıştır. Söz konusu artış T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi tarafından yayınlanan verilerle Şekil 8’de aktarılmıştır.

Şekil 8. 2005-2022 Arasında Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı (24.11.2022 Tarihiyle)

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

Şekilde ifade edildiği üzere on yılda geçici koruma bağlamındaki Suriyelilerin sayısı 251,3 kat artış göstermiştir. Savaş sona eriş olsa da dönütleri azalmamıştır. 2022 yılının ilk zamanları itibariyle kayıtlı olan Suriyeli sayısı yalnızca 159.655 kişi azalmaya uğramıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2022)

Tablo 2. Yerleşim Yeri ve İstihdam Durumu Bağlamında Ekonomik Faaliyete Göre Göç Eden Nüfus ve Türkiye Geneli (2000)

		İŞGÜCÜ			İSTİHDAM			İŞSİZ		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
GÖÇ EDENLER	Toplam	57,87	75,58	36,44	52,59	69,31	32,35	9,12	8,29	11,20
	Şehirden Şehire	50,71	71,74	25,08	44,33	64,37	19,91	12,58	10,27	20,62
	Köyden Şehire	48,66	73,46	18,53	42,25	65,02	14,60	13,16	11,50	21,20
	Şehirden Köye	80,51	85,76	74,13	78,45	83,54	72,26	2,56	2,58	2,53
	Köyden Köye	84,56	88,54	80,23	83,48	87,08	79,56	1,27	1,64	0,84
	Şehre Göç	50,24	72,13	23,59	43,86	64,52	18,70	12,71	10,55	20,73
	Köye Göç	81,27	86,26	75,33	79,39	84,18	73,69	2,31	2,41	2,18
GÖÇ EDENLER HARİÇ	Kent	39,11	62,37	15,73	32,03	52,19	11,76	18,12	16,32	25,27
	Köy	83,25	83,71	82,82	82,36	82,40	82,32	1,07	1,56	0,60
GENEL NÜFUS	Toplam	55,19	70,58	39,58	50,26	63,62	36,72	8,92	9,86	7,23
	Kent	83,09	83,94	82,26	82,12	82,56	81,68	1,17	1,64	0,70
	Köy	40,57	63,75	16,67	33,57	53,93	12,59	17,24	15,40	24,50

Kaynak: TÜİK (2005) 2000 Göç İstatistikleri ve DİE 2000 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikler'den faydalanılarak hazırlanmıştır (Akt. Bahar ve Bingöl, 2010).

Türkiye genelinde Suriyeliler açısından üç çeşit istihdam uygulanmaktadır. Birincisi bağımsız olan bir şirket kurulması ile işveren olmaya dayanmaktadır. Yaşamlarını sürdürmekte oldukları şehirlerde olanaklar bağlamında ticaret ya da sanayi şirketi

kuran Suriyeliler, işçi olarak Suriyelileri almaktadırlar. İkincisi ise ticaret ya da zanaat sektörü kapsamında bağımsız bir şekilde işyeri açan Suriyeliler olarak ifade edilebilmektedir. Suriyeliler tarafından istihdama katılım sağlanmasının bir diğer ve en yaygın yöntemi ise bağımlı işçilik olarak ifade edilebilmektedir. Pek çok Suriyeli, tarım, inşaat, ticaret ve sanayi sektörlerinde bağımlı işçi şeklinde çalışmaktadır (Vatansever, 2016, s. 43).

ILO tarafından TÜİK 2017 verileri baz alınarak hazırlanan “Türkiye İşgücü Piyasasındaki Suriyeli Mülteciler Raporu” (2020) bağlamında, 2017’de işgücüne katılım sağlayan Suriyeli sayısı 940.921 olarak belirtilmiştir. Suriyelilerin %91,6’lık dilimi kayıt dışı bir şekilde istihdam edilmektedir. Suriyelilerin %79,1’lik dilimi kayıt dışı istihdamın en fazla olduğu inşaat, imalat ve ticaret sektörlerinde görev almaktadır (İncili ve Aysan, 2023, s. 210).

Dünya genelinde en çok Suriyeli’ye ev sahipliği yapmakta olan Türkiye kapsamında pandemi döneminin öncesinde Suriye nüfusunun yalnızca %18’lik dilimi işsiz iken pandemi döneminde söz konusu oran %88’e yükselmiştir. Bu durumun en yaygın görüldüğü iller Hatay, İstanbul, Ankara gibi büyük iller olarak ifade edilebilmektedir.

Ürdün ise kurulduğu dönemden günümüze dek sığınmacı yönetimi hususunda diğer ülkelere nazaran daha çok tecrübelidir. Söz konusu tecrübe sığınmacı akının başladığı dönemde Ürdün’ün hızlı bir şekilde sorumluluk paylaşımına yönelik harekete geçmesini sağlamıştır. Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler, Amerika Birleşik Devletleri, Arap ülkeleri ve Kanada’da dahil olmakla birlikte pek çok ülke Sivil Toplum Kuruluşları’ndan ve uluslararası kuruluşlardan destek almıştır. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ile birlikte işbirliği içerisinde kamplar, Ürdün’de de bir kampı olan ve bütün yönetim ile maddi giderleri üstlenen BAE tarafından yönetilmeyi sürdürmüştür. 2017’de Ürdün Hükümeti tarafından sığınmacıların güvenlik, ekonomi, ve sosyal doku üzerinde yarattığı baskı dolayısıyla Suriyeli sığınmacılara dair politikası daha fazla güçlendirilmiştir. Fakat Avruğa Birliği ile imzalanan Ürdün Anlaşması sayesinde Suriyelilere çalışma izni tanınması hızlanmıştır. Bu anlaşma yalnızca Ürdün vatandaşlarının değil aynı zamanda Suriyeli sığınmacıların da ekonomik durumlarını daha iyi bir seviyeye getirmeyi hedeflemektedir. Hatay bu bakımdan Suriye’den gelmekte olan göçmenlerin göç ettikleri günden itibaren problemlerinin Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Sivil Toplum Kuruluşları gibi kurum ve kuruluşların desteği ile çözülmesine yardımcı olmuştur (Duruel, 2017).

Uluslararası fonlara bağlı olan projeler ise Suriyeli göçmenlerin istihdamlarına destek olmuştur. Ancak bu projelerin ne kadar olumlu sonuçlar aldığı tartışmalıdır. Dış kaynaklara bağımlı olan bir istihdam meydana getirme stratejisi ve proje mantığı ile kısa zamanda çözümler bulmuştur ancak yeterli seviyede ve uygun eşleşme ile, niteliğe uygun olan işçileri uygun işlere yerleştirmiş olup olmadığı belirsizdir. Türkiye kapsamında ve özellikle de İstanbul özelinde göçmenleri de kapsayan kırılgan ve iş piyasasına sınırlı erişimi bulunan gruplar açısından kamu gündeminde istihdam yaratma politikalarının olması önem taşımaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Alanyazın incelendiğinde göç kavramının tanımlanmasında çok sayıda açıklamanın bulunduğu görülmektedir. En genel kapsamı ile ise göçün, kişilerin yaşamlarını sürdürdükleri bölgeden farklı bir bölgeye taşınmaları olarak ifade edildiği görülmektedir. Bununla birlikte göç olgusunun gerçekleşmesine zemin hazırlayan pek çok faktörün bulunması da dikkat çekicidir. Bu noktadaysa göçlerin kaynaklandıkları nedenlere, sürelerine ve gerçekleştikleri bölgelere bağlı olarak çeşitli sınıflarda değerlendirildikleri görülmektedir. Bu sınıflandırmalar arasında ise ön plana çıkan üç göç türünün zorunlu, istekli ve uluslararası göçler olduğu gözlenmektedir.

Kişilerin kendilerince geçerli gördükleri birtakım nedenlerin varlığında gönüllü olarak gerçekleştirdikleri göç faaliyetleri istekli göçler olarak nitelendirilirken, savaş, doğal afetler ve bazı insan haklarının suistimal edilmesi karşısında gerçekleştirilen göçlerse zorunlu göçler olarak değerlendirilmektedir ve genellikle mecburiyete dayalı bir göç söz konusudur. Uluslararası göç ise tüm bu göçlerin nedeni fark etmeksizin ulusal sınırlar dışında bir noktaya gerçekleşmesini içermektedir. Göç olgusuna dahil olan bireylerse göçün gerçekleştirildiği bölgeye ve göç nedenine bağlı olarak çeşitli statüler kazanmaktadır. Bu bağlamda devletlerin bu göç hareketlerini düzenlemek adına oluşturdukları politikalarda da değişkenlikler görülebilmektedir.

Türkiye özelindeki göç ve göçmen politikaları, bireylerin kendi ülkelerinden geçici ya da kalıcı olarak başka bir devlete yerleşmelerini kapsayan uluslararası göç süreçlerini ele almaktadır. Artan göçmen sayısı ile birlikte bu politikaların dış politikayı nasıl şekillendirdiğine dair araştırmalar, yabancı vatandaşların kapsanmasının etkilerini genişlettiğini göstermektedir. Bu bağlamda göç kaynağı olan ülkelerin, ulusal çıkarlarını gözettileri görülürken eğitilmiş bireylerin gelir potansiyelinin yüksek ülkelere yönelmesinin çeşitli beyin göçlerine yol açtığı gözlenmektedir.

Göç bilimi ve uluslararası toplum son dönemlerde, göçün kalkınma üzerindeki etkilerini daha fazla vurgulamaktadır. Düşük gelirli ülkeler, Küresel Göç ve Kalkınma Forumu gibi platformlar aracılığıyla zengin ülkelerle daha etkin ilişkiler kurarak konumlarını güçlendirmektedir. Özellikle 2000'lerden sonra öne çıkan Türkiye'nin göç politikaları, dış politika ile daha fazla iç içe geçmiş, ulusal ve uluslararası düzeyde stratejik bir rol üstlenmiştir. Avrupa'ya geçmek isteyen transit göçmenlerin Türkiye

üzerinden geçiş yapması ve Avrupa Birliği ile olan iş birlikleri, Türkiye'nin bu alandaki önemini daha da belirginleştirmiştir.

2011 yılında patlak veren Suriye iç savaşına bağlı olarak da Türkiye'nin göç politikaları daha çok gündeme gelmeye başlamış ve mevcut politikaların eksik yanlarının belirmesine yol açmıştır. Suriye'de meydana gelen iç karmaşıklıklar bireylerin insani haklarının suistimal edilmesine neden olarak göç etmelerini gerektirmiştir. Bu doğrultuda Suriyeliler çeşitli ülkelere göç etme girişiminde bulunmuş ancak pek çok sayıda ülkenin reddiyle karşı karşıya kalmışlardır. Buna karşın Türkiye sınır kapılarını açarak milyonlarca Suriyeli göçmeni ülkeye kabul etmiştir. Türkiye'ye göç eden Suriyeli sayısının fazlalığıysa yerel halkın tedirgin olmasına yol açarak çeşitli güven problemlerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Türkiye içinde geçici koruma statüsünde değerlendirilen Suriyeliler, zaman içerisinde ihtiyaçlarını karşılamak adına çeşitli iş alanlarına yönelmiş ve bir iş gücü birikiminin oluşmasına neden olmuştur. Bu da Suriyeli işçileri kayıt dışı çalışmaya zorlamıştır. Suriyeli göçmenlerin kayıt dışı şekilde resmi olmayan yollarla ağır işlerde çalıştırılmasını fırsat bilen iş verenler de tercihlerini bu kişilerden yana kullanma eğilimine geçmişlerdir. Herhangi bir sigorta ve kayıt masrafı olmadan istenilen şekilde çalıştırılan Suriyelilerin daha düşük maliyetli olmalarına bağlı olarak daha çok tercih edilmeleri de yerel halkın istihdam edilmesinin önüne geçmiştir. Bu da Türkiye'de hem Suriyelilerin kayıt altında çalışması hem de yerel halkla olan istihdam dengesinin kurulması adına çeşitli politikaların oluşturulmasını gerektirmiştir.

Özellikle de Suriye'ye sınırı bulunan illerde yaşamakta olan vatandaşlar yalnızca istihdam açısından değil aynı zamanda yaşamın pek çok aşamasında Suriyeli sığınmacılardan gerek sosyal gerek ekonomik olarak etkilenmişlerdir. Bu durumun sebebi Suriyeli sığınmacıların toplumsal uyum problemi yaşamalarıdır. Sığınmacıların yoğun olduğu bölgelerde artış gösteren toplam talep ile düşüş gösteren işgücü maliyetleri kayıtlı sektör kapsamında istihdam artışına neden olmuştur. İşsizlik oranları artış gösterirken kayıt dışı istihdam, işgücüne katılım, iş bulma oranları gerilemiştir. İşgücü piyasası kapsamında çoğunlukla dezavantajlı oldukları ifade edilen gençler, kadınlar ve eğitim seviyesi düşük olan bireyler bu etkileri daha çok hissetmişlerdir. Türkiye genelinde kayıt dışı istihdamın daha çok olması işgücü piyasaları üzerinde Suriyeli sığınmacıların olumsuz etkilerini yükseltmiştir. Bununla birlikte Türkiye kapsamındaki Suriyelilere yapılan yardımlar oldukça yüksek bir

miktara ulaştığından dolayı Türk vatandaşları bu duruma tepki göstermeye başlamışlardır. Bu durum zaman içerisinde ekonomik değil sosyal bir probleme de dönüşmeye başlayarak toplumun huzurunun bozulmasına yol açmıştır. Çünkü Türk vatandaşlarına göre üretim, yatırım, istihdama aktarılması gerektiği düşünülen kaynaklar talep edilen alanlardan ziyade Suriyeli sığınmacılara yönelik harcanmıştır. Aynı zamanda söz konusu kaynaklar Suriyelilerin daha yopun oldukları bölgelerde temel gereksinimlerin karşılanması için jarcandığından dolayı ekonomik faaliyetler canlılık kazanmıştır. Dünya genelinde Suriye'ye gönderilen yardım malzemeleri ise sınır illerde bulunan firmalar tarafından karşılandığından dolayı söz konusu durum gıda, tekstil alanlarında faaliyet göstermekte olan firmalar bakımından bir fırsata dönüşmüştür.

Emek piyasası üzerinde Suriyeli sığınmacıların en önemli tehditlerinden birisi ise Türk işçilerin yerine geçerek işsizliğe yol açmalarıdır. Fakat Türkiye'de ve Suriyelilerin yoğunluklu olduğu alanlarda gerçekleştirilen araştırmalar söz konusu etkinin olmadığı veya belirli kesimler açısından oldukça sınırlı olduğunu göstermektedir. Bu bakış açısına göre ise Suriyeli sığınmacıların çalıştıkları işlerin genellikle Türklerin istemedikleri işlerden olduğu belirlenmiştir. Emek piyasaları kapsamında Suriyelilerin özellikle de Türklerin çok fazla tercih etmemekte oldukları vasıfsız eleman statüsünde çalıştıkları belirlenmiştir. Emek piyasasına dair tehditlerden birisi ise ücretlerle alakalıdır. Suriyeli sığınmacılar kayıt dışı sektörler kapsamında istihdam edildiklerinden dolayı ücret düzeyini de düşürmektedirler. Fakat kayıt dışı bir şekilde çalışmak Suriyelilerin seçimi değildir. Bu durum çalışma izinleri olmamasından dolayı hukuki bir zorunluluğa dönüşmüştür.

Suriye'ye sınırı bulunan illerde yaşamlarını sürdürmekte olan bireyler yalnızca istihdam açısından değil yaşamın pek çok evresinde Suriyeli sığınmacılardan etkilenmektedirler. Suriyeli sığınmacılar yalnızca Türkiye istihdam piyasasına değil aynı zamanda sosyal yaşamın pek çok alanına etki etmektedirler. Suriyeli sığınmacılar dolayısıyla meydana gelebilecek birtakım olumsuz etkilerin mümkün olan en düşük seviyeye indirgenmesi için önlemler alınması önem taşımaktadır. Suriyeli sığınmacıların en fazla önem taşıyan problemlerinin başında toplumsal uyum problemi yer almaktadır. Bu problemin çözüme kavuşturulması kısa vadede toplumsal entegrasyonu tamamlamakla birlikte kayıt dışı istihdam problemlerinin çözümünde de etkili olacaktır. Suriyelilerin Türkiye genelinde yaşadıkları problemleri daha rahat bir

şekilde belirlemek ve toplumsal uyumu en yüksek düzeye çıkarmak amacıyla bölgesel sivil toplum kuruluşlarının kurulması sağlanmaktadır.

Suriyeli göçmenlerin Türkiye kapsamında çalışabilmesi amacıyla mevzuatın belirlemiş olduğu şartlardan en önemlisi de Geçici Koruma Statüsü ile herhangi bir ilin Göç İdaresi'ne kaydolarak ikamet belgesinin alınmasıdır. Kayıtlarının bulunduğu ilin haricinde bir ilde yaşamaları göçmenlerin formel bir şekilde emek piyasasına katılmalarına engel teşkil etmektedir. Değişim gösteren politikaların sebep olduğu belirsiz zemin; eğitim benzeri beşeri sermaye geliştirme hususunda isteksizliğe yol açabilmektedir. Bu durumda Suriyeli göçmenlerin uyum problemine yol açmaktadır.

İstihdam rejiminin meydana getirdiği etkiler bakımından; sermayenin ucuz işgücü talebinin karşılanmasında göçmen emeğinin söz konusu olduğu ifade edilebilmektedir. Bu bakımdan değerlendirildiğinde göçmenler daha ucuza çalıştırılabildiği için yerli halkın işsizlik oranları artmaktadır. Aynı zamanda kayıt dışı bir şekilde çalıştırıldıklarından dolayı usulsüzlük artış göstermektedir. Söz konusu tutum kayıt dışı ekonominin büyümesi ve vasıflı Suriyeli göçmenlerin uygun olan istihdam hareketliliği açısından engel teşkil etmektedir.

Sonuç olarak tarihsel süreçte göç hareketleri; sömürgecilik, dünya savaşları ve küreselleşme gibi çeşitli etmenler tarafından şekillenen bir olgu olarak dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Türkiye ise 1990'lı yıllardan itibaren uluslararası koruma ihtiyacı olan bireylerin artışıyla, göç politikalarını yeniden gözden geçirme gereği duymuştur. Özellikle Suriye iç savaşı sırasında Türkiye'ye sığınan mülteciler, ülkenin uluslararası göç yönetimindeki stratejik pozisyonunu pekiştirmiştir. Bununla birlikte yoğun bir şekilde gerçekleşen göç olgusu Türkiye'nin mevcut göç politikalarının Suriyeli istihdamını düzenlemesiyle işsizlik oranlarının dengede tutulmasını gerektirmiştir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2017). *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, 3. Baskı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adar, A. Ş. (2018). Türkiye’de Yeni Prekarya Suriyeli İşgücü Mü?. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (1), 13- 36.
- Adıgüzel, G. (2020). *İtici ve çekici faktörler ışığında Türkiye’ye yönelik uluslararası göçler: 1979-2019* (Master’s thesis, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı).
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (2018). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Agamben, G. (2009). *Biz mülteciler*. İstanbul: Tesmeralsekdiz.
- Ager, A. & Strang, A. (2008). Understanding Integration: A Conceptual Framework. *Journal of Refugee Studies*, Vol 21, No.2, 116-191.
- Ağır, O. & Sezik, M., (2015). Suriye’den Türkiye’ye yaşanan göç dalgasından kaynaklanan güvenlik sorunları. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 95-124.
- Ağır, O., & Aksu, Z. (2017). Birleşmiş Milletler’in Suriye Krizine Yönelik Politikalarının Değerlendirilmesi. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 4(9), 43-55.
- Akcan, A. T. (2018). Türkiye işgücü piyasasında Suriyeli sığınmacıların yeri ve etkileri. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 8(2), 59-73.
- Akgönenç, O. (2010). *Türkiye’nin AB Stratejisi*, Ankara, Nobel Yayınevi.
- Akın, M. H., & Bozbaş, G. (2020). Suriye’den Türkiye’ye göçün sosyolojik sonuçları: Suriyeli göçmenler üzerine uygulamalı bir saha araştırması. *Liberal Düşünce Dergisi*, 25(97), 47-65.
- Akkan, İ. (2016), *Arap Baharı Sonrası Suriye ve Türk Dış Politikası Açısından Türkiye Suriye İlişkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Akpınar, R. (2017). Metropollerde Yaşayan Suriyelilerin Yaşamlarında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: İzmir Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(Göç Özel Sayısı), 1355-1367.
- Aksoy, E. (2020). Türkiye’deki Suriyeli Göçmen Çocukların Okullaşma Durumları. *Akademik Hassasiyetler*, 7(14), 37-51.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim. *Journal of International Social Research*, 5(20).

- Aktaş, M. T. (2015). Göç Olgusu Ekonomik Kalkınmada İtici Güç Olabilir Mi?. *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(1), 37-48.
- Aktürk, Ş. (2012). Etnik kategori ve milliyetçilik. *Doğu Batı Dergisi*, 38, 23-53.
- Altay, A., & Özdemir, E. A. (2022). Türkiye ve Avrupa Birliği Arasında Mülteci Krizi: Mali Yardım Programı Üzerine Bir İnceleme. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (24), 409-423.
- Anadolu Ajansı (2024). [http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=1058&l=1](https://www.aa.com.tr/tr/dunya/uluslararası-goc-orgutu-dunya-genelinde-tahminen-281-milyon-uluslararası-gocmen-bulunuyor/3212551#:~:text=Uluslararası%C4%B1%20G%C3%B6%C3%A7men%20bulunuyor, Erişim Tarihi: 23.07.2024.</p><p>Andaç, F. (2010). <i>İşsizlik Sigortası</i>. Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası, 2. Baskı.</p><p>Ankara Ticaret Odası, “İşsizliğin ve Göçün Coğrafyası Raporu” <a href=) (07.11.2008), 2007, s.1.
- Apaydın, Ş., & Taşdoğan, C. (2019). Yapısal ve Konjonktürel İşsizlik Çerçevesinde Okun Yasası Üzerine Bir Gözlem. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 15(1), 61-76.
- Arendt, H. (2019). *Kant'ın siyaset felsefesi üzerine dersler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arıncı, K. (2018). Doğu sınırlarından Türkiye'ye yaya mülteci akını ve ortaya çıkan sorunlar. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(3), 1467-1485.
- Artan, T., & Arıcı, A. (2017). İstanbul'da yaşayan geçici koruma statüsündeki Suriyelilere yönelik sosyal hizmet uygulamalarının değerlendirilmesi. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 1(1), 1-21.
- Aslantürk, O., & Tunç, Y. E. (2018). Türkiye'de Yabancıların Çalışma İzinleri Ve Suriyeliler. *Ombudsman akademik*, 5(9), 141-180.
- Aşan, D., (2023). Küresel Isınma: Tanımı, Nedenleri ve Sonuçları, <https://www.dilekasan.com/kuresel-isinma-tanimi-nedenleri-ve-sonuclari/>, Erişim Tarihi: 03.09.2024.
- Ataman, B. (1998) İşsizlik sorununa yeni yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 53.01, 59-72.
- Ateş, F. (2021). *Suriyeli Göçmen Girişimcilerin Deneyimlerinin ve Müşterilerin Göçmen Girişimcilerden Alışveriş Yapma Motivasyonlarının İncelenmesi*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.

- Avrupa Sosyal Şartı (1961). *Avrupa Anlaşmaları Serisi - No. 35: Avrupa Sosyal Şartı*, Torino: Avrupa Konseyi.
- Ay, E. (2019). *Avrupa Birliği'nin Ortak Göç ve Mülteci Politikası: Suriye İç Savaşı Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Aydemir, A. ve Kırdar, M. G. (2013). *Quassi-Experimental Impact Estimates of Immigrant Labor Supply Shocks: The Role of Treatment and Comparison Group Matching and Relative Skill Composition*. IZA Institute of Labor Economics Discussion Paper Series No: 7161. January 2013.
- Aydın, G. Ş. (2022). Suriye Savaşı'nda Avrupa Birliği (AB)'nin Mülteci ve Sığınmacı Siyaseti. *Liberal Düşünce Dergisi*, (105), 107-134.
- Aydın, M. ve Ereker, F. (2014). Türkiye'de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı. *Uluslararası İlişkiler*. 11(43). 127-156.
- Aygül, H. H. (2018). Mülteci Emeginin Türkiye İşgücü Piyasalarındaki Görünümü ve Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 9 (20), 68- 82.
- Aykaç, M. (2007). *Uluslararası göç: Kadınlar için tehdit, fırsat ve yükler. Uluslararası Göç ve Kadın Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 51). Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yay., İstanbul.
- Babuç, Z. T., & Büyükaşık, C. (2022). Suriyeli öğrencilerin Türk eğitim sistemine entegrasyonuna ilişkin ortaokul öğretmenlerinin deneyimleri: Osmaniye ili örneği. *İnsan Hareketliliği Uluslararası Dergisi*, 2(2), 166-199.
- Bahar, O., & Bingöl, F. K. (2010). Türkiye'de İç Göç Hareketlerinin İstihdam ve İşgücü Piyasalarına Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 43-61.
- Bakioğlu, A. (2018). Ankara'daki mültecilerin geçim ve ekonomik deneyimleri. Bakioğlu, A., Artar, F., İzmir, H. (Ed.). *Ankara'daki Suriyelilerin mültecilik deneyimleri göç, gündelik yaşam, geçim deneyimleri ve sosyal dışlanma içinde* (40-51), Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları
- Balibar, E. (2007). Irkçılık ve Kriz. E. Balibar, & I. Wallerstein içinde, *İrk, Ulus, Sınıf* (s. 260-272). İstanbul: Metis Yayınları.
- Balibar, E. (2016). *Yurttaşlık*. (M. Erşen, Çev.) İstanbul: MonoKL Yayınları.
- Balkan, B., Tok, O. E., Torun, H. ve Tumen, S. (2018). Immigration, Housing Rents And Residential Segregation: Evidence From Syrian Refugees In Turkey. *IZA Institute of Labor Economics Discussion Paper Series* No: 11611. June 2018.
- Başel, H. (2006). İç Göçün Sonuçları ve İşgücüne Etkileri, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (51), 287-321.

- Batir, K. (2017). Avrupa Birliği'nin Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye ile AB Arasında İmzalanan Geri Kabul Anlaşması Çerçevesinde Hukuki Bir Değerlendirme. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30), 585-604, 2017.
- Bauman Z (2018) *Sosyolojik Düşünmek*, çev. A. Yılmaz, 17. Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bayrak, M. ve Kanca, O. C. (2013). Türkiye'de Phillips Eğrisi Üzerine Bir Uygulama. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 8(3). 97-115.
- Bayraklı, C. (2007). *Dış Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri: Göçmen Konutlarında (İzmir) Yaşayan Bulgaristan Göçmenleri Örneği*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- BBC (2024). 9 soruda Türkiye'de yaşayan Suriyeliler, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c4ngz5dk9mro#:~:text=Yerlikaya,%20son%20bir%20y%C4%B1l%20da%20%C3%BClkesine,658%20bin%20463%20oldu%C4%9Funu%20s%C3%B6yledi.>, Erişim Tarihi: 15. 09.2024.
- Bekiroğlu, C. (2010). *Türkiye'de İşsizlik Sorununun Çözümlemesinde Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Benard, C. (1978). Migrant Workers And European Democracy, *Political Science Quarterly*, Vol 93, No 2.
- Benhabib, Ş. (2013). *Buhran Çağında Haysiyet, Zor Zamanlarda İnsan Hakları*. (B. Yıldırım, Çev.) İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Berk, F. M. (2020). Göç Fenomeni: Tarihsel Perspektif Bağlamında İlk İnsan Göçleri. *OANNES-Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 115-134.
- Betts, A. (2017). *Zorunlu Göç ve Küresel Politika*. Hece Yayınları ve Dergileri.
- Biçerli, K. (2011). *Çalışma Ekonomisi*. (Gözden Geçirilmiş 6. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Bilgili, Y. (2014). *Makro İktisat*. İkinci Sayfa Yayınevi, İstanbul.
- Bobeva, D. & Garson, J.-P. (2004). Overview Of Bilateral Agreements And Other Forms Of Labour Recruitment, *Migration For Employment: Bilateral Agreements At A Crossroads*, Oecd, Pp. 11-32.
- Bodvarsson, Ö.B. ve Berg, H.V. (2013). "The Determinants of International Migration: Theory". Bodvarsson, Ö.B. ve Berg, H.V. (Ed.). *The Economics of Immigration*. Springer, New York, 27- 57.
- Boratav, K. (2000). *Kriz Gelir Dağılımı ve Türkiye'nin Alternatif Sorunu*, Ankara Kaynak Yayınları.

- Bozdağlıoğlu, Y. (2014). Türk-Yunan nüfus mübadelesi ve sonuçları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 180(180), 9-32.
- Böhning, R. (1991). The Ilo And The New Un Convention On Migrant Workers: The Past And Future, *The International Migration Review*, Vol 25, No 4, Pp. 698-709.
- Bradley, M. E. (2007) Efficiency wages and classical wage theory, *Journal of the History of Economic Thought*, 29:2, 167-188.
- Brubaker, R. (2009). *Fransa ve Almanya'da Yurttaşlık ve Ulusallık*. (V. Pekel, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Büyükhan M (2021) Uluslararası ve Ulusal Mevzuata Göre Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü. Araştırma Makalesi, *Dergi Park Akademik*, Cilt:4Sayı:2:76-90.
- Canefe, N. (2018). *The Syrian Exodus in Context, Crisis, Dispossession and Mobility in the Middle East*. Istanbul Bilgi University Press.
- Castells, M. (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür- Ağ Toplumunun Yükselişi* (2. b., Cilt 1). (E. Kılıç, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castles, S. (2003). Towards a Sociology of Forced Migration and Social Transformation. *Sociology*, 37(1), 13-34.
- Castles, S., & Miller, M. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. (İ. A. Bülent Uğur Bal, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları.
- Cevik, A., & Ceyhun, B. (1995). *Psikopolitik yönden kimlik gelişimi ve etnik terörizm*. Ankara: Politik Psikoloji Merkezi.
- Chambers I (2014) *Göç, Kimlik, Kültür*, çev. İ. Türkmen ve M. Beşikçi, 2. Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Chauvin, S. & Garcés-Mascreñas, B. (2020). Contradictions In The Moral Economy Of Migrant Irregularity, Ed. S. Spencer ve A. Triandafyllidou, *Migrants With Irregular Status In Europe*, Springer, Pp. 33-4.
- Choudry, A. & Henaway, M. (2012). Agents Of Misfortune: Contextualizing Migrant And Immigrant Workers' Struggles Against Temporary Labour Recruitment Agencies, *Labour, Capital And Society / Travail, Capital Et Société*, 45(1), 36-65.
- Civan, O. E. & Gökalp, A. (2011). Göçmen İşçi Kavramı ve Göçmen İşçilerin İş Sağlığı ve Güvenliği, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Cilt 1, Sayı 28, Ss. 233-264.
- Çağlak, E., & Pekcan, G. E. (2022). Mülteci Haberlerinin Ulusal ve Yerel Gazetelerde Temsilinin Alternatif Medya ve Hak Haberciliği Bağlamında Değerlendirilmesi. *Ahi Evran Akademi*, 3(2), 79-83.

- Çağrı, A. (2005). *Afganistan'dan Zeytinburnu'na yolculuk. Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri Kitabı* (s. 139). Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yay., İstanbul.
- Çakıcı, Z. (2020). *Uluslararası dijital medyada bir sosyal temsil olarak Aylan Kurdi haberleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Galatasaray Üniversitesi, İstanbul.
- Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk kültüründe göç ve toplumsal değişme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011(24), 129-142.
- Çelik, A., Alkış, M., Sayan, S. ve Ekinci, Y. (2014). *Gaziantep'te Suriyeliler'e yönelik saldırılar ve toplumsal nefretin sebeplerinin analizi*. Gaziantep: Mazlumder.
- Çoban, B. (2018). Türkiye'de İşsizlik Profili Bağlamında Suriyeli Gençlerin İstanbul İşgücü Piyasasına Katılım Sorunları. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (1), 193-216.
- Çoştan, U. (2020). *Türkiye'de Göç Yönetimi ve Politikaları: Suriyeli Mülteciler Örneği*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çökmez, M. (2015). *Türkiye'nin göçmen politikası ve Suriyeli sığınmacılar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muş Alparslan Üniversitesi, Muş.
- Dağ, N. (2016). *Sığınmacıların yaşadığı sorunların insan hakları boyutunda değerlendirilmesi: Kobani'den gelen sığınmacılar örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Dağlı, E., & Yüksel, C. Türkiye'de Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Yerel Yönetimlerin Hizmet Sunumuna Etkisi. *Uluslararası Sosyal Siyasal ve Mali Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 33-49.
- Dalkılıç, R. A. (2022). *Dünya'da ve Türkiye'de Göç Politikaları ve Mali Fonlar* (Master's thesis, Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey)).
- Danış, D. & İrtiş, V. (2008). Giriş: Türkiye'den Fransa'ya Göçün Toplumsal ve Tarihsel Boyutları. D. Danış & V. İrtiş (Ed.) *Türkiye'den Fransa'ya Göç ve Göçmenlik Halleri* içinde (ss. 3-32), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Danış, Ö. F. (2016). Suriyeliler ile Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşları Arasındaki Evlilik İlişkileri Araştırması. *TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Araştırma ve Politika Serisi*, 43.
- Delvino, N. (2020). European Union And National Responses To Migrants With Irregular Status: Is The Fortress Slowly Crumbling?, Ed. S. Spencer Ve A. Triandafyllidou, *Migrants With Irregular Status In Europe*, Springer.
- Demirağ, H. & Kakışım, C. (2018). Almanya'daki Türklerin Göç Ve Entegrasyon Süreci: Birinci Ve Üçüncü Kuşak Karşılaştırması, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı 75, Ss. 123-152. Doi:10.26650/Jspc.2018.75.0011.

- Demircan, A. (2017). Hz. Peygamber'in (sas) hicreti. *İslam Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (1), 1-33.
- Demirci, K. (2019). Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme ve Türkiye'nin Mevzuat Bakımından Sözleşmeye Uyumu. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-Dergi*, Cilt 2, Sayı 2, 6-16.
- Develi, S. E. (2017). "21. Yüzyılda Göç Olgusu: Uluslararası Göç Teorilerinin Ekonomi Politikası". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22: 1343-1353.
- Dikkaya, M., & Dinçer, S. (2023). Türkiye İş Gücü Piyasasında Suriyeli Sığınmacılar. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 187-198.
- Dillioğlu, B. (2015). Suriyeli mültecilerin entegrasyonu: Türkiye'nin eğitim ve istihdam politikaları. *Akademik Orta Doğu*, 10(1).
- Dinler, Z. (2009). *İktisada Giriş*. Ekin Yayınevi, Bursa.
- Dişbudak, C. (2022). Türkiye'de işsizliğin belirleyenleri: Alternatif bir ampirik analiz. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 49: 59-82.
- Doğan, B. (2022). *Geçici koruma altındaki Suriyelilerin aile içi sorunlarının çözümünde Türk Kızılay Toplum Merkezlerinin rolü (Kocaeli örneği) = Role of Turkish Red Crescent Community Centers in resolving family problems of Syrians under temporary protection (The case of Kocaeli)* (Master's thesis, Sakarya Üniversitesi).
- Doğangün, G., & Keysan, A. Ö. (2021). Göçün Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyet pratikleri üzerindeki etkisi: İmkanlar ve zorluklar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 77(1), 125-150.
- Dolunay, A., & Keçeci, G. (2017). Göçmenlerin Kent Dokusuna Etkisi: KKTC Surlariçi Örneği/Impact of Immigrants on the Urban Texture: TRNC Old City Example. *Journal of History Culture and Art Research*, 6(3), 524-559.
- Dulkadir, D. (2017). Türkiye'deki Suriyeli sığınmacı krizi ve Suriyelilerin İç hukuktaki statüleri. *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi*, 1(2), 21-36.
- Dummet, M. (2001). *On Migration and Refugees*. London: Routledge.
- Duncan, H. (2020). Immigration Policy as Foreign Policy. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 17(68), 5-20.
- Duran, A. E. (2014). *Suriyeli mülteciler işgücü piyasasını nasıl etkileyecek?*. How to Syrian refugees labor market effects. Deutsche Welle.

Duruel, M. (2017). Suriyeli Sığınmacıların Karşılaştıkları Temel Sorunlar, Algı Ve Beklentiler: Hatay Örneği. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (62), 57-79.

Düvell, F. (2012). Transit Migration: A Blurred and Politicised Concept. *Population, Space and Place*, 18.

Edelenbos, C. (2005). The International Convention On The Protection Of The Rights Of All Migrant Workers And Members Of Their Families, *Refugee Survey Quarterly*, Vol 24, No 4, Pp. 93-98.

Eker, K. (2008). *Türkiye’de yasadışı göç sorunu* (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.

Ekici, S., & Tuncel, G. (2016). Göç ve İnsan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 9-22.

Ekmen, E. ve Koçak, O. (2020). Göçün Suriyeli ve Yemenli Göçmenlerin Aile Yapıları Üzerine Etkileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (79), 167-205.

Emek Göçü Üzerine Çok Taraflı Çerçeve (2006). *Ilo Multilateral Framework On Labour Migration: Non-Binding Principles And Guidelines For A Rights-Based Approach*, Geneva: International Labour Organization.

Erdayı, U.A. (2009). Dünyada Genç İşsizliği Sorununun Çözümüne Yönelik Ulusal Politikalar ve Türkiye. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 3(22), 133- 162.

Erder, S. (2008). Düzensiz Göç, Göçmen Korkusu ve Gelişen Tepkiler. B. Push & T. Wilkoszewski, (Ed.), *Türkiye’ye Uluslararası Göç Toplumsal Koşullar-Bireysel Yaşamlar içinde* (ss. 41-55). Kitap Yayınevi.

Erdilek, N. (2005). Farklı göç türlerinin gözlemlendiği Tarlabası Projesi. *Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları.

Erdoğan, M. (2021). *Suriyeliler Barometresi 2021*. Ankara: UNCHR Türkiye.

Erdoğan, M. M. (2017). Kopuştan Uyuma Kent Mültecileri: Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi. Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.

Erdoğan, M. M. (2017). *Kopuştan Uyuma Kent Mültecileri: Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi*. Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.

Erdoğan, M. M. (2018). Türkiye’deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, S. (2022). Türkiye-Avrupa Birliği Göç İş Birliği: Bir Göç Dışsallaştırma Örneği Olarak Türkiye’deki Mülteciler İçin Mali Yardım Aracı. *İçtimaiyat*, 6(Göç ve Mültecilik Özel Sayısı), 358-370.

- Eren, B. (2007). *İnsan ticareti ve kadın olmak. Uluslararası Göç ve Kadın Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 83-84). Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yay., İstanbul.
- Eren, V., & Çakran, Ş. (2017). Mülteci politikası: Avrupa birliği ve Türkiye karşılaştırması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(39), 1-30.
- Ergüven, N. S., & Özturanlı, B. (2013). Uluslararası mülteci hukuku ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62(4), 1007-1062.
- Erkal, A. (2017). *Türk basınında sığınmacı algısı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Erol, M., Özdemir, F., & Erol, A. (2021). Sınıf öğretmenlerine göre göçmen çocukların kayıp nesil olmaları altında yatan nedenler. *Milli Eğitim*, 50(Özel Sayı), 475-496.
- Ersel, B. (1999). *Türkiye’de İşsizlik ve İşsizlik Sigortası*. Dilek Ofset Matbaacılık, İstanbul.
- Esaslar, G. K. (2015). *Sağlık Bakanlığı 2875 Sayılı Yönergesi*.
- Eser, B. (2012) *Ekonomik büyüme ve istihdam ilişkisi: Türkiye uygulaması*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Florence, S.P. (2003). *Labour*. London: Routledge Taylor & Francis Group, 153.
- Gelir İdaresi Başkanlığı. (2023). Geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin yaş ve cinsiyete göre dağılımları.
- Gençler, A. (2002). Yabancı kaçak işçilik gerçeği ve Türkiye örneği. *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 17(3), 29.
- Gençler, A. (2015). *Emek göçü ve ekonomisi*. Der Yay., İstanbul.
- Gezik, Z. (2019). *Suriyeli göçmenlerin anaakım medyada temsili* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- GİB: Göç İdares Başkanlığı (2024). Göç İstatistikleri: Geçici Koruma, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, Erişim Tarihi: 25.07.2024.
- Gottschalk, J. (2002) *Keynesian and Monetarist views on the german unemployment problem-theory and evidence*. Kiel Institute of World Economics, Duestern brooker Weg 120, 24105 Kiel (Germany), Kiel Working Paper No. 1096.
- Goularas, B., ve Sunata, U. (2015). Türk Dış Politikasında Göç ve Mülteci Rejimi. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 12-40.

- Göç İdaresi Başkanlığı (2024). <https://www.goc.gov.tr/kitlesel-akinlar#:~:text=%C4%B0lk%20b%C3%BCy%C3%BCk%20g%C3%B6%C3%A7%20201878%20y%C4%B1l%C4%B1nda,dalga%20ise%201908%20y%C4%B1l%C4%B1nda%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fmi%C5%9Ftir>. Erişim Tarihi: 05.07.2024.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2021). Geçici Koruma. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, Erişim tarihi: 23.07.2024.
- Gökbayrak, Ş. (2008). Uluslararası Göç ve Kalkınma Tartışmaları: Beyin Göçü Üzerine Bir İnceleme, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(3), 65-82.
- Gökçek Karaca, N. & Saruç, S. (2014). *Türkiye’de Uluslararası Göç Eğilimleri ve Avrupa Birliği Aday Geçiş Ekonomileri*, Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı Bildirileri, Üsküp, Makedonya.
- Göktürk, H. (2005). *Doğu Türkistan’dan Anadolu’ya göçler. Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri Kitabı* (s. 130-131). Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yay., İstanbul.
- Görgün, M. (2017). Küreselleşme Sürecinde Göçmen İlişkileri Ağının Önemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(Göç Özel Sayısı), 1317-1327.
- Greene, W. H. (2003). *Econometric Analysis (Fifth Edition)*, New Jersey: Prentice Hall.
- Guild, E. (1999). *The European Convention On The Legal Status Of Migrant Workers (1977): An Analysis Of Its Scope And Benefits*, University Of Nijmegen.
- Güler, A. (2021). Göç Olgusunun Çok Boyutlu Etkileri ve Türkiye’ye Yansımaları, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 218-239.
- Güler, M. A. (2015). Ulusal istihdam stratejisi bağlamında Türkiye’de güvencesiz çalışma. *Çalışma ve Toplum*, 3(46), 155-190.
- Güllüpcinar, F. (2012) Göç olgusunun ekonomi-politiği ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 4: 53-85.
- Gültaş, A., & Balçık, P. Y. (2018). Suriyeli sığınmacılara yönelik sağlık politikaları. *Sakarya Tıp Dergisi*, 8(2), 193-204.
- Günay, E., Atılgan, D., & Serin, E. (2017). Dünya’da ve Türkiye’de göç yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 37-60.
- Gündoğan, N. (2004). *Çalışma Ekonomisi içinde “İşsizlik”* (2. Baskı) (Editör: Naci Gündoğan & M. Kemal Biçerli). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1461.

- Gündüz, M., & Yetim, N. (1997). Terör ve göç. *Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı* (ss. 109-116). Ankara: DİE & Sosyoloji Derneği Ortak Yayını.
- Günel Yılmaz, S. (2018). *Uluslararası zorunlu göç çalışmalarında feminist bir metodoloji: Mardin’de Suriyeli kadınların deneyimleri*. Yüksek Lisans Tezi. Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Mardin.
- Günel, E. D. & Zabtiyeoğulları, K. (2021). *Mavi Kart Direktifi*, Ankara: Bilkent Üniversitesi.
- Güney, A. (2009). İşsizlik, Nedenleri, Sonuçları ve Mücadele Yöntemleri. *Kamu İş Dergisi*, 10(4), 135-159.
- Güney, T., Tuncer, G. & Kılıç, R. (2013). *Uluslararası Göçün İş Gücü Piyasasındaki Ücret Düzeyi Üzerine Etkileri: Bir Literatür Araştırması*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 35, 41-54.
- Güreşçi, E. (2016). Ortak ve Farklı Yönleriyle İç ve Dış Göçler. *Journal of International Social Research*, 9(43).
- Gürkan, M. (2006). *Sosyolojik açıdan göç ve yasadışı göç hareketleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Hamidullah, M. (2011). *İslâm Peygamberi* (trc. Mehmet Yazgan). İstanbul: Beyan yayınları.
- Harris, D. J. (1964). The European Social Charter, *The International And Comparative Law Quarterly*, Vol 13, No 3, Pp. 1076-1087.
- Harunoğulları, M. (2018). Sınır ötesinde yeni bir yaşam Suriyeli sığınmacılar ve göçün coğrafi etkileri. Aygül, H.H., Eke, E. (Ed.), *21. yüzyılda uluslararası göç ve mülteciler bir Türkiye perspektifi* içinde (s 297-328.), Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Harzig, C. & Hoerder, D. (2013). *Göç tarihi nedir?*. John Wiley & Sons.
- Hasenau, M. (1991). Ilo Standards On Migrant Workers: The Fundamentals Of The Un Convention And Their Genesis, *The International Migration Review*, 25(4), 687-697.
- Hune, S. (1991). Migrant Women İn The Context Of The International Convention On The Protection Of The Rights Of All Migrant Workers And Members Of Their Families, *The International Migration Review*, 25(4), 800-817.
- Ilo Anayasası (1919). *Uluslararası Çalışma Örgütü* (Ilo) Anayasası.
- International Labour Organization, ILO (2013). *World of Work 2013: Developing with Jobs*. (2nd ed. rev.), Geneva: ILO.

- International Labour Organization-ACTRAV (2012) *From Precarious Work To Decent Work*, International Labour Office Bureau for Workers Activities Publications, Geneva.
- IOM (2009). *Uluslararası Göç Hukuku-Göç Terimleri Sözlüğü*. Çiçekli, B. (Ed.). Uluslararası Göç Örgütü.
- Iom (2021). *World Migration Report 2022*, Geneva: International Organization For Migration.
- IOM (2022) *Uluslararası Göç Hukuku*, Göç Terimleri Sözlüğü.
- IOM (2024). Birleşmiş Milletler (BM) Uluslararası Göç Örgütü (IOM), 2024 Göçmen Sayısı.
- IOM. (2013). *Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü*.
- Ivakhniouk, I. (2004). *Analysis of the Economic, Social, Demographic and Political Basis of Transit Migration in Russia*. Istanbul: Final Communiqué, Council of Europe Regional Conference, Proceedings, içinde (s. 20-40), 30 September- 1 October.
- İçduygu, A. (2004). *Türkiye’de kaçak göç: İstanbul*. İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2004-65.
- İçduygu, A. (2014). 1950’lerden, 2000’lere Türkiye’den Yurtdışına Yönelen İşgücü Göçü. A. İçduygu, S. Erder, & Ö. F. Gençkaya (Ed.), *Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-ötesi Dönüşümlere* içinde, *Mire-Koç Proje Raporları-1/2014*, (ss.173-221). Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi.
- İlgazi, A. (2019). Suriyeli Sığınmacıların Emek Piyasasına Etkileri Gaziantep ve Şanlıurfa Örneği. *Econharran*, 3(4), 93-123.
- İncili, F. Z. ve Aysan, Ü. (2023). Covid-19 salgınının geçici koruma altındaki Suriyelilerin istihdam ve çalışma koşullarına etkisi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(1), 209- 223. doi:10.33206/mjss.1053958
- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi. (1948). *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*, Madde-14, <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/>, Erişim Tarihi: 20.07.2024.
- Jacobson, D. (2001). The Global Political Culture. M. Albert, D. Jacobson, & Y. Lapid içinde, *Identities, Borders, Orders* (s. 161-179). Mineapolis: University of Minnesota Press.
- Kafkas, E. T. (2014). *Avrupa Birliği İşsizlikle Mücadele Stratejisi Işığında Türkiye İçin İşsizlik Sorununda Yeni Bir Paradigma: Çalışma Kredis*. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Yurt Dışı İşçi Uzmanlık Tezi, 1- 154.

- Kalaycı, C., & Civelek, G. (2021). Uluslararası işgücü göçünün emek piyasasına etkileri. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 7(2), 313-326.
- Kan, K., & Kanmaz, M. (2022). Küreselleşmenin kültürel boyutu ve göçün etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (47), 59-73.
- Kapar, R. (2005). *Sosyal Korumanın İşgücü Piyasasına Etkisi*. İstanbul: Birleşik Metal-İş Yayınları.
- Kara, C. Ö. D. (2016). Türkiye’de yabancıların çalışma hakkı: Suriyelilerin işgücü piyasasındaki durumu. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 151-174.
- Kara, M. A. (2017). *Göç Yazıları: Kuramdan Alana Türkiye’de Göç*, Kırmızı Çatı.
- Karasakal, M. (2020). *Dünya İnsanlık Tarihi*. İstanbul: Nida Yayınları.
- Karasakal, M. (2021). *İslam Tarihi*. İstanbul: Nida Yayınları.
- Karasu, M. A. (2018). Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacıların Kentlerde Neden Oldukları Güvenlik Riskleri. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 36(2), 51-74.
- Karasu, M. A. (2018). Türkiye’ye Yönelik Dış Göçler, Suriyeli Sığınmacı Göçü ve Etkileri. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 14(1), 21-41.
- Karpat, K. (2015). *Türkiye’nin Göç Tarihi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kavas, Ç., & Develi, A. (2020). Türkiye’de geçici koruma kapsamındaki yabancıların kayıt dışı istihdam üzerindeki etkisi. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 4-23.
- Kaya, A. (2022). *AB-Türkiye Mülteci Mutabakatı: Tampon Ülke? TÜSİAD Küresel Siyaset Forumu*.
- Kaya, T. (2021). Yabancıların çalışma izni muafiyetlerine dair bir değerlendirme. *TAAD*, 12(47), 215-246.
- Kayaoglu, A. (2023). Geçicilikten Kalıcı Misafirliğe: Zorunlu Göçün 10. Yılında Türkiye’deki Suriyeli Nüfusun Sosyo-Demografik Tahlili. *İnsan Hareketliliği Uluslararası Dergisi*, 3(2), 106-133.
- Kaygısız, İ. (2017). *Suriyeli Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri*. Friedrich-Ebert-Stiftung Vakfı, 1- 21.
- Kaygusuz, D. (2021). Uluslararası ilişkilerde göç olgusu ve göçün güvenikleştirilmesi. *Akademik Düşünce Dergisi*, (3), 60-76.
- Kaymakçı, A. (2024). Bölgesel Mülteci Dayanıklılık Planı, <https://dagarcikturkiye.com/2024/07/01/bolgesel-multeci-dayaniklilik-planı/>, Erişim Tarihi: 23.07.2024.

- Kaypak, Ş, & Bimay, M. (2016). *Suriye savaşı nedeniyle yaşanan göçün ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri: Batman örneği*. Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 6(1), 84-110.
- Kerimanoğlu, K. V. (2005). *Azerbaycan'da göç sorunu. Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri Kitabı* (s. 53-54). Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yay., İstanbul.
- Keskinöz Bilen, N. (2018). Psikanaliz ve göç gitmek mi kalmak mı. *İstanbul İthaki Yayınları*.
- Kharal, M.S., (2018), *World systems theory and Migration*.
- Kılıç, S. N., & Buzlukçu, C. (2021). Yaşam tarzı göçü bağlamında kentten kırsala kaçış: Yeni köylü turizm girişimcileri üzerine nitel bir araştırma. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(46-1), 1387-1400.
- King, R. (2012). "Theories and Typologies of Migration: An Overview and a Primer, *Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations*, 3/12, 1-44.
- Koç, M., Görücü, İ. & Akbıyık, N. (2015). Suriyeli sığınmacılar ve istihdam problemleri. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 63-94.
- Korkmaz, E. E. (2018). Türkiye’de tekstil sanayisinin sosyal taraflarının mülteci işçilerin istihdamına bakışı. *Çalışma ve Toplum*, 1(56), 93-120.
- Korkmaz, M. (2018). Geçici koruma kapsamındaki suriyelilerin türkiye işgücü piyasasına etkileri ve değerlendirmeler. *Sosyal Güvence*, (13), 57-83.
- Koser, K. (2007). *International Migration: A Very Short Introduction*. Oxford University Press, Oxford.
- Koyuncu, A. (2019). *Sığınmacılar ve Konya*. Asylum Seekers And Konya”, Geçmişten Günümüze Göçler, Konya Kitabı XVII, II. Cilt, Editörler Alaaddin Aköz, Doğan Yörük, Haşim Karpuz, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya, 233-254.
- Kurt, Ş. (2005). *İşsizliğin Sosyo-Ekonomik Analizi: Sosyal Açından Türkiye Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kuyumcu M, İ. & Kösematoğlu, H. (2017). The Impacts Of The Syrian Refugees On Turkey’s Economy (2011-2016). *Journal of Turkish Social Sciences Research*, 2(1), 77- 93.
- Küçük, A., & Keskin, Y. M. (2022). Almanya’dan Türkiye’ye Gelen Nitelikli Göçmenlerin Karşılaştıkları Sosyoekonomik Sorunlar, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(84), 1170-1799.
- Lay, MG (1999). *Dünya Yolları: Dünya Yollarının ve Bunları Kullanan Araçların Tarihi*. Rutgers Üniversitesi Yayınları.

- Likić-Brborić, B. (2007). *Globalisation, EU enlargement and new migratory landscapes: The challenge of the informal economy and contingencies for 'decent work'*. İçinde E. Berggren, B. Likić-Brborić, G. Toksöz & N. Trimikliniotis (Der.), *Irregular Migration, Informal Labour and Community in Europe*. Maastricht: Shaker Publishing.
- Lonroth, J. (1991). The International Convention On The Rights Of All Migrant Workers And Members Of Their Families In The Context Of International Migration Policies: An Analysis Of Ten Years Of Negotiation, *The International Migration Review*, Vol 25, No 4, Pp. 710-736.
- Lordoğlu, K. & Aslan, M. (2016). En Fazla Suriyeli Göçmen Alan Beş Kentin Emek Piyasalarında Değişimi: 2011-2014. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (2), 789- 808.
- Lordoğlu, K. & Özkaplan, N. (2003) *Çalışma İktisadı*, Der Yayınları: İstanbul.
- Lordoğlu, K. & Özkaplan, N. (2007). *Çalışma İktisadı*. (Düzeltilmiş 3. Baskı). İstanbul: Der Yayınları.
- Lordoğlu, K. (2008). Türkiye'deki Çalışma Hayatının Bir Parçası Olarak Yabancılar. B. Push & T. Wilkoszewski (Ed.), *Türkiye'ye Uluslararası Göç Toplumsal Koşullar- Bireysel Yaşamlar* içinde (ss. 89-109). Kitap Yayınevi.
- Lylod, F. T. (2019). Türkiye'de Göç ve Mülteci Politikasının Dış Politika Ekseninde Değerlendirilmesi: 2000-2017. *Alternatif Politika Dergisi*, 11(3), 502-526.
- Mabogunje, A. L. (1970). Systems Approach to a Theory of RuralUrban Migration. *Geographical Analysis*, 2, 1-18.
- Maldını, P., & Takahashi, M. (2017). Refugee Crisis And The European Union: Do The Failed Migration And Asylum Policies Indicate A Political And Structural Crisis Of European Integration?, *Communication Management Review*, Vol 2, No 2, Pp. 54- 72.
- Massey, D.S. (1999). "Why Does Immigration Occur? A Theoretical Synthesis". Hirschman, C., Kasinitz, P. ve De Wind, J. (Ed.). *The Handbook of International Migration: The American Experience*, Russell Sage Foundation, New York, 34-52.
- Massey, D.S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. & Taylor, J.E. (1993). "Theories of International Migration: A Review and Appraisal". *Population and Development Review*, 19(3): 431-466.
- McBrien, J. L. (2017). Refugees, asylum seekers, and other immigrants: Help for teachers with problematic definitions. *Social Studies Research and Practice*, 12(2), 113-124.
- Mckay, S. (2009). *The Commonalities Of Experience: Refugees And Recent Migrants*, Ed. S. Mckay, *Refugees, Recent Migrants And Employment: Challenging Barriers And Exploring Pathways*, Pp. 11-22, New York: Routledge: Taylor & Francis.

- Mehmet, Ö. & Kılıç, C. (2009). *Çalışma Ekonomisi Teorisi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Merlino, M., & Parkin, J. (2011). *Fundamental And Human Rights Framework: Protecting Irregular Migrants In The Eu, Report*, Centre For European Policy Study.
- Meyer, E. (2017) An analysis of the short and long-run effects of economic growth on employment in South Africa. *International Journal of Economics and Finance Studies* 9(1): 177-193.
- Minderhoud, P. (2021). Regulation Of Eu Labour Migration: At A Crossroads After The New Pact On Migration And Asylum?, *Utrecht Law Review*, Vol 17, No 4, Pp. 31-44.
- Misirli, S. M. (2019). *Göçün kadınlaşması bağlamında uluslararası göç hareketleri: Avrupa Birliğine etkileri ve kadın mültecilerin entegrasyon politikası* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Morris, L. (2002). *Managing Migration: Civic Stratification and Migration Rights*. London: Routledge.
- Mouhammed, A. H. (2011) Important theories of unemployment and public policies. *Journal of Applied Business and Economics*, 12(5): 100-110.
- Mower, A. G. (1976). The European Social Charter: An Evaluation, *Social Science*, 51(3), 149-154.
- Moyce, S. C., & Schenker, M. (2018). Migrant Workers And Their Occupational Health And Safety, *Annual Review Of Public Health*, 39, 351-365.
- Munck, R. (2013) "The Precariat: a view from the South", *Third World Quarterly*, 34/5, 106-122.
- Muratlı, A. (2005). *Irak'tan Türkiye'ye Türkmen göçü. Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri Kitabı* (s. 129). Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yay., İstanbul.
- Mutlu, M. K. (2003). Yasadışı göçün siyasi, ekonomik ve sosyal nedenleri. *Avrasya Dosyası, Güvenlik Bilimleri Özel*, 9(2), 201.
- Mülteciler Derneği (2022). Suriyeliler Devletten Maaş Alıyor mu?, <https://multeciler.org.tr/suriyeliler-devletten-para-aliyor-mu/>, Erişim Tarihi: 10.09.2024.
- Mülteciler Derneği (2024), Türkiye'deki Suriyeli Sayısı Mayıs 2024, <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20taraf%C4%B1ndan%20T%C3%BCrkiye'nin%20n%C3%BCfusu,bin%20377%20ki%C5%9Fi%20olarak%20a%C3%A7%C4%B1kland%C4%B1.&text=9%20May%C4%B1s%202024%20tarihi%20itibar%C4%B1yla%20%C5%9Fehirlerde%20ya%C5%9Fayan%20Suriyeli%20say%C4%B1s%C4%B1%203,2%20bin%20872%20ki%C5%9Fi%20azald%C4%B1>. Erişim Tarihi: 08.07.2024.

- Mülteciler Derneği (2024). Türkiye’deki Suriyeli Sayısı Mayıs 2024, <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>, Erişim Tarihi: 23.07.2024.
- Mülteciler Derneği. (2023). Türkiye’deki Suriyeli sayısı Aralık 2023.
- Mülteciler Derneği. (2024). <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>, Erişim Tarihi: 21.07.2024.
- No Lost Generation. (2022). *Annual Report 2022*.
- Nurdoğan, A. K. (2018). Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (İlo) Yüzüncü Yıl Dönümü ve Türkiye İlişkileri, *Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 3(4), 78-95.
- O’cınneide, C. (2020). *The Human Rights Of Migrants With Irregular Status: Giving Substance To Aspirations Of Universalism*. Ed. S. Spencer, ve A. Triandafyllidou, *Migrants With Irregular Status In Europe*, Springer.
- Obadan, M. & Odusola, A. (2000) *Productivity and unemployment in Nigeria*.
- Olejarova, E. (2007). *Labor Migration As a Socio-Economic Phenomenon: Slovakia and the Czech Republic in a Comparative Perspective*. Central European University, International Relations and European Studies, Budapeşte.
- Oral, B. & Çetinkaya, F. (2017). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Göç, Tanımı, Nedenleri ve Göç Kuramları, *Türkiye Klinikleri J Public Health-Special Topics*, 3(1), 1-8.
- Orhan O, & Gündoğar S (2015) *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye etkileri*. ORSAM RaporNo:195, Ankara.
- Orhan, O. (2014). *Suriye’ye komşu ülkelerde Suriyeli mültecilerin durumu: Bulgular, sonuçlar ve öneriler*. Ankara: Orsam.
- Orhon, N. (2019). Göç, *Mültecileri Anlamak, Mültecileri Anlatmak*.
- ORSAM, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (2015). *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri*. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Rapor No 195.
- Öksüz, S. (2019). *Nedenleri ve sonuçları bakımından Türkiye’de düzensiz göç: 2000-2015 yılları arasında bir değerlendirme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Özcan, E. D. (2017). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. *İş ve Hayat*. 2(4), 183-215.
- Özcan, M. (2017). AB-Türkiye İlişkileri ve Suriye Krizi. *Center of Humane and Social Research (İNSAMER) Research*, 40: 1-13.
- Özçürümez, S. & İçduygu, A. (2020). *Zorunlu Göç Deneyimi ve Toplumsal Bütünleşme Kavramlar, Modeller ve Uygulamalar ile Türkiye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Özdemir, H. (2021). *Uçurum kırlangıçları Suriyeli annelerin gözünden göç olgusu*. 1.Baskı, İstanbul: Lejand Kitap.
- Özdemir, M. Ç. (2018) *Seçme Yazılar-II içinde “İradi işsizlik”* (Editör: Ekrem Erdoğan). Sakarya Yayıncılık, Yayın ve Dağıtım: Sakarya.
- Özdoğan, M. (2012). Neolitik Dönemi Yeniden Düşünmek. *Aktüel Arkeoloji*, 27, 38-51.
- Özensel, E. (2017). “Bir İlçenin Modern Zamanlardaki Zihin Kodları: Kulu’dan İsveç’e Göç”, *Konya Araştırmaları: Göç ve İskân*, (A. Aköz, ve D. Yörük) içinde. Konya: Palet Yayınları.
- Özer, Y. Y., Komsuoğlu, A., & Ateşok, Z. Ö. (2016). Türkiye’deki Suriyeli çocukların eğitimi: Sorunlar ve çözüm önerileri. *The Journal of Academic Social Science*, 4(37), 76-110.
- Özger, T. A. (2020). *Göç Politikalarında İletişimin Rolü: Suriye Göçü Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öztürk, A. (2020). *Türkiye’de Göç Yönetiminin Kurumsallaşması: Suriyeli Göçü Üzerinden Bir Analiz*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Paksoy, H. M., Koçarlan, H., Kılınç, E. & Tunç, A. (2015). Suriyelilerin ekonomik etkisi: Kilis ili örneği. *Birey ve Toplum*, 142-173.
- Pandır, M., Efe İ. & Paksoy, A. (2015). Türk Basınında Suriyeli Sığınmacı Temsili Üzerine Bir İçerik Analizi. *Marmara İletişim Dergisi*. 24. 1-26.
- Pascouau, Y. (2013). *Intra-Eu Mobility: The ‘Second Building Block’ Of Eu Labour Migration Policy*, European Policy Centre.
- Pekin, T. (2007). *Ekonomiye Giriş*. Zeus Kitapevi, İzmir.
- Philadelphia Bildirgesi (1944). *Ilo Declaration Of Philadelphia*, Uluslararası Göç Örgütü.
- Piore, M. J. (2018). *Birds Of Passage: Migrant Labor And Industrial Societies*, Cambridge : Cambridge University Press.
- Pusch, B. (2008). İstenen ve İstenmeyen Konuklar: Türkiye’de Yabancıların İş Hukuku Karşısındaki Durumu. B. Push & T. Wilkoszewski (Ed.), *Türkiye’ye Uluslararası Göç Toplumsal Koşullar- Bireysel Yaşamlar* içinde (ss.75-88). Kitap Yayınevi.
- Saatçi, M. (1981). “Türkiye’de İşsizlik ve Açık İşyerleri Açısından İşsizlik Durumu”. *Kayseri Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 1(1), 83-91.

- Salmaşur, Y. E., & Şahin, B. E. (2020). Suriye İç Savaşı sonrası yaşanan göç hareketliliğinin Türkiye demografik yapısına yansımaları. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 85-103.
- Salur, S. & Erdoğan, M. M. (2017). Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Ekonomi Üzerindeki Etkileri. *Current Debates in Economics & Econometrics*, 305- 332.
- Sanal, M. E., (2013). Aktif İstihdam Politikaları. *Toprak İşveren Dergisi*, (9), 13- 18.
- Sandıklı, A., & Semin, A. (2012). *Bütün boyutlarıyla Suriye krizi ve Türkiye*. (Rapor No:52). Bilgesam Yay., İstanbul.
- Saydam, A. (2010). *Kırım ve Kafkas göçleri (1856-1876)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Schinkel, W. (2018). Against 'immigrant integration': for an end to Neocolonial Knowledge Production. *Comparative Migration Studies*, 6:31, pp. 1-17.
- Serdar, İ. (2015). AKP Hükümetinin Suriye Dış Politikasının 2011 Arap Baharı Sonrası Değişimi. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri*, 1(1), 12-25.
- Serter, N. (1993). *Genel Olarak ve Türkiye Açısından İstihdam ve Gelişme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 3697.
- Sever, H. (2008). *Yasadışı göçmenlerin profili: İstanbul ili örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Polis Akademisi, Ankara.
- Sevil, G., Temizel, F., & Meriç, E. (2017), "Fiyat Kazanç Oranı ve Ortalamaya Dönüş: BIST Holding Uygulaması", *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, (17), s. 780-787.
- Sevinç, G., Kantar Davran, M. & Sevinç, M. R. (2018). Türkiye'de Kırdan Kente Göç ve Göçün Aile Üzerindeki Etkileri, *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 3(6), 70-82.
- Sıcak, A. S., & Çalışkan, N. (2018). Kur'an'da "İhraç" Kavramı Özelinde Göç Olgusu. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(9), 483-514.
- Sigona, N. (2012), I Have Too Much Baggage': The Impacts Of Legal Status On The Social Worlds Of Irregular Migrants, *Social Anthropology*, Vol 20, No 1, Pp. 50-65.
- Sjaastad, L.A. (1962). "The Cost and Returns of Human Migration". *Journal of Political Economy*. 70: 80-93.
- Smith, A. (2002). *Küreselleşme Çağında Milliyetçilik*. (D. Kömürcü, Çev.) İstanbul: Everest Yayınları.
- Smith, A. D. (2009). *Milli kimlik* (B. S. Şener, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Soysal, Y. (2012). Citizenship, Immigration and the European Social Project: Rights and Obligations of Indivicality. *British Journal of Sociology*, 63(1), 1-21.

- Soysal, Y. (2021). *Vatandaşlığın Sınırları*. (E. S. Dağabak, Çev.) Ankara: GAV Perspektif Yayınları.
- Standing, G. (2015). The precariat and class struggle. *RCCS Annual Review*, 7, 3-16,
- Stouffer, A. S. (1940). "Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance". *American Sociological Review*, 5(6): 845-867.
- Stringer, K. (2004). Visa Diplomacy. *Diplomacy and Statecraft*, 15(4), 655-682.
- Sürücü, M. (2014). *İşsizlik, İşsizlikle Mücadelede Pasif İstihdam Politikaları: Almanya ve Türkiye Örnekleri*. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Uzmanlık Tezi. 1- 216.
- Şahin, B. (2010). Almanya'daki Türk Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonunun Kuşaklar Arası Karşılaştırması: Kültürleşme. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, No.55, 103-134.
- Şahin, B. E. & Sevimli, Y. (2013). Aktif İstihdam Politikaları Kapsamında Uygulanan İşgücü Yetiştirme Kursları ve İşkur'un Önemi. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*. 5(1), 1-10.
- Şahin, L. (2008). *Uluslararası İşgücü Akımlarının Ekonomik Etkileri: Türk İşgücü Göçü*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Şan, M. K., & Abdulhakimoğulları, E. D. (2021). Suriyeli Sığınmacılarla Birlikte Yaşama Deneyimi Bağlamında Algı ve Görüşler: Twitter Üzerinden Suriyelilerin Sosyal Temsili. *Universal Journal of History and Culture*, 3(2), 209-241.
- Şeko, Y. A. (2023). Küresel ısınma yüz milyonlarca kişiyi iklim göçmeni yapabilir, [https://www.aa.com.tr/tr/dosya-haber/kuresel-isinma-yuz-milyonlarca-kisiyi-iklim-gocmeni-yapabilir/3001921#:~:text=Birle%C5%9Fmi%C5%9F%20Milletlere%20\(BM\)%20ba%C4%9Fl%C4%B1%20Uluslararası%C4%B1,i%C3%A7inde%20g%C3%B6%C3%A7%20etmek%20zorunda%20kald%C4%B1.](https://www.aa.com.tr/tr/dosya-haber/kuresel-isinma-yuz-milyonlarca-kisiyi-iklim-gocmeni-yapabilir/3001921#:~:text=Birle%C5%9Fmi%C5%9F%20Milletlere%20(BM)%20ba%C4%9Fl%C4%B1%20Uluslararası%C4%B1,i%C3%A7inde%20g%C3%B6%C3%A7%20etmek%20zorunda%20kald%C4%B1.) Erişim Tarihi: 03.09.2024.
- Şen, Y. F., & Özkorul, G. (2016). Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Yeni Bir Eşik: Sığınmacı Krizi Bağlamında Bir Değerlendirme. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 86-119.
- Şentürk, M. & Akbaş Y. E. (2014). İşsizlik- Enflasyon ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Karşılıklı İlişkinin Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği. *Yaşar Üniversitesi Dergisi*. 9, 34. 5820- 5832.
- Şişman, D. (2012). *Küresel kuruluşlar, düzenlemeler ve gelişmekte olan ülkelerin konumu* (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).

- T.C. Dışışleri Bakanlığı, (2024). [https://www.mfa.gov.tr/rusya-federasyonu -turkiye-cumhuriyeti-ve-iran-islam-cumhuriyeti-disisleri-bakanlarinin-suriye-ihtilafinin-sonlandirilmasina-mat.tr.mfa](https://www.mfa.gov.tr/rusya-federasyonu-turkiye-cumhuriyeti-ve-iran-islam-cumhuriyeti-disisleri-bakanlarinin-suriye-ihtilafinin-sonlandirilmasina-mat.tr.mfa), Erişim Tarihi: 21.07.2024.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2022). <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler>
- Tabar, Ç. & Kırışkan I. Ç. (2016). Türkiye Ekonomisi Özelinde Phillips Eğrisi Analizi. *Journal of Life Economics*. 10. 79-100.
- Taş, H. Y. & Bilen, M. (2014). Avrupa Birliği ve Türkiye’de Genç İşsizliği Sorunu ve Çözüm Önerileri. *Emek ve Toplum Dergisi*, 3(6), 50-69.
- Tatoğlu, F. Y. (2016), İleri Panel Veri Analizi: Stata Uygulamalı, İstanbul: Beta, 3. Baskı
- TCİB (2013). *Türkiye ve göç yönetimi*. Ankara: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları.
- TCMB (2017). *Türkiye’de Genç İşsizliği: Tespit ve Öneriler*. (14), 1- 15.
- TDK (2024). Türk Dil Kurumu Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 06.07.2024.
- Tılıç-Rittersberger, H. (2015). From Forced to Leave to Forced to Stay: Syrian Refugees in Turkey. *Nüfusbilim Dergisi*, 37, 7-26.
- Todaro, M.P. & Maruszko, L. (1987). “Illegal Migration and US Immigration Reform: A Conceptual Framework”. *Population and Development Review*, 13(1): 101-114.
- Tokol, A., & Emirgil, B. F. (2022). Göçmen İşçiler ve Sendikalar: Sosyal Haklar ve İkiilemler Bağlamında Sendikal Stratejiler, *Çalışma Ve Toplum*, 5(75), 2509-2548.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- TÜİK (2005), Genel Nüfus Sayımı 2000 Göç İstatistikleri (CD), Ankara: TÜİK.
- Turkey, U. (2019). Turkey: Key Facts and Figures (Issue: November). Adresi: <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2020/01/73154.pdf>, Erişim tarihi: 23.07.2024.
- Tuzcu, P. (2008). *Zorunlu göç ve küresel dönemde değerli nitelikler: Türkiye üzerine bir inceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Kocaeli.
- Tümtaş, M. S. & Ergun, C. (2016). Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1347-1359.

- Türkiye İstatistik Kurumu. (2014). *Rakamlar Ne Diyor, 2014?* Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Türkoğlu, O. (2011). Mülteciler ve ulusal/uluslararası güvenlik. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(2), 101-118.
- Uluslararası Çalışma Örgütü (2021). *Göçmen İşçiler, Mülteciler ve Ailelerini Sosyal Koruma Kapsamına Almak: Politika Belirleyiciler ve Uygulayıcılar için Rehber*, Cenevre: ILO.
- Uluslararası Çalışma Örgütü (2021). *ILO Global Estimates on International Migrant Workers: Results and Methodology*, Geneva: International Labour Organization.
- Uluslararası Göç Örgütü (IOM). (2013). *Göç Terimleri Sözlüğü/Uluslararası Göç Hukuku*. (R.Perruchoud, ve J. C. Redpath,) IOM Uluslararası Göç Örgütü.
- Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Unay, C. (2001). *Makro Ekonomi*. Vipaş Yayınları, Bursa.
- UNHCR (2018). Turkey: Self-Reliance and Livelihoods, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/63881.pdf>, Erişim Tarihi: 18.07.2024.
- UNHCR (2021) <https://www.unhcr.org/62a9d1494/global-trends-report-2021>, Erişim Tarihi: 23.07.2024.
- UNHCR (2023). *Global Trends Report*. <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2022>. Erişim Tarihi: 25.07.2024.
- UNHCR (2023). *Turkey Fact Sheet February 2023*.
- UNHCR. (2024). <https://www.unhcr.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-siginmacilar>, Erişim Tarihi: 25.07.2024.
- UNİCEF (2024). Türkiye'deki Suriyeli, <https://www.unicefturk.org/yazi/acil-durum-turkiyedeki-suriyeli-cocuklar>, Erişim Tarihi: 10.09.2024.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2013). *Inequality matters: Report of the world social situation 2013*. United Nations.
- United Nations Development Programme. (2015). *Human development report 2015: Work for human development*. PBM Graphics.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs UNDESA (2020). *International Migration 2020 Highlights*. New York, NY: United Nations.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs. UNDESA. (2021). *World Social Report 2021: Reconsidering Rural Development*. New York, NY: United Nations.

- Urk, M. (2010). Göç ve insan hakları. *MSGSÜ Sosyal Bilimler*, (2), 108-119.
- Uysal, D., & Erdoğan, S. (2003). Enflasyon ile İşsizlik Oranı Arasındaki İlişki ve Türkiye Örneği (1980-2002). *Selçuk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 35-47.
- Uzun, A. (2015). Günümüzün Sosyal ve Ekonomik Sorunu Olan Suriyelilerin Mülteci ve Ekonomi Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi. *Ankara Barosu Dergisi*. 105-120.
- Ülgener, S. (1991). *Milli Gelir, İstihdam, İktisadi Büyüme*. (Yeniden Gözden Geçirilmiş 7. Basım). İstanbul: Der Yayınevi.
- Ünal, A. (2019). Şartlı mülteciler ve ulusal güvenlik. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(3), 1211-1225.
- Ünsal, E. M. (2017) *Makro İktisat*, Murat Yayınları: Ankara.
- Üstün, N. (2016). *Suriyelilerin Türk İşgücü Piyasasına Entegrasyonu Sorunlar Öneriler*. Konya Ticaret Odası Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü Araştırma Raporu. Konya.
- Üstünel, B. (1990). *Makro Ekonomi*. Mısırlı Matbaacılık, Ankara.
- Vardar, N. (2015). Mülteci, göçmen, sığınmacı arasındaki farklar? <https://www.petrol-is.org.tr/haber/multeci-gocmen-siginmaci-arasindaki-farklar-9348>, Erişim Tarihi: 03.09.2024.
- Vatansever, K. (2016-20-31). *Sığınmacıların Kamplardaki Sorunları*. Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları
- Viner, M. (2001) The Okun curve is non-linear. *Economics Letters* 70(2): 253-257.
- Watkins, K., & Zyck, S. A. (2014). Living on hope, hoping for education: The failed response to the Syrian refugee crisis. *Overseas Development Institute*, 1-13.
- Williams, A. M. (2009). *Employability and International Migration: Theoretical Perspectives*. Ed. S. McKay, Refugees, Recent Migrants and Employment: Challenging Barriers and Exploring Pathways, New York: Taylor & Francis Group, pp. 23-34.
- Yalçın, O. (2021). *Türkiye’de Göç ve Güvenlik İlişkisi: Suriye Göçü Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Yaprak, A. (2021). *Göç ve Entegrasyon Almanya’nın Göç Politikaları*. Palet Yayınları.
- Yavuz, A. (2012). *İşgücü, İstihdam ve Kriz Olgusu*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.

- Yıldırım, K. E., & Yıldırım, A. (2017). Türkiye'nin Yumuşak Güç Sembollerinden Türk İşbirliği Koordinasyon Ajansı ve Yurtdışı Türkler Ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'na Genel Bakış. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 33(33), 203-219.
- Yıldız, T. & Yıldız İ. (2017). Suriyelilerin Türkiye Ekonomisinde Kayıt Dışı İstihdama Etkileri ve Bunun Yansıması Olarak Türkiye'ye Maliyetleri Üzerine Bir İnceleme. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 30- 46.
- Yılmaz, A. (2005). "Türkiye'de İşsiz Nüfus". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 43-56.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri. *Journal Of Turkish Studies*, 9(2), 1685-1704.
- Yılmaz, K. (2018). Hicret ve Muâhât. *Hicret ve Göç, Din ve Hayat TDV İstanbul Müftülüğü Yayınları*, (33).
- Yoshida, C., & Woodland, A. (2016). *The economics of illegal immigration*. Berlin: Springer.
- Yüksek Öğretim Kurumu (2017). "İstatistikler", Erişim Adresi: <https://istatistik.yok.gov.tr> , (Erişim Tarihi: 20.09.2024).
- Yüksel, E. (2019). Daha ve Misafir filmlerinde mültecilere yönelik dışlama pratikleri ve yok-yerler. *İlef Dergisi*, 6(2), 227-250.
- Zaim, S. (1997). *Çalışma Ekonomisi*. (Yenilenmiş ve Genişletilmiş 10. Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi.